

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK
AARBOG
FOR THISTED AMT

1938

Indhold.

	Side
<i>R. J. Wolf</i> : Minder om Præsten Jens Andersen Sønberg og hans Slægt	3
<i>P. Rønn Christensen</i> : Mette Nielsdatter hos Hr. Anders Pedersen (Morsing)	16
<i>Henr. Laursen</i> : Agger Kirke	20
<i>Aug. F. Schmidt</i> : Fra den gamle Landsby.....	34
<i>Thorsten Balle</i> : Et „Slag“ ved Bromølle	49
<i>J. Sloth Odgaard</i> : Peder Isager til Hindsels.....	57
<i>Henr. Laursen</i> : Westerwig Closter 1608.....	68
<i>N. Sodborg</i> : Fra Hannæsland i gamle Dage.....	79
<i>A. C. Tandrup</i> : Thylandske Selvejrgaarde	91
<i>Chr. Larsen</i> : Johannes Nyboe	108
<i>J. Yde Kirk</i> : Omvandrende Helligtrekongerstjernesangere i Thy og Han Herred.....	107
<i>Henr. Laursen</i> : Oluf Langgaard og Amtmanden.....	121
<i>E. Toft</i> : Fund af en Panserhandske fra 14. Aarh. ved Gammel Ørum Slotsbanke	133
<i>Redaktionen</i> : Niels Hansen.....	136
— Beretning om Historisk Samfunds Virksomhed	139
<i>Niels Hansen</i> : Aarbøgernes Indhold 1906—1937	142
<i>Anders Overgaard</i> : Gamle Talemaader, Sejer og Vendinger fra Hillerslev Sogn	149
Bestyrelse og Regnskab	150
Medlemsfortegnelse	152

Historisk Samfund.

I Foreningsanliggender bedes man henvende sig til Formanden, Sygehuslæge T o f t, Vestervig, eller Kassereren, Redaktør L u s t r u p, Thisted.

Om Bidrag til Aarbogen eller Sager vedrørende denne henvender man sig til Redaktøren, Viceinspektør P. L. H a l d, Thisted.

Tidsskrifter, Bøger o. s. v. bedes sendt under Adr. Thisted Museum, Thisted. .

HISTORISK AARBOG

FOR THISTED AMT

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND
FOR
THY OG HAN HERRED

1938

THISTED AMTS TIDENDES
BOGTRYKKERI
1938

Minder om Præsten Jens Andersen Sønberg og hans Slægt

fra Visby i Thy.

Af Sognepræst R. JOHANNES WOLF, Visby.

I AARET 1486 fik Præsten Peder Nielsen fra Børglum Stift ny Provision fra Sognekirkerne i Heltborg og Visby ved Pave Innocens VIII. Hans Formand i Kaldet var Aarhus-Kanniken Johannes Brun. Det latinske Pavebrev taler i den Anledning om „Apostelfyrsten Peters Sognekirke i Heltborg tilligemed Annexkirken, St. Johannes Døbers Kirke i Visby“. Det synes altsaa heraf at fremgaa, at Præstegaarden i den katolske Tid har ligget i Heltborg. Naar den saa er flyttet til Visby, derom ved man intet. Men den har fomodentlig siden Reformationen ligget i Visby. Og her har saa de 19 Præster, som har tjent i Embedet siden Reformationen, haft deres Bolig. Af disse har kun to, Jens Nicolai Fabricius Leth (1842—1882) og den her omtalte Jens Andersen Sønberg (1648—1690) beklædt Stillingen i over 40 Aar.

Den 9de Juni i det Aar, Kong Christian IV døde, kaldedes Jens Andersen Sønberg til Sognepræst for Visby og Heltborg Menigheder. Det hedder om hans Datter, Salmedigterinden Inger Jensdatter Sønberg (Synberg), at hun digtede Salmer „i Kingo'sk Stil“.

Vi har dermed et Fingerpeg med Hensyn til de kirkelige Tidsforhold, vi her bevæger os i.

J. A. Sønberg var født i Søndbjerg den 30te Januar 1621 som Søn af den til Sognepræst for Søndbjerg og Odby Menigheder i Aaret 1605 kaldede Anders Nielsen Lugge (død 1657) og Hustru Margrethe Jensdatter (død 1654). Anders Lugge's Fader, Morten Nielsen, havde været Munk i Vestervig Kloster og døde 1562 som Sognepræst i Nørhaa (St. Thøgers Kirke). I 1654 opnoterer Sønberg bl. a. i sin Regnskabsbog: Til min Moders Begravelse bekommen „en Sorge Slyehr“ til min Hat og 2 Alen af smal Saphir Baand. — Endnu bekommen 10 Potter fransk Vin“. — — Han har i det hele ført nøje Regnskab i alle Enkeltheder med sine Udgifter, baade til eget Brug og til sin Stifsøns Underhold.

Sønberg var gift med Formanden, Oluf Madsen Svale's Enke, Maren Villadsdatter, som døde i Marts 1692 og altsaa overlevede begge sine Mænd. Paa Visby Kirkegaard findes en anselig og stor Gravsten, hvis Inskription er vanskelig at tyde. Den har sagtens i Begyndelsen haft sin Plads inde i Kirken. Senere er den flyttet ud paa Kirkegaarden. Den er da blevet anbragt Vest for Kirkens Vaabenhus. Af-døde Lærer Mads Kristiansen fortalte, at den, ifølge Traditionen, laa paa det Hjørne ved Gangen, hvor Vognene, der kørte Tiendekorn til Kirkeloftet, stadig passerede. Og saaledes skete det, at den tilsidst blev kørt itu, og Stumperne havnede paa Kirkegaardsdiget. Den, der skriver dette, blev imidlertid klar over, at det drejede sig om en Præstegravsten, idet der bl. a. findes en Arm, der rækker en Alterkalk frem. Stenen blev saa i 1924 sat sammen og

anbragt nærmere med Kirkegaardslaagen, paa den nordre Side af Gangen. Hvad der nu kan læses af Inskriptionen tager sig omtrent saaledes ud:

Med hans — — — og Gudhengivne
 Maren Vil[ladsdatter]
 som døde i hendes Alders — — Aar
 Lefde til sammens wed 30 Aar
 Imidlertid af Gud velsigned med
 8 Børn. Haabende ved Guds
 Naadige Magt [en salig Opstandelse].

En Ejendommelighed frembyder sig straks, naar man undersøger Oplysningerne paa denne Gravsten. At det er en Præste-Gravsten, ses tydeligt af Symbolerne. At den har dækket Præstekonen Maren Villadsdatters Støv, maa ogsaa staa fast; thi hendes Navn er ikke til at tage fejl af, og hvad angaar de paa Stenen nævnte 8 Børn, kan man vel nogenledes forlige sig dermed, idet der var: i første Ægteskab 1 Søn og 1 Datter, i andet Ægteskab 1 Søn og 6 Døtre. Men nu hedder det i Sognets gamle Kirkebog: „1690, 4. April blev den ærværdige og vellærd Mand sl. Her Jens Andersøn Sønberg, fordom Sognepræst til Visby og Heldtborg, 69 Aar, 2 Md. og 8 Dage gammel i Heldtborg Kirke begravet“. Wibergs Præstehistorie oplyser, at der i Visby findes en Ligsten over Præsten Oluf Madsen Svale (død 1648), medens der intet nævnes om Sønbergs Grav. Da der paa det Sted paa Stenen, hvor man kunde vente Navnet Svale, har kunnet skimtes et stort, dekorativt S., maa man vel, alt taget i Betragtning, antage, at den omtalte Ligsten har dækket Støvet af Præsten Svale og hans Hustru Maren Villadsdatter, medens Søn-

berg er begravet i Heltborg, hvor der dog ingen Mindesten findes bevaret. Hvorledes Stenens Tal 30 skal forstaaes med Hensyn til Ægteskabet, faar staa hen. Jeg troede, der stod 50 Aar, men Nationalmuseets Folk læste det som 30. Ingen af Delene synes korrekt, naar hendes Livsforhold tages i Betragtning.

Nogle Oplysninger om de 8 (9) Børn hidsættes, og til Slut skal der gives en lille Oversigt over nogle af de Arkivsager, som findes fra Visby-Heltborg Præsteembede fra Sønbergs Haand og Tid og lidt tidligere.

I Maren Villadsdatters Ægteskab med Præsten Oluf Madsen Svale var der (ifølge Wiberg) „mindst“ 1 Søn. Hans Navn var: Willads Olufsen Wisbye eller Suale, født 1646. Han havde som Huslærer en gammel Student, Niels Mortensen, et Aar ogsaa en Student Lauridts Jenssøn. Derefter fik han sin Undervisning i Hundborg, og senere læste han sammen med Sognepræsten i Bedsted, Hr. Christen Poulsen Holstebro's Søn med en Student Jens Michelson. Saa undervistes han en Tid sammen med Sognekapellan i Boddum, Ydby og Hurup Christen Christophersens Sønner. 1660 kommer han i Lemvig Skole og Aaret efter i Holstebro Skole, hvor han bor hos Sønbergs Morbror, Peder Jensen. 1665 kommer han til Viborg Skole under den meget bekendte og ansete Rektor Magister Niels Jenssøn Aars. 1667 bliver han Student, Aaret derpaa bor han i København, bliver Kandidat 1670 og opholder sig 1678 i Kongstedlund. Han kaldes 1683 til Sognepræst i Vang og Torup i Hundborg Herred og dør 1697. Han var gift to Gange og havde Børn i første Ægteskab.

Hans Kaldelse lød paa „Succession efter Formanden, Hr. Christen Kobberøe“, der som Kapellan afstod ham 16 Sdlr. aarlig i Løn. Han havde imidlertid en Søster, Maren Olufsdatter, som 1661 ægtede Sognepræsten i Grindsted og Heinsvig Cornelius Søren Jørgensen (død 1669). Det var ham, der efter Marens Død giftede sig med en Præstedatter fra Nørup og Randbøl, Ellen Henriksdatter, for sin Strengheds Skyld kaldet „Mester Ellen“. Om Præsten siges det, at han var „saare sagtmodig“, hvilket ogsaa „kunde behøves“. Mester Ellen ægtede siden Eftermanden i Kaldet („ogsaa slem mod ham“, siger Wiberg). Og hun var iøvrigt beslægtet med „den store Moth“, hvis Søster var Sophie Amalie Moth, Christian V's Frille.

I Maren Villadsdatters Ægteskab med Sønberg havde hun, siger Wiberg, 1 Søn og 6 Døtre. Af disse er nedenstaaende.

Sønnen, Anders Jenssøn Sønberg, fødtes 1657, kom i Holstebro Skole 1672 og i Thisted Skole 1675; herfra deponerede han som Student 2 Aar senere og blev Kandidat 1679. Han kaldedes paa Succession i Visby-Heltborg Sognekald 1682 og ordineredes 23. Januar 1684. Men han døde allerede samme Aar og blev begravet i Visby Kirke. Herom hedder det i Kirkebogen: „1684, 26. Sept., er min Søn, S. Her Anders Jenssøn Sønberg, begravet udi Visby Kirke imellom altarit oc Muren po den nøre Side“.

Af Døtrene nævnes her, foruden Digterinden, følgende 3, der blev gift ind i Præstestanden. Sophie Jensdatter Sønberg blev gift med Sognepræsten i Haring og Stagstrup Daniel Jensen Roesholm (eller Nors), som døde 1694. Margrethe Jensdatter Sønberg ægtede Sognepræsten i Sennels Søren Madsen

Høiberg, om hvem Wiberg siger: „Respecterede ikke sin Provst!“ Han døde 1726. Else Jensdatter Sønberg ægtede 1686 Faderens Eftermand i Kaldet Erik Hansen Holm, hvis Broder, Christen Hansen Holm, var Degn her 1694—1732. Erik Holm døde 1696, og hans Enke ægtede saa 1698 Eftermanden i Kaldet, Magister Esaias Klaumann, hvis murede Grav fra 1719 fandtes ved Restaureringen af Visby Kirke i 1932 (et Fotografi blev taget).

Endelig nævnes Sønbergs Datter, Salmedigterinden Inger Jensdatter Sønberg (Synberg), som Wiberg fejlagtigt kalder Anna J. S.

Ejendommeligt nok har man trods al Eftersøgning ikke kunnet finde Aarstallet hverken for hendes Fødsel eller Død. Hun optræder som Fadder i Visby Kirke den 10de September 1691 til Erik Holms og Else Jensdatters Søn Jens, født den 2den August, og i 1701 nævnes hun ved en Daab i Visby som Bæremoder. Men senere forekommer hendes Navn ikke i Kirkebogen. Hun opholdt sig en Del hos Præsten i Vang. En smuk lille Oblatæske af Sølv, tilhørende Sognekalderet i Visby-Heltborg, bærer hendes fulde Navn: „Inger Jens Daatter Synberg“, og Aarstallet 1689. Paa det kongelige Bibliotek i København findes 2 Udgaver af hendes Salmesamling: „Sjelens daglige Røgoffer“, fra 1710 og 1733. Og Sognepræst Jørgen Lundbye i Hammel, en Søn af Præsten i Boddum og Ydby, har i Dr. Holger Rørdams „Kirkehistoriske Samlinger“ (5te Række, IV Bd., S. 605 f.) givet en meget smuk og sympatetisk Skildring af Digterinden og hendes Produktion med Citater af hendes Salmer.

Ifølge Skiftet efter Maren Villadsdatter i Aalborg

Bispearkiv fra 16. Juni 1692 findes der endnu 2 Døtre, Maren Jensdatter og Kirsten Jensdatter.

*Fra Visby Kirkes Restaurering.
Alteret med Esaias Klaumanns Grav.*

Kirkens Alterkalk har i sin gamle Skikkelse — efter hvad Lærer Mads Kristiansen oplyste — baaret som Initial Bogstaverne: MVDS (o: Maren Villadsdatter Sønberg). Ved Reparation af Kalken har des-

værre Guldsmeden sat et nyt Bæger paa den gamle Fod, og Indridsningen er saaledes gaaet tabt. Men endnu læses paa Foden af Kalken:

Jesus Anchora Salutis Anno 1663 (o: Jesus Frelsens Anker). Og ovenfor staar med eet Bogstav paa hver fremspringende Pynt af Rundingen: IHESVS.

Maren Villadsdatters Navnetræk og Aarstallet 1652 findes ogsaa paa en gammel Kirkestol, der ved Kirkereparationen i 1932 blev istandsat. Ved Afskrabning af Egetræsfarven afdækkedes ved samme Lejlighed paa denne Stol Initialer og Aarstal fra flere af de følgende Præstekoners Tid — saaledes: Else Jensdatter 1701 —, saa at den gamle Kirkestol indtil Nutiden minder om Præstekonerne i Sognet i ca. 300 Aar.

Naar der til Slut skulde peges paa nogle af de Arkivsager, der findes fra Visby-Heltborg Præstembede fra Jens Andersen Sønbergs Haand og Tid, kan det falde i Traad med Omtalen af den gamle „Præstekonestol“, idet Arkivet indeholder et Stolestade-Reglement for Visby Kirke netop fra Aaret 1652, underskrevet: Jens Andersson Sønberg, m. ppria (o: manu propria, med egen Haand). Reglementet gælder kun for „Kvindesiden“. Der findes her gamle Benævnelser som: „I Altergaalen“ — „Neden Brigs Døren“ o. s. fr. Der opregnes saa, hvilken Stol der tilkommer hver Ejendom i Sognet, og de gamle Personnavne og Stednavne nævnes. Denne Ordning paa Stolestaderne paa Kvindesiden er blevet fornyet i 1661, og ogsaa dette Dokument findes helt bevaret med Laksegl under. Det hedder heri: „Anno 1661. Der Funten (o: Døbefonten) i Wiisby Kierche, som stod [: i den hellige Naadveris uddeeling :] baade Presten och communicantibus

(ø: Nadvergæsterne), hos Altaren, til besuering, ehr neder flydt, da ere och Quindstolene af ny samme-steds opsadte, som Dominica quarta adventus ere saaledes Wiisby Sogne koner imellom, som efterfølger: Den 1. Stoel, tilkommer Prestens Hustru, af Wiisby Prestegaard, som ehr den øfuerste. Den 2. Stoel nest hos den øfuerste, tilkommer Preste quindens Piger“. Derefter opregnes, hvem der har Ret til de øvrige 7 Stole, og tilsidst føjes til: „Den nederste Stoel i Kierchen beholder Gadhusquinderne“.

I et meget medtaget lille Hefte, der i Fortegnelsen over Embedsbøgerne kaldes „Rudera af en Bog angaaende Ost og quægtiend, begyndt 1577 og naar til 1649“, finder vi igen de ældgamle Navne paa Ejendomme i Sognene, saaledes Ambygaard, Futtrup, Toftum o. s. v. Heltborg skrives her: Heltborig. Hvert Aar i en lang Aarrække har Jens Andersen Sønberg skrevet ind i sin Embedsbog, naar Saaning og Høst paa Præstegaardens Jorder begyndte, og naar det endte, og hvilket Resultat Aaret bragte.

I 1653 afskriver han i Anledning af Høsten en hel Salme, der efter en Indledning om Tidspunktet for Høsten lyder saaledes:

Den 4. Augusti begynte jeg att lade høste; den 24. ditto fich jeg gandsche ophøstet; och der imellom fich jeg alenniste min Rog ind och inted andett. Den 30. ditto fich jeg ald min Affling ind.

GRATIARUM ACTIO¹⁾).

O Jesu! huad est du god!
 Mod os aff Hiertis Rod.
 Som kiendis paa din Naade,
 Offverflød i mang Maade.
 Evig Loff med Tach och Ær'
 Vere dig o Jesu kier!

¹⁾ Taksigelse (for Høsten).

Din Ord med Fred wj nyder,
 Uden vor Dad²⁾) och Dyder,
 Siugdøm, Sorg och and'n Uro
 Maa iche hos os bo.
 Evig Loff med Tach och Ær'
 Vere dig o Jesu kier!

Din Fodspor³⁾) och dryber⁴⁾) gild
 paa ny med Fædmen mild;
 Den nygg Thid⁵⁾) er viget bort,
 Ny Forraad⁶⁾) ehr dubbilt giort.
 Evig Loff med Tach och Ær'
 Vere dig o Jesu kier!

Det kiendis paa vor Agger,
 O⁷⁾) fylder i vor Lader;
 Saadant gjør din runde Haand,
 Oplat for Quinde oc Mand.
 Evig Loff med Tach och Ær'
 Vere dig o Jesu kier!

Den fattig i Hungers Nød⁸⁾)
 Gledis ved det Brød,
 som hand schal nyd och haffue
 Aff saadan din Gaffue.
 Evig Loff med Tach och Ær'
 Vere dig o Jesu kier!

Hiælp med din Aand at vi gifue
 Di Arm'; och vi bliffue
 Dine tiener' som dig loffve
 Evig for 'saadan Gafve.

²⁾ Daad.

³⁾ Maaske Ageren?

⁴⁾ Drypper.

⁵⁾ Den nøje Tid o: Dyrtiden.

⁶⁾ Forraad.

⁷⁾ Skal maaske være: Og.

⁸⁾ Jfr. Vers 3, Linie 3.

Evig Loff med Tach och Ær'
 Vere dig o Jesu kier!
 Amen.¹⁾

Ligeledes findes efterladt vidtløftige og nøjagtige Tienderegnskaber i et Hefte med Læderbind lige fra Aar 1648—1664, ogsaa fra 1683 o. fl. Aar. Nøjagtige Regnskaber har Sønberg ogsaa efterladt sig over de Udgifter, han har haft paa sin Stifsøn, Villads Olufsen, saa at vi kan følge dennes Skoleliv m. m. derigennem.

Paa Kirkeloftet i Visby har jeg fundet de fleste Blade af det Eksemplar af Baggers Alterbog²⁾, som Præsten har betjent sig af til Kirkebrug. Bogen er nu indbunden smukt af Anker Kyster. Vi har heri vore gamle Kollektor, Epistler og Evangelier, som vi bruger dem den Dag i Dag. Bladet med Slutningskollekten om Ordet er aabenbart brugt meget og i særlig Grad medtaget. Vi finder her Exorcismen (Djæveluddrivelsen) ved Daaben: „Jeg besvær dig, du urene Aand i Navn Faders, Søns og Hellig Aands, at du udfarer og viger fra denne Jesu Christi Tjener“.

-
- 1) Følgende Tilføjelse giver Oplysning om Datidens Priser:
 Anno 1653 vdi Biug Sæd kostede Kirkens Biug 14 Slettmark mens Aar nest effter 1654 kostede kun iche uden halff siette Slettmark och det driveste 1(?) Rixdaler baade för Biugsæd och effter (Resten ulæseligt).
 1 Rigsdaler = 6 Slettemarker; 1 Sletdaler = 4 Slettemarker.
- 2) Den første Alterbog blev udarbejdet 1556 af Peder Palladius; efter at være underkastet forskellige Ændringer blev den igen udgivet af Sjællands Biskop Hans Bagger 1688. Denne benyttes den Dag i Dag med enkelte Ændringer: Konfirmationens Indførelse 1736, Afskaffelse af en Del Helligdage 1770 og Exorcismen ved Daab 1783.

I Slutningen af Bogen findes aftrykt i et „Appendix“ nogle „kirkelige“ Lovbestemmelser, som i mange Maader kan forekomme Nutiden besynderlige. Saaledes naar det hedder: „Efterdi Ungdommen paa Kirkegaarden med Legen, Stimen eller anden Uskikkelighed, naar Guds Tjeneste i Kirken forrettes, at vanhellige Tjenesten, da skal de, som dertil have Tilsyn, have Magt til at straffe de smaa med Ris eller Pidsk, og de store med Gabestokken“. Det er som bekendt ogsaa denne Bog, der i Fortalen af 1688 kuriøst udtaler: „Det som en god Politi er for en velskikket Republicq, det samme er en god Skik og Orden for Guds Kirke. Ti hvor ingen Politi er, der gaar det som i Dommernes Tid, da der var ingen Konge i Israel, enhver gjør, hvad han vil, og som han vil“. I Bønnen for Kongehuset har Præsten omhyggeligt med egen Haand rettet Navnene paa de kongelige, eftersom Tiden skrider frem, saaledes er „Christian den Femte“ rettet til „Frederik den Fjerde“ og „Dronning Charlotte Amalia“ til „Anna Sophia“ o. s. v.

Medens der, som vi ogsaa ser det her, ofte findes mange Arkivalier fra Embederne fra det 17de Aarhundrede, bliver det straks mere sparsomt, naar vi kommer tilbage til det 16de Aarhundrede. For Visby-Heltborgs Vedkommende findes dog, foruden den tidligere nævnte Ost- og Kvægtiendebog fra Slutningen af det 16de Aarhundrede, ogsaa opbevaret nogle Retsdokumenter fra Midten af samme Aarhundrede. Det drejer sig om en halv Snes originale Dokumenter — tildels med opbevarede Laksegl og Bomærker under — fra Tiden omkring 1540—1553, omhandlende en Retsstrid imellem Lensmanden fra Vester-

vig Kloster Erik Rud og Sognepræsten i Visby, Hr. Poul Christensen. Stridens Emne var Retten til Visby Mølleaa. Og den tilkendtes Præsteembedet. Ogsaa længere hen i Tiden har der iøvrigt staaet Strid om Sognepræstens Rettigheder til Fiskeri i Aaen, og Retten er stadig tilkendt Embedet.

Saaledes har de gamle og gulnede Blade, baade fra Præsten Jens Andersen Sønbergs Haand og fra en Tid, som ligger adskilligt forud for hans, fra Aarhundred til Aarhundred været opbevaret i Visby Præstegaard. Men den gamle Kasse med disse Dokumenter er nu blevet tom, da det fordres, at alt saadant i Stedet for opbevares i Landsarkivet i Viborg. Naturligvis er det til megen Gavn og Hjælp for personalhistoriske Forskere og for Lokalhistorikere, at man ved, hvor det Stof, man har Brug for, findes samlet. Og det opbevares vel ogsaa mest solidt paa den Maade. Men den, der har villet følge min Fremstilling her, vil dog vist indrømme, at det for Følelsen er et betydeligt Tab, at slige gamle Minder nu er at finde andetsteds end paa Aastedet, hvor de oprindeligt havde deres Hjemsted.

Den mundtlige Folketradition i Sognene paa Landet kan jo holde sig meget længe, og dermed ogsaa Interessen for de gamle Minder, det være sig som de møder os gennem Kirkebygningen med dens gamle Inventar og Gravstene eller gennem gamle Dokumenter og Blade. Saaledes kan ikke blot Stenene tale, men ogsaa baade det mundtlige og det skrevne virke sammen til at gøre de svundne Tider levende for os.

Mette Nielsdatter
hos
Hr. Anders Pedersen (Morsing),
Præst i Tømmerby.

Ved P. RØNN CHRISTENSEN.

DE GAMLE TINGBØGER er ikke alene uvurderlige Kilder for Topografien og Kulturhistorien at øse af — ogsaa Personalhistorien kan fra dem hente Oplysninger af meget stor Betydning. De ældste Herreds-Tingbøger, fra 1630'erne eller endnu ældre, hidrører jo fra en Tid, der ligger adskillige Aar forud for de ældste Kirkebøger, Skifteprotokoller o. s. v., og derfor bliver de personalhistoriske Oplysninger fra Tingbøgerne ofte af enestaaende Værdi.

Nedenfor skal meddeles et lille Udtog af *Hannæs* Tingbog for 1636, der ikke er uden Betydning for Præstehistorien og maaske ogsaa kan have en vis kulturhistorisk Interesse.

Den 5. Marts 1636 lod Tingskriveren Christen Nielsen følgende „skriftlige Vidnesbyrd fra hæderlige og vellærde Mand Hr. Anders Pedersen, Sognepræst til Tømmerby-Lild Kirker“ læse og paaskrive paa Hannæs Ting:

Er dette min Tilbydelse, Angivelse og Svar til Hannæs Ting i Dag, som er den 5. Marts Anno 1636,

imod Niels „Roffuersen“ i Erslev i Mors hans Stævning.

Eftersom min sal. Moder Ane Nielsdatter i Tødse Præstegaard har inderlig begæret af mig, at jeg skulde min Broder Niels Pedersens Datter Mette Nielsdatter til mig annamme, der hendes sal. Fader var død, og hende i hendes Barndom og Ungdom opfostrede og hjalp til gode, saa er hun kommen til mig, og jeg og min fattige Hustru hende har fremholdt og forsørget med Diciplin, Tuct og god Om-sorg med Sko og Klæder og alt andet til hendes nød-tørftige Ophold.

Og desmidlertid hun nu var Barn og saa godt skulde værnes og tilholdes en ringe Ting at gøre, har vi hende forsøgt med nogen andre vore Granders Børn at se til nogen faa Svin paa Kæret, og hun ikke det kunde vel behage, men (vi) maatte tage hende derfra og bestille hende til at vare paa fire eller seks Køer, som stod „i Tyr“ iblandt og iblandt ikke. Saa er hun bleven syg af nogen indvortes Sygdom, saa hun ikke kunde hjælpe sig selv af hendes Seng eller i hendes Seng, men min største Pige maatte bære hende i hendes Arm i Seng og af Seng i langsommelig Tid.

Og der nu hendes Sygdom har sig tildraget saa „hart“ Tid efter Tid, og hun ikke syntes at kunne tjene Arbejde at fange sin Føde og Klæde med, er hun bleven henskikket til Thisted at lære „Semskeris“ (Sømskærers, Syerskes) Embede og siden derfra kommen til sin Faders Broder Hr. Niels Pedersen i Rær.

Og der nu Tiden kom, at jeg skulde gøre min Datter sal. Mette Andersdatters Fæsteøl med hæder-

lig Mand Hr. Jacob Jacobsen, Sognepræst i Nykøbing i Mors, som skete Anno 1617, da er hun kommen fra min Broder Hr. Niels Pedersen og til mig med en af mine Dreng, som jeg havde opsendt til Hr. Niels Pedersen at hente nogen Fisk, som han købte for mig paa Hanstholm til forannævnte Fæstels Kost, som stod den næste Søndag efter Jul Anno 1617. Og blev hun hos os en Tid lang at hjælpe til at sy nogen Kirkeklæder til min sal. Datter, blev hos os til og fra med hendes Bestilling, indtil den 16. Marts i samme Aar, da stod Bryllup med vor forannævnte Datter i Nykøbing, og straks derefter ved Paasketid samme Aar 1617 „stede“ (o: fæstede) jeg Mette Nielsdatter indtil Paaske 1618 for 4 Slettedaler og undte hende dertil Gæsteri-Penge, som ærlig Godtfolk — „Edel og Vedel“ — mig for Øl, Mad, Hø og Havre forærede, som tit kunde opløbe næsten lige ved Lønnen.

Og dertil aarlig undte jeg hende Hørsæd og Hampsæd til hendes Linklæder, og fordi hun var min Broders Datter, vilde jeg hende højere forfremme med større Løn og Betaling end som jeg gav — eller givet haver — nogen Pige til denne Dag i mine Dage.

Og fra forannævnte Aar 1617 indtil Aar 1623 var hun i min Tjeneste for aarlig Løn, og blev hun siden et Aar i Tjeneste hos mig og min Søsterdatter Johanne Jespersdatter, og dette Aar forærede jeg hende over hendes Løn — for hun skulde fra mig — een Daler over hendes Løn.

Hvad hun har her paa de 7 Aars Løn annammet, findes rigtig og retfærdeligen optegnet i min Regnskabsbog, hvorudi alle andre deres Løn, som mig har tjent i 45 Aar, er indskrevet til denne Dag.

Og tillader jeg i Dag her paa Hannæs Ting, som er den 5. Marts nærværende Aar 1636, hende og hendes rette Lavværge tilbyde Red og Regnskab, og hvis jeg kan findes at være hende retteligen skyldig, vil jeg gerne betale.

At denne min Angivelse maatte læses og paa-skrives og indføres udi Tingsvidne eller hvad om denne Sag i Dag „anrettendes vorder (ønsker jeg). Actum Kærup 5. Marts Anno 1636.

Anders Pedersen, Præst i Kærup.

To unge Mænd fra Kærup havde den 16. Januar stævnet Niels „Roffuersen“ i Erslev „og talte med ham selv i hans Gaard“ for at han skulde komme og høre, at dette „Vidnesbyrd“ blev læst paa Tinget, men han mødte ikke, og det kom ikke til nogen Sag mod Præsten i Kærup Hr. Anders Pedersen (Morsing), der iøvrigt døde nogle Maaneder senere (26. Maj 1636). Men takket være dette Indlæg til Hannæs Ting kan Præstehistorien suppleres paa flere vigtige Punkter, og følgende Familieforbindinger kan opstilles:

*Peder Pedersen (Harre), Præst i Tødse-Erslev 1553, † 1605,
Ane Nielsdatter*

<i>Niels Pedersen, † omkr. 1610</i>	<i>Niels Pedersen (Morsing), Præst i Rør, Hansted og Viksø, f. ca. 1555, levede vist 1636.</i>	<i>Datter gift med Jesper N. N.</i>	<i>Anders Pedersen (Morsing), Præst i Tømmerby-Lild, kaldet 1594, † 20/s 1636.</i>
<i>Mette Niels- datter</i>	<i>Christen Nielsen (Morsing) Præst i Hjørdemaal</i>	<i>Johanne Jespers- datter</i>	<i>Mette Andersdatter gift 10/s 1617 Jacob Jæobsen (Holm), Præst i Nykøbing M., f. 1587, † 1663.</i>

AGGER KIRKE

*Et Tilbageblik ved Kirkenes Hundredaarsfest
den 23. September 1938.*

Ved Pastor HENR. LAURSEN, Vestervig.

I. Den gamle Kirke.

Hvor Thyland blotter sin magre Ryg,
For at pidskes af Vesterhavet,
Der stod den gamle Agger Kirke
Fast halv i Sandet begravet.

Den ludede ud over Havets Dyb
Fra den høje Klit, hvor den stod;
Havet, ret som en falsksindet Ven,
Vasked' og kysset' dens Fod. —

Endnu kan man see i det hvide Sand
Høit oppe paa Klittens Skulder
De muldneende Knokler og Pandeskaller,
Som ned i Brændingen ruller.

K. F. Wiborg: En Mollaccord (1842).

Den gamle Kirke var ikke den ældste Agger Kirke. Danske Atlas beretter, at Kirken var flyttet een Gang før, og Peder Moldrups Beskrivelse af Westervig Closter (o. 1760) har en, ganske vist noget forvirret Beretning om det samme „*efter gamle Folks Sagen*“. Og der er ingen Grund til at tvivle om Rigtigheden. Havet har i Tidens Løb bortrevet

store Landstrækninger, og Vesteraggerne har stadig maattet flytte deres Huse længere mod Øst for det fremtrængende Hav, det er da kun rimeligt, at de ogsaa har maattet flytte deres Kirke. Skønt vi ellers intet ved om den ældste Kirke, er det dog givet, at den har rummet den gamle romanske Døbefont, som nu staar i Agger Kirke, den er Forbindelsesleddet mellem de tre Agger Kirker. Kirkehuset har skiftet Sted og Skikkelse efter Tidernes Kaar, men Fonten har under alle Omskiftelser været den samme.

Den gamle Kirke stod paa den sydlige Del af en Sandbanke, *Aggerbjerg*, udenfor Vester Agger By. Den var lille, noget mindre end den nuværende, og kullet. Egebjælkerne, som bar Loftet over Koret, skal være hugne i Aalum Skov¹). Hvor langt tilbage i Middelalderen dens Tilblivelse ligger, har vi ingen Efterretninger om, men den maa være opført nogle Menneskealdre før Reformationen, thi allerede i 1573 var den stærkt forfalden. Den 27. April i dette Aar gør Kong Frederik II. ved aabent Brev vitterligt, at efterdi Kirkeværgerne til Aager Sogn have ladet give tilkende, hvorledes deres Sognekirke skal været meget bygfalden og taglam, og Sognefolket skal være saa forarmet, saa de ikke kunne den formaa at færdig gøre og ved Magt holde, saa tillades det Kirkeværgerne indtil videre at opbære Afgiften af Sognets Kongetiende til Kirkens Bygning. Og ved kongl. Missive af 4. Marts 1598 til Sekretær i Danske Kancelli Jens Mogensen Harbou paalægges det alle Kirker i Refs Herred, der er ved Forraad og Formue, efter deres Evne at komme Agger Kirke til Hjælp med noget af deres Indkomst. Jens Mogensen skal paase, at dette sker, naar Kirkernes Regnskaber

bliver hørte, og levere Pengene til Kirkeværgerne for Agger Kirke.

Et Hundredaar senere skænkede Kongen ved Skøde af 12. Oktober 1695 Agger Kirke til Cornelia Bickers, Enke efter Jochum Irgens til Westervig Closter: Christian V. etc. Gjørre alle witterligt, at wi efter forregaaende worris allernaadigste resolution af 8. octobr. sidst afgigt allernaadigst haver schienchet og givet, saa som wi og nu med dette wort aabne brev allernaadigst schiøde og afhender fra os og woris kongelige arve successorer udj regieringen og til os elschelig edle og welbiurdige frue Cornelia Bickers sahl. Jochum Irgens til Westerwig og hendes arvinger til evindelig arv og eiendomb jus patronatus til Agger kircke, som effter matriculen udj voris rentecammer for ingen indkombst af tiender eller jordegods schal findes antegnet, formedelst sognet af sandflugt gandsche schal verre ødelagt, og bønderne alleene nærre sig af fischerie udj strandet. Huilchen kirchens jus patronatus bemelte frue Cornelia Bichers og hendes arfuinger da saaleedes maa have, nyde, bruge og beholde med lige frihed og rettighed, som vi og fremfahrne konger i Danmark det hid indtil nydt og haft haver, og gjørre sig det saa nøttig, som de best wil, wed og kand, saa og self kalde prest og deign til fornefnte Agger kirche lige som til Hovit sognet Westerwiig effter woris hr. fader sahlig og hoyloflig ihukommelse kong Fridrich den tridies derpaa allernaadigst meddeelte skiødes widere formelding dat. 8. Martj 1661, dog at de hvergang ere tiltencht at søge derpaa voris allernaadigste confirmation j voris dandsche cancellie. Og kiendes vi os og voris kongl. arv successorer udj

regieringen aldeelis ingen ydermeere lod, deel, rett eller rettighed at have til eller udj fornefnte kirches jus patronatus eller noget des tilliggende effter denne dag i nogen maader, mens det at følge bemelte frue Cornelia Bichers og hendes arvinger som des rette patroner, som forskrevet staar |: dog huis studie skat, cathedraticum eller andre contributioner, som kirchen kand tilkomme at udgive, schal her effter som tilforn erlegges og betalles :| og schal bemelte frue Cornelia Bickers eller hendes arvinger iche werre bemegtiget presten eller deignen af nogen deris jndkombster udj nogen maade det ringeste eller noget at afkorte, af huis som de altid og hid indtil nødt og haft haver, mens de det at niude effter ordnancen i alle maader; sambt og kirchen forsuarligen ved magt og lige at holde, saa som hun eller de wil ansuare, og saa frembt samme jus iche schal werre forbrudt. Og bepligter wi os at fri, frelse, hiemle og fuldkommeligen at tilstaa fornefnte frue Cornelia Bichers og hendes arfuinger forskrevne jus patronatus for hver mands tiltalle etc. Forbydendes alle etc.

Paa den Tid laa Kirken endnu 1000 Alen fra Havet, men de voldsomme Stormfloder Julenat 1717 og Nytaarsnat 1720 og en ny i 1760 bortskar et stort Stykke af Kysten. Ved Aar 1760 skriver Peder Moldrup, at „hvis Kirken havde lagt, ja kuns 100 alen nærmere ved Havet, da havde den alt været ødelagt og lagt i Havet, thi naar det stormer, spiller de grusomme Bølger lige til den Bakke, hvorpaa Kirken nu ligger“. — Saa kom Stormfloden i Februar 1825, efter hvilken Amtsprovst Bendix skrev: „Den Banke, hvorpaa Kirken staar, er saa vidt bortskyllet, at det

ene Hjørne af Kirkegaardsdiget er nedfaldet og Liigkisterne lade sig tilsyne. Fra Kirken selv til Havbanken er nu ikke 50 Alen“, og i 1826: „Fra Kirkens vestre Ende til Pynten af Havbanken er nu kun ca. 30 Alen, og da Havet ved stærk Vestenstorm gaar over Bankerne, staar Kirken Fare for at bortskylles“.

1829 den 2. Juni indstillede Biskoppen til Kancelliet efter en Forestilling desangaaende fra Sognepræsten for Agger og Vestervig Menigheder Amtsprovst Bendix, at Kirketjenesten i Agger Kirke indtil videre maatte hæves og Menigheden i Agger have Adgang til Vestervig Kirke paa Grund af, at førstnævnte Kirke staar paa en løs Sandbakke og saa yderlig, at der er grundet Frygt for, at den snart vil nedstyrte i Havet. Og under 6. Juni bifaldt Kancelliet efter Omstændighederne det indstillede.

Under Kongens Besøg i Agger i Sommeren 1830 har Aggerboerne formodentlig klaget til ham over Kirkens Lukning, thi den 29. Juni tilskriver Biskoppen Bendix: „Skjøndt det er Deres Høiærværdighed bekjendt, at det behagede Hans Majestæt under 22. dennes ved sin allerhøieste Nærværelse ved Agger Kirke allernaadigst at befale, at Gudstjenesten fremdeles skulde fortsættes i Agger Kirke med Undtagelse af, naar Havet var oprørt af Storm, saa undlader jeg dog ikke tjenstlig skriftlig herom at underrette Deres Høiærværdighed“.

Men det følgende Aar blev Kirken erklæret for uskikket til at bruges til Gudstjeneste. Ikke alene var den da næsten undermineret af Havet, men selve Grunden, hvorpaa den stod, svigtede. I December 1831 skriver en Indsender til „Den nordcimbriske

Tilskuer“, at Kirkens Vesterende er kendelig sunken og revnet paa flere Steder fra det øverste helt ned til Grunden, paa søndre Side ved Døren er en betænkelig Revne, men nordre Side har flere Revner, der naar ned til Grunden, en af dem er saa vid, at man kan lægge en Haand deri; alt dette uagtet Kirken sidste Sommer i Juni blev paa det fuldkomneste omgaaet med Murerarbejde inde og ude. Banken selv, som holder i lige Linie ud fra Kirken 18½ Alen, og hvis Bestanddele er noget Ler, men mest Sand, undermineres af en Kilde, som menes at komme fra den højere liggende Flad-Sø og sandsynligvis har sit Løb under den nordre Side af Kirken. Sagkyndige mener derfor, at Kirken lige saa vel kunde falde i stille som i stormfuldt Vejr, da det er Grunden, som giver efter.

1832 den 18. Marts holdtes der for sidste Gang Gudstjeneste i Kirken, som derefter stod paa Fald og ubrugt, indtil den i Begyndelsen af 1834 efter Amtets Ordre blev solgt til Nedbrydning. St. St. Blicher, som besøgte Agger i 1833, beskrev senere i „Vestlig Profil af den Cimbriske Halvø“ den øde Kirke: „Kirkegavlen var kun nogle Skridt fra Havbrinken. I den øvre Kant af denne fremstak gennem den hvide Sand Liigkister og Stumper af ældre halvforraadnede Sovekamre; en bleget Hovedskal keeg op mod Dagens Lys; tvende hud- og kjødløse Been dingledede ud over Klinten, som til en ny Vandring efter den lange Hvile. Hele Kirkegaarden var overfyget af den hvide Havsand. Kirken selv var synligen sunken. Muren var revnet til Armstykkelse, Taget meer end halvt afrevet. Jeg gik ind: Bænke og Stole laae paa Gulvet eller stode paa Hæld:

Prædikestolen var bedækket med Støv og Kalk, og Edderkoppene havde udspendt deres Garn i alle Kroge og Hulinger; Altertavlen var overtrukket med Skimmel og Mos“. — En mere malende, digterisk Skildring af „Klintekirken“ har Blicher givet i Novellen „Fjorten Dage i Jylland“.

Provst Ingerslew, der efter Bendix' Død i Slutningen af 1833 var bleven Sognepræst i Vestervig og Agger, skrev i Maj 1835 til Amtet: Da flere af Agger Sogns Beboere have andraget Klage over, at de dagligen se flere Ligkister blottes paa Kirkegaarden ved Havets stedse tiltagende Anbrud paa den Bakke, hvorpaa Levningerne af Kirken og Kirkegaarden ere beliggende, uden at de véd, hvad de skulle foretage med de saaledes blottede Lig og Ligkister, hvilke da paa en forargelig Maade staa til offentlig Skue og til Menneskers og Dyrs Mishandling, og da jeg selv ved personlig Eftersyn har overbevist mig om Sandheden af dette Foregivende, saa tillader jeg mig herved hos det høje Amt at forespørge, om det ikke maatte anses nødvendigt, at der paa en passende Maade føjedes Anstalter til de saaledes fremkommende Ligs Genbegravelse enten paa Vestervig Kirkegaard eller, ifald dette maatte antages at ville optage for megen Plads og volde for megen Besvær med Transporten, da østen for Agger Kirke paa den gamle Kirkegaard, saa langt oppe i Landet, at Ligene kunne antages at ville være opløste i Støv, inden Havet naar det Sted, hvor de paa ny blive jordede. — Amtet resolverede, at Ingerslew i Forening med Herredsfoged Fischer skulde foranstalte de Ligkister, som allerede var blottede eller i Fremtiden vilde blive det, henførte og nedgravede

i Vestervig Kirkes Kirkegaard østen for Kirken, hvilket vilde blive at foranstalte, indtil det ved endelig Dom blev afgjort, om der skulde opføres en ny Kirke for Agger Sogn eller dette Sogn henlægges under Vestervig Menighed.

Under en Stormflod i Januar 1839 forsvandt den sidste Rest af den gamle Kirke. „Men endnu et Aars Tid eller to efter saae man Ligkisterne og de dodes Hjerneskalder og Ben fra Kirkegaarden stikke frem af den høje Bakke, hvori de hvilede. Det var en underlig, vemodig Følelse, der greb En, naar man om Aftenen i Skumringen eller en maaneklar Nat gik paa Stranden under den høje Bakke, med det buldrende, aldrig rolige Hav paa sin ene Side og disse hvide Ben over sit Hoved, stikkende frem af Bakken, paa den anden Side, hvor de engang bleve henlagte for at finde deres sidste Hvile, som man plejer at sige, men som de maaske aldrig fandt, efter at være styrtede ned i Havets Dyb“²).

II. *Den ny Kirke.*

Saa vidt om Lande gaar det Ry,
Og Fredens Aander virke,
Fryd der er i Agger By,
Der mures paa en Kirke;
De Svende mure ved Sommertid
Den lange Dag;
Alt Kirken stod under Tegl og Tag
I Høst saa blid —

I Agger Sogn der er en Fest,
Den Kirkeklokke lyder,
Og Vestervigs den bolde Præst
Til Kirke Hvermand byder. —

Saa var der Bøn og Psalmesang
I Aggerboens Kirke,
Fra Hjertets Malm Guds Ord gjenklang,
Hvor Fredens Aander virke.

K. F. Wiborg: En Mollaccord.

Fra 1832 var Agger Sogns Beboere altsaa henvist til Vestervig Kirke. Provst Ingerslew følte straks efter sin Embedstiltrædelse i 1834 Nødvendigheden af saa snart som muligt at arbejde paa, at Sognet igen kunde faa sin egen Kirke. „Thi ikke at tale om, at Agger Menighed, som har saa meget Eienommeligt ved sig og fra Arildstid har udgjort et eget Samfund, aldrig vilde have følt sig rigtig hjemme i den fremmede Kirke, selv om denne store Kirke havde kunnet afgive tilstrækkelig og beqvem Plads til saa mange Mennesker, saa vilde og under denne Forening de Gamle, de Skrøbelige og Børnene næsten aldeles være blevne udelukte fra Gudstjenesten, eftersom Sognets Beboere som Søfolk og Fiskere ikke have Heste og Vogn“³).

Da en Højesteretsdom havde fastslaaet, at Ejerne af Vestervig Kloster, som ogsaa ejede Agger Kirke, ikke var forpligtede til at lade opføre en ny Kirke og indrette en ny Kirkegaard, men kun til, som Kronens Skøde til Cornelia Bickers lød paa, at vedligeholde Kirken, indsendte Provst Ingerslew 27. Maj 1836 en Ansøgning fra Agger Sogns Beboere til Kongen om, at Sognet maatte forblive samlet og igen faa sin egen Kirke, samt at Omkostningerne ved Opførelsen af en ny Kirke maatte udredes af Hans Majestæts Kasse eller af det under Kancelliets Bestyrelse staaende Fond, som var indsamlet i Anledning af Stormfloden 1825. Under 15. November be-

hagede det Hs. Maj. allernaadigst at bifalde 1) at Agger Sogns Beboere maatte opføre en Kirke og anlægge en Kirkégaard paa den dertil udsete Plads østen for Øster Agger og norden for Landevejen, 2) at der til Kirkens Opførelse maatte udbetales Sognet 2000 Rbd. af Kollekten til de vandlidte i 1825, og 3) at for saa vidt denne Sum ikke maatte være tilstrækkelig til Kirkens Opførelse, og det manglende ikke kunde tilvejebringes ved frivillige Tilskud, maatte Bygningen udsættes, indtil hin Kapital ved Renteoplæg havde faaet den fornødne Forøgelse. Da dette sidste vilde betyde, at Kirkens Opførelse maatte udskydes endnu en Aarrække, udsendte Ingerslew til forskellige Medborgere, som kunde ventes at have Interesse for Sagen, Opfordring til at indsamle Bidrag. Opfordringen fandt en god Modtagelse — St. Blicher indsamlede saaledes i sin Kreds 40 Rbd. — og den fornødne Sum blev tilvejebragt.

I Efteraaret 1837 blev Kirkens Grundvold lagt. Den strenge Vinter og andre Forhindringer voldte, at Bygningsarbejdet først kunde sættes i Gang i Begyndelsen af Juli 1838, da en Metalplade med Kongens Navnechiffer og Inskription om Bygningens Begyndelses Datum blev nedlagt under den første Sten i Midten af Kirkens Østmur. Men derefter skred Arbejdet saa rask frem, at Kransen kunde hejses den 23. Juli, og den 11. September stod Kirken fuldfærdig. Kirkeklokken⁴), Døbefont, Prædikestol, Altertavle og Alterstager fra den gamle Kirke var overført til den ny.

Femtende Søndag efter Trinitatis den 23. September foretog Biskop Fogtmann den højtidelige

Indvielse af den ny Kirke, hvorefter Provst Ingerslew prædikede over Dagens Tekst. Til Indledning udtalte han: „Tidt og ofte, naar jeg med veemodig Gysen betragtede Levningerne hist ovre af Eders gamle Kirke, og saae, hvorledes det samme brusende Hav, der ernærer Eder, efterhaanden bortskyllede den indviiede Jord, hvori Eders Fædre havde haabet Hvile for deres Been, indtil Dommedag oplader Gravene; naar jeg saa derefter gik hen og gav Agt paa Eders Tale og Færd, og deraf fornåm, at saa mange havde mere Sands for at rose sig af deres forrige flittige Kirkegang, end for at benytte den dem aabnede Adgang til vor store og rummelige Kirke; og jeg saa derefter betænkte, hvor mæisommeligen jeg ofte har maattet tilkæmpe mig fornøden Tid, Kraft og Sindsroe til, under megen Svaghed og mange verdslige Bryderier nogenlunde at overkomme Ordets Tjeneste og Embedets Gjærning endog blot i den ene Kirke — da sank mit Mod, min Lyst og min Kraft til at lægge Haand paa dette Værk, og jeg tvivlede da om, at Herren vilde lade det lykkes ved min Haand, her at faae et Huus bygget til hans Ære. Men naar jeg saa hørte Eders Gamle saa bitterligen klage over, at de aldrig kunde komme til Kirke; naar jeg saae Eders Børn forvildes, medens de kun enkelte Gange hørte og læste om Herrens Dag og dens hellige Bestemmelse, men næsten aldrig kunde faae noget helligt, festligt Søndags-Liv at see, eller smage dets Sødhed; naar jeg var Vidne til, at Herrens Dag var bleven saa søgn og vanhelliget blandt Mængden af de Voxne, at de, i gyselig For-glemmelse af, hvorfra al Velsignelse kommer, brugte den til Hverdags-Gjærning — kort: naar jeg skjøn-

nede, at Eders fra Arilds Tid saa inderligen forbundne Kirke-Samfund saaledes truedes med indvortes og udvortes Sønderlemmelse og Opløsning — da oplivedes igjen den slumrende Tanke om, at prøve paa at faae Herrens Huus gjenreist for Eder og Eders Børn, og Haabet om, at Herren vilde give Lykke dertil, naar det begyndtes og fuldførtes i hans Navn. Og see: det er skeet af Herren, skjøndt det i Begyndelsen syntes underligt for mine og vistnok ogsaa for Eders Øine⁴⁵).

Den festlige Gudstjeneste sluttede med en af St. Blicher til Indvielsen skrevet Salme:

Uendelige! Du, hvis Navn
 Ei Himles Himle fatte,
 See! Dig til Ære, os til Gavn,
 Vi dette Tempel satte.
 O! Du Almægtige!
 Du Enevældige!
 Nu i din Varetægt
 Det staae fra Slægt til Slægt,
 Til alle Dages Ende!

Dig, som betæmmer Havets Vold
 Og binder Stormens Vinge,
 Vor faste Klippe og vort Skjold!
 Vor Tak og Priis vi bringe.
 Vor Bøn paa Nødens Dag,
 Igjennem Stormens Brag
 Og Bølgens vilde Bruus,
 Vi her fra dette Huus
 Op til Din Throne sende.

Du, som til Havet haver sagt,
 Hertil Du Dig tør strække:
 Med egen ubegrændste Magt
 Du disse Mure dække!

Din Miskundhed lad see,
 Du Alforbarmende!
 Dæk her Dit Naadesbord!
 Giv at Dit Livsensord
 Maa alle Sjæle mætte!

Du, som paa Havet træde kan,
 Og i Orkaner blunde,
 Vi, Jesu! førte ved Din Haand
 Mod evigt Havblik stunde.
 Os lede tryggelig
 — Trods Fjendens Vold og Svig —
 Dit Lys paa Livets Sø,
 Til vi fra Verdens Ø
 I Himmerig maa havne!

Ingerslew slutter sin Beretning om Kirkens Opførelse med, at han har Haab om i sin Tid at se Kirken prydet med et Alterbillede fra en Mesterhaand i Steden for det gamle, mindre skønne. Hvad han dermed sigtede til, kan ses af, hvad han senere har indført i sin Embedsbog: „Et nyt og meget smukt Alterbillede er af Fru Professorinde Ingemann i Sorø malet og i Sommeren 1841 skjænket og hidsendt til Agger Kirke“. Billedet forestillede Peters Fiskedræt. Endvidere han indført: „Under 28. August 1841 er givet et tiltaklet og udrustet Brigskib, „Caroline“ kaldet, til Agger Kirke, for at op hænges til Ziir i samme. Giverne ere: Kjøbmand Th. Nielsen, Strandtoldbetjent Bladt, Søren Larsen, Sognefoged Søren Thøgersen. Alle af Øster Agger“.

Den nuværende Altertavle er opsat 1880, Billedet, Kristus og Peter paa Søen, er malet af Fru Distriktslæge Mulvad, Vestervig.

HENVISNINGER OG NOTER:

- 1) Saaledes f. Eks. Bendix: Nogle Mærkværdigheder i Vester-
vig og Agger etc. 1826. Det lyder fantastisk for den, som
kun kender Forholdene, som de nu er, men det er meget
vel muligt, at det dog er rigtigt nok. Ved Aalum, der laa
nordligere end Vester Agger, afdækkede Havet ved Bort-
skylning af Klitten i forrige Aarhundrede Egestubbe
staaende i deres naturlige Stilling i den oprindelige Jord-
bund, og der fandtes Stubbe med indtil 1 Alens Diameter
(C. C. Andresen: Om Klitformationen (1861) S.128 f.).
Og at der ikke blot var Skov i en fjern Oldtid, men endnu
en rum Tid efter, at Kirken var bygget, derom vidner
Vestervig Lens Jordebog 1616, ifølge hvilken der af Agger
„af Arilds Tid“ ydedes Skovsvin som Landgilde. Ikke
længe efter 1616 bortfaldt denne Ydelse, da der ikke mere
var Skov. — Ifølge en Besigtelse af 20. Novbr. 1645 fand-
tes der ingen Skove i Vestervig Len. Den stedlige Over-
levering fejler derfor, naar den vil vide, at den sidste
Rest af Aalum Skov blev borthugget eller opbrændt af
Svenskerne i 1657. Men maaske er der dog noget om det.
Det kunde tænkes, at de kejserlige i 1627 har været de
skyldige, og Overleveringen saa senere ved en naturlig
Erindringsforskydning har givet Svenskerne Skylden,
Svensketiden laa jo nærmere og havde sat dybere Spor.
- 2) Andresen: Om Klitformationen, S. 234.
- 3) P. L. Ingerslew: Beretning om Agger Kirkes Opbyggelse
og Indvielse (1839) S. 4. Blicher skriver i sin Rejse-
skildring: Aggerboerne maatte søge Vestervig Kirke, der
for dem næsten var det samme som Jerusalems Tempel
for Samaritanerne. Enhver Kirkegang var en Udvan-
dring; de vare jo Gjæster, selvbudne, blandt Fremmede.
Sørgmodige gik de hen, mismodige hjem: skulde de da al-
drig forsamles hjemme i et eget Gudshuus?
- 4) Klokken er støbt af Friderich Holtzman 1720. Indskriften
lyder: Gloria in Exelcis Deo. Me fecit Friderich Holtz-
man. Hafniæ 1720.
- 5) Beretningen S. 21 f.

Fra den gamle Landsby.

Af AUGUST F. SCHMIDT.

EN VIGTIG KILDE til Oplysning om kulturelle Forhold i de gamle danske Landsbyer er de saakaldte *Vider og Vedtægter eller gamle Landsbylove og Byskraaer*, udgivne i fem Bind i Tiden 1904—1938 af *Poul Bjerger, Thyge J. Söegaard og August F. Schmidt*. I Landsbylovene hører vi om Oldermænd og Bystævne, Byhorn, Tromme og Talliepinde, om Mødetid og Mødested for Bymændene, naar de skulde til Stævne (eller Grandelag, som det hed i visse Egne); der gives Besked om, hvilken Dag Gærderne om Foraaret skulde istandsættes, saa Kreaturerne ikke skulde bryde igennem og gaa i Kornet. Vi faar at vide, hvad Byhyrde, Markmand og Bysmed fik i Løn og hvad de skulde bestille for den, og vi belæres om, hvorledes Bymændene havde at opføre sig i Gildeshuset. Det er i ikke ringe Grad Meddelelser angaaende Sædvaneret, Fællesarbejder og Gildelav, vi læser om i Landsbyernes Vedtægter. For Overtrædelse af disse skulde betales *Vide*, d. v. s. Straf (Bøde), deraf Benævnelsen *Vider*. En stor Del af Landsbylovenes Indhold er Paragraffer med Angivelser af Bødestørrelserne for denne eller hin Forseelse. I en Landsby, hvor man var fælles om Markarbejdet og mange andre Ting, var det i Virkeligheden nødvendigt at have visse Lovbud at rette sig

efter. Landsbylovene er da ogsaa praktisk indrettede, og Befalingerne i dem er efter alt at dømme nøje afpassede efter de forhaandenværende stedlige Forhold af forskellig Art. — Der er ogsaa overleveret en Del Vider vedrørende *Købstæder*. Man faar i disse ret ofte lærerige Detailler om de Kulturforhold, der knyttedes til Købstædernes Jordtilliggender. Den *ældste* Købstadsvide, der kendes i Danmark, er fra *Nykøbing* paa Mors, den stammer fra Aar 1460 og handler om, at ingen Bymand maa sælge, bortpante el. Ign. af den Part, han har i Bymarken og i *Vettels* Mark. Endvidere er der Bestemmelser om Jordens Behandling, Pløjning, Gødning, Overholdelse af Grænserne mellem de enkelte Mænds Part i Byvangen m. v. Den kortfattede Marklov fra Nykøbing har ikke mindst sin Interesse ved de Oplysninger, den giver om en lille Købstads Markforhold saa langt tilbage som i Middelalderen¹). Det er ellers *Vester Han Herred*, der er bedst repræsenteret, naar Talen er om Landsbylove i Thisted Amt. Herfra kendes saaledes Vider og Vedtægter fra *Kollerup* fra 1742 (50 Paragraffer stor), *Husby* og *Trustrup* fra 1698 (27 §), *Øsløs* fra 1736 (27 §). Hertil kommer saa Byloven fra *Serup By* (Odby S., Refs H.) fra 1629 (13 §) og Byvedtægten fra *Vestervig Sogn* fra 1813 paa 10 Kapitler indeholdende Bestemmelser om løsgaaende Svin. Fra Mors kendes ude fra Landsognene en Lov fra *Sejerslev* fra 1688 (30 §)²). Det

1) Se nærmere Chr. Villads Christensen: *Nykøbing paa Mors* (1902), 24, 97 ff.

2) Thisted Amts Landsbylove er trykte i Vider og Vedtægter II, 38—56 III, 264—77, 494—98 Thisted Amts hist. Aarb. 1936, 260—62, optrykt i Vider og Vedtægter V.

er et forholdsvist lille Antal Vider og Vedtægter, Thisted Amt kan opvise, men der er jo Mulighed for, at der i Fremtiden bliver fremdraget endnu nogle Stykker fra Arkivernes mangfoldige Gemmer.

Kollerup Vedtægt og Grandebrev er langt den udførligste af Amtets Landsbylove. I dens 50 Paragraffer faar man en Mængde Ting at vide fra den gamle Landsby. Grandefogeden ¹⁾, der leder Grandernes Forsamling, skal overvaage, at ingen bander eller sværger ved Sammenkomsterne. Paa Stævnet²⁾ maa ingen skændes eller yppe Klammeri. Bøden herfor er ellers fire Skilling til de fattige og tolv til Granderne. Alle Pantninger skal forrettes af Grandefogeden og tre eller flere Grander. Gør nogen Modstand under Udpantningen, skal ogsaa betales Bøde. Ingen maa huse bekendte Løsgængere, Tryglere (o: Tiggere) eller andre løsagtige Folk. Helligdagsbrøde kunde i værste Tilfælde blive takseret til en Bøde paa 16 Skilling. Vandsteder skal holdes vel i Orden, By- og Markledde skal enhver lukke efter sig, naar de passerer. Gadehusmænd og Inderster maa ikke grave eller lade grave i Byens Hede eller Ejendom Tørv til Brændsel, inden Gaard- og Halvgaardsmændene har begyndt — ellers Bøde. Ingen Sager maa føres til Ting, som kan afgøres

1) Grande betyder Nabo.

2) *Bystævner*, som vi kender dem fra Øerne, findes der ingen Oplysninger om fra Thisted Amt med Undtagelse af *Nors*, hvor der i 1920 blev opsat et Bystævne med 12 store Sten omkring et Lindetræ (Trap V, 350). Dette Stævne blev anlagt som *Genforeningsminde*. Paa den smukkeste af Stenene blev i 1924 indhugget Genforeningsdatoen (se Thisted Arb. 1925, 27 f.).

udfra Grandebrevet, undtagen Liv, Ære eller Gælds-sager, som dog først bør gives Herskabet til Kende. Grandebrevet er oprettet for at undgaa Processer og de Vidtløftigheder, som følger dermed Ja, der kunde nævnes mange Træk endnu fra den Kollerup Granderet, men det vil blive for vidtløftigt her. Iøvrigt kan interesserede jo let sætte sig ind i den ved at læse i Vider og Vedtægter.

Husby og *Trustrup* Grandebrev indeholder bl. a. Bestemmelse om, at Granderne skal møde allesammen paa Stævnet. Enhver, der er ulydig imod Loven, skal straffes. Ingen af Granderne maa give hinanden Ukvemsord med Banden eller Beskyldning for Løgn. Ingen maa kaste Sten af sin Jord over paa anden Mands Jord; Bøden herfor er første Gang 4 Skilling og siden dobbelt op. Ingen maa sælge eller bortgive af den fælles Lyngslet eller Ildebrændsel. De indsamlede Bøder anvendes til Byens Nytte og opbevares hos en vederhæftig Mand blandt Granderne o. s. v.

Øsløs har ogsaa et udmærket Grandebrev, hvori findes talrige Oplysninger om Hegns Holdelse, Diger, Grøfter og Ledde, Tørvegrøft, Lyngslet og Tangbjergning (Ræ) ved Fjorden, om Lydighed og Skikkelighed paa Grandestævnet samt Bødernes Anvendelse til Vedligeholdelse af Markleddene. —

Medens man fra andre Egne af vort Land har en hel Del kulturhistorisk Stof, indsamlet i Nutiden, der supplerer de gamle Landsbyloves Oplysninger om Bystævner og Grandefogder, Byhyrder, Markfred, Bygilder o. s. fr., er dette mærkeligt nok ikke Tilfældet fra Vester Han Herred. Det eneste Træk, jeg har fundet, der direkte kan sættes i Forbindelse

med Viderne fra Thisted Amts østligste Herred, er en Sætning i Vester Han Herreds Kulturhistoriker C. M. C. Kvolsgaards udmærkede Bog: *Spredte Træk af Landbolivet* (1891), S. 24 f., hvor der i Afsnittet „Gaardbrug i gamle dage“ staar: „Det er ellers lidt, Folk har at fortælle om gamle dage, dengang en mand i hver by havde et horn at tude i for at sanke folk sammen til grandestævne at bestemme, hvornaar de skulde begynde med markarbejde, eller hvad det var“. Disse Ord tyder dog paa, at Kvolsgaard har vidst nogen Besked om det gamle Landsbystyre og om Sædvaneretten i de nordenfjordske Bønderbyer, men han har blot ikke tænkt paa ogsaa at faa samlet Stof sammen om disse bondehistorisk set fængslende Emner. Heller ikke i sine andre to fortrinlige Arbejder: *Fiskerliv i Vesterhanherred* (1886) og *Paa Hannæs i 1860'erne, Hvad en Bonde-dreng havde Lejlighed til at lære* (Festskrift til H. F. Feilberg 1911, 145—158) har Kvolsgaard været inde paa de Spørgsmaal, der interesserer os her¹⁾.

Serups Grandebrev (Refs Herred) af 1629 indeholder nogle faa Bestemmelser om Gadediget og Markdiget, om Kvægdriften, Hegns Vedligeholdelse, Tørvegravning m. v., medens det ret udførlige Videbrev fra *Sejerslev* paa Mors fra 1688 har Bestemmelser om Leddenes Istandsættelse, Digernes Pasning, Kvægdriften, ulovlig Kørsel, ulovlig Lyngslæt og Tørvegravning, Følhoppernes Tøjring o. s. v. *Sejerslev* Grandebrev og *Vedtægt* skulde gaa omkring til

¹⁾ Om Kvolsgaards og Johan Skjoldborgs Værker vedrørende V. Han Herreds Kulturhistorie, se min Afhandling: *Til Belysning af Johan Skjoldborgs Atmuebøger* (Den nye Litteratur ²⁵/₃ 1931).

hver Mand Aar efter anden, og den, der ikke vilde tage imod det, naar det var hans Tur, skulde betale i Bøde 1 Rigsdaler eller pantest for denne Sum. —

Det hører nu til Sjældenhederne at træffe Minder iliveholdte fra Fællesskabstiden. Derfor er det paaskønnelsesværdigt, at den Morsø Lokalhistoriker, *Johan P. Hovmøller* har meddelt, hvad han ved herom fra *Torp i Karby Sogn* (Morsø Sønder Herred). Her findes nemlig endnu en gammel Skik bevaret, der rimeligvis er et Levn fra den Tid, da Bylovene gjaldt: Det drejer sig om Græsningen paa et Stykke Jord i Torp, der er udlagt til fælles Brug for Byens Mænd, hvor de har kunnet hente Ler til Bygningernes Vedligeholdelse og Græstørv til disses „Mønning“. Den gamle Skik bestaar i, at Byens Mænd samles efter Tilsigelse af Formanden (Oldermanden) hos den Mand, der har Græsningen af Fælledjorden i Leje. Her udlejes saa Græsningen for et Aar, og Lejemaalet bestod tidligere af Brændevin og en kontant Pengesum. Tidligere tog man det ikke saa nøje med en Flaske Brændevin mere eller mindre, og det blev drukket samme Aften sammen med den Kaffe, som Lejeren ogsaa maa yde. I de senere Aar har Lejemaalet kun været Brændevin og Kaffe, idet Brændevinen nu er saa dyr, at den tager hele Beløbet. Denne Udlejning af Græsningen var endnu i 1932 en aarlig tilbagevendende Begivenhed¹).

*

De fleste Poster i Landsbylovene angaar *Markfreden*, hvad ikke er saa sært, naar man tager i Be-

¹) Morsø Folkeblad 17/10 1932.

tragtning, at Bønderne i Fællesskabets Tid havde deres Jorder liggende spredt — ganske vist i en bestemt Orden — omkring paa Bymarken. Det er allerede nævnt, at der var Bødestraf for ikke at holde Leddene lukkede. Diger og Hegn skulde være i Orden til en vis Tid om Foraaret, saa Kreaturerne ikke skulde gaa i Kornet. Kvæget blev som Regel vogtet af en *Byhyrde*, der var lejet af Byen. Passede han ikke ordentlig paa, blev han idømt Bødestraf. Paragraf 39 i Kollerup Vide lyder saaledes: „Naar Hyrde holdes til Faar eller Fæe, skal enhver skaffe til Hyrdehold, hvad udlovet og paalagt bliver til bestemte Tid. Hvis ikke, og Hyrden desaaarsag for Løn eller Kost klager, bøder den skyldige til Granderne for hver Gang 4 Skilling, foruden sin Anpart at betale“. I Kollerup Vide omhandler ikke mindre end 26 Paragraffer forskellige Forhold vedrørende Hegn og Markfred. Fra andre Egne af Landet er der ogsaa overleveret en Mængde Oplysninger om Fred i Vangene og Overtrædelser af Markfredsbestemmelserne. Det hændte ogsaa, at den ene Nabo stjal fra den anden. I det hele taget hørte Marktrætter og Skelprocesser til de almindeligste Uoverensstemmelser Mand og Mand imellem i Fortidens Bondebyer. Det vidner da ogsaa om et sjældent Kendskab til jydsk Bondementaltet, naar *Jakob Knudsen* i sit ypperste Værk, *Romanen Sind*, — hvis Handling jo foregaar i Øster Han Herred¹⁾ — lader Ufred i Marken være den dramatiske Indledning til Bogens storartede Handling, hvori ogsaa indgaar Processer om Jorder. — Thylands to gamle Topo-

¹⁾ Se min Bog om Jakob Knudsen (1936). 22 ff.

grafer *Knud Aagaard* og *C. Dørup* er begge inde paa Markfredsspørgsmaalet, og begge kommer de med fortrinlige Oplysninger og rigtige Udtalelser om Emnet.

Aagaard nævner — o. 1802 —, at en tilstrækkelig Indhegning vilde bidrage overmaade meget til Agerdyrkningens Fremme „nu da Udskiftningen saa godt som er fuldendt i Thye“; „men den Fordeel at holde sin Jord indhegnet, savnes aldeles. Vel tøjrer enhver sine Kreaturer, og freder saa godt muligt, men denne Fredning varer kun indtil det næste Korn er i Huus, saa at den Mand, som staaer tilbage med sit Korn, maae selv lade det vogte. Desaaarsag kan den vigtige Kleveravl, Kartoffelavl og andre nyttige Indretninger aldrig ret lykkes her, fordi man mangler Indhegning, og altsaa Fredning baade Foraar og Efteraar. Nogle enkelte Udskiftede have vel begyndt at indkaste deres Lod; men med et lidet og enkelt Dige, hvis højeste Nytte kan være ved Vejene at forhindre Kiørsel paa Marken. Endogsaa de, som opføre de bedste Diger, gjøre sædvanlig Foden for smal, og opsætter det ikke omhyggeligt nok med Græstørv, hvorfor det ogsaa skyder efter“. Aagaard omtaler saa videre, at det ikke er Befolkningens Mangel paa Vindskibelihood, der er Aarsag i de daarlige Hegnsforhold. Derimod er de store Vanskeligheder med at faa Træer til at gro, Sten samlede o. s. v., Grundene til, at Diger og Hegn fattes. Haverne indhegnes dog med Flintesten fra Kalken, og næsten ethvert Hus var omgivet af Saddediger, „om ikke for at indhegne en Hauge, saa dog for at frede de lave Tage for Kreaturerne“. ¹⁾

¹⁾ Knud Aagaard: Beskrivelse over Thye (1802), 131—133.

I 1842 skriver Provst C. Diørup, at den „saa almindelige Ufred paa Marken“ afskrækker mange fra enhver Forbedring ved Agerbruget, „da den, der bedst behandler sin Jord, mest er udsat for at faae den besøgt af de sultne Dyr.“ „Det er vel saa, at hvor Ufred hersker, kan intet vel ordnet Agerbrug trives eller bestaae.²⁾ Ikke alene Landsbylovene ivrede mod Ufreden i Marken, ogsaa den almindelige Lovgivning kom fra 1790'erne og fremefter — ikke mindst fordi Sagen atter og atter blev fremdraget af nationaløkonomiske og agrarhistoriske Skribenter — med Forbud mod Brud paa Ejendomsretten paa Landsbyjorderne. Mest effektiv var Forordningen af 9. Juli 1817, hvor Overtrædere af Markfred blev idømt ret høje Bøder. Derfor kom Plakaten af 14. Juli 1837, som nedsatte Bøderne, da Folk efterhaanden blev klogere og indsaa, det for alle havde sin store gavnlige Betydning, at enhver holdt sig paa sit eget med Kreaturer, Kørsel o. s. fr. Det var i det hele taget et overordentlig stort Fremskridt, der skete i dansk Landbrug, da Markfreden var en Kendserne. Det er lærerigt at læse alle de specielle Oplysninger, Provst Diørup fremkommer med om Markfred og Hegn i sin indholdsrige og for Bondehistorien saare nyttige Bog. Man forstaar ikke store Partier af Landsbylovene og meget andet i det gammeldags Landboliv, hvis man ikke er klar over, at Hegn og Fred betød en stor Del for Opretholdelsen af godt Naboskab og for saa godt et Udbytte som muligt af de besaaede Vange. — Sammen med Spørgsmaalet: Markfred og Hegns Holdelse maa man omtale *Kvæ-*

²⁾ C. Diørup: Thisted Amt (1842), 295, 404—410.

gets Pasning. Her havde Byhyrder og Markmænd deres store Ansvar. Efter Udskiftningen gik man over til at lade Kvæget blive vogtet af *Hyrde-drenge*.¹⁾ I vore Dage er det paa Gaarde af blot nogenlunde Størrelse voksne Folk, man har til at passe Kreaturerne. Den intensive Drift kræver langt større Dygtighed indenfor Landbruget end i tidligere Tider. Nu regnes det for noget meget ansvarsfuldt at passe en veldrevet Gaards Besætning. Hvor man i vore Bedsteforældres og Forældres Tid satte en Dreng eller Knøs til at passe Køerne, har man nu en voksen Karl til dette Arbejde. Der ligger en Udvikling imellem!

*

Foruden Grandefogeden (Oldermanden) og hans Hjælpere samt Byhyrden var der i Landsbyerne endnu en Mand, der besad en Stilling, som var blevet ham tildelt af Bymændene. Her tænkes paa *By-smeden*, der for en vis aarlig Løn — dels fri Husly, dels Naturalier og Penge — havde Forpligtelse til at udføre Smedearbejdet for Landbrugerne i den By, hvor han boede. Det var almindelig Skik, at Husmænd og Gaardmænd efter Aftale og Tur fik smedet, hvad der var nødvendigt, paa en bestemt Dag. En saadan *Smededag* findes der en udførlig Skildring

¹⁾ Om Kvægvogetningens Historie se mine Bøger: *Hyrde-drenge og Hyrdeliv* (1926) — med Oplysninger fra *Byg-holm Vejle, V. Han Herred, Lil, Mors* — og *Byhyrder* (1928). Det morslandske Stof om vort Emne har jeg fremlagt i min Bog: *Morsingboer i gamle Dage I* (1930), 115—121.

af i Historisk Aarbog for Thisted Amt 1932, 321 f. Det er her *Kristiane Kristiansen*, der fortæller sine Barndoms minder¹⁾ fra *Kjelstrup* i Hillerslev Sogn, og saa vidt mig bekendt er hendes Beretning den eneste, der forefindes om et Smedestævne i Thy, hvorfor man da ogsaa læser den med saa meget mere Optagethed. Fra *Mors* foreligger der nogle Optegnelser om Emnet, meddelt i min Bog: *Landsbysmeden* (1932) og i *Morsingboer i gamle Dage I* (1930), 135 ff.

*

Landsbysamfundet var ikke alene et *Gildelav*, det var ogsaa et *Arbejdslav*, idet mange betydningsfulde Bondearbejder forhen blev udført i Fællesskab af Gaardmændene og deres Folk. Mange Steder kørte man Gødning ud i Fællesskab, hentede Tjære hjem efter Tur o. s. fr. Arbejdsfællesskabet førte med sig, at der blev holdt Gilder hver Gang et Arbejde, man havde været i Fællig om, var færdigt. Om saadanne *Arbejdsgilder*, hvis Forudsætning altsaa er gamle Lavsforhold, foreligger der kun faa Optegnelser fra Thy og Vester Han Herred, medens der naturligvis er talrige Optegnelser til Stede om Gilder knyttede til Familielivet (Barsel, Bryllup, Begravelser o. s. v.) og til Aarets Fester (Jul, Fastelavn, Paaske, Pinse, Høst). — De mange Gilder blev undertiden betragtede som et Udslag af Velleved og Forfængelighed. Det var de nu ikke; de var blot Almuens eneste Maade at forlyste sig paa i gamle og fattige Tider, hvor man benyttede enhver

¹⁾ Udgivne af *P. L. Hald*.

passende Lejlighed til lidt Tidkort og Opmuntring. Saadan har f. Eks. Pastor *J. V. Stenstrup*, Præst i *Hillerslev* i Tiden 1818—1835, dog ikke kunnet se paa hine Forlystelser. Han skriver herom: „Ser vi hen til Almuen ved dens Gilder og Sammenkomster, ja endog til *Plovgilder*, som den arme Husmand maa give for at faa sin Jord pløjet og harvet, sit Ildebrændsel hjemkørt, sin Gødning udkørt, — da fremskinner Begærligheden efter Velleved og Forfængelighed for at kunne vise sig og ej staa tilbage“¹⁾. — Om *Plovgilder* erholder vi ogsaa Oplysning i Lærer *A. Christensens* Arbejde: *Gildeskikke og Folkeliv i Midtthy*²⁾, hvor vi læser: „Engang imellem holdt Husmanden „*Plovgilde*“. Da havde han en 6—7 Plove til at arbejde i sin Mark paa en Gang. Efter „Bedet“ tog Folk saa hjem med Hestene, pyntede sig lidt og mødte saa igen for at spise Aftensmad og drikke Kaffe“²⁾.

Jens Damsgaard nævner i sin Afhandling om de gamle Skikke i Vester Han Herred³⁾, at særlig karakteristiske blandt disse var *Klim Snapsting*, *Kollerup Grandstævne* og *Øsløs Baadefærd*. Om Snapstinget i Klim er givet Oplysninger i nærværende Aarvog 1931 (Fra Klim Sogn I). *Kollerup Grandstævne* kan man vel gaa ud fra peger hen til de *Kollerupgaardmænds Forsamling*, naar de drøftede Indholdet af deres store Bylov, som er omtalt

1) *Jens Damsgaard*: Gamle Skikke i Vester Han Herred (Historisk Aarvog for Thisted Amt 1909, 57).

2) Hist. Aarb. for Thisted Amt 1919, 49. *A. Christensen* er Lærer i *Harring*, hvorfra vel hans Optegnelser stammer.

3) Hist. Aarb. for Thisted Amt 1909, 60 f.

her foran. Øsløs Baadefærd maa vel hentyde til de Øsløs Krejlere, der forhen var kendt overalt paa Limfjorden. Naar Krejlerne var ude paa Handelsrejser, var de ofte i Gildelav, saaledes naar de indskibede Potter i Kvols, hvad man kan læse udførligt om i *N. Sodborgs Afhandling: Krejlerliv paa Limfjorden*¹⁾. — Det vilde være meget ønskeligt, om særlig kyndige Folk vilde meddele, hvad der endnu kan vides om Kollerup Grandstævne og Øsløs Baadefærd. —

I Thy og paa Mors kaldes Sammenkomster som bekendt *Bojler*. *Bojllavet* (Bydelavet, Gildeslavet) bestod i Thys Landsbyer (ifølge Lærer *Søren Ditlevsen*, forhen Elsted) som Regel af visse bestemte Gaarde og Huse, hvis Beboere var faste Medlemmer af Lavet, og vedblev at være det, naar det da ikke indtraf, at det paa Grund af opstaaet Uenighed brødes. Selvom en Gaard ved Dødsfald eller Salg gik over til en anden Ejer, vedbliv den dog at høre til æ Bojllav. Bojllavet strakte sig ved de almindelige Bojler, Julegilder og deslige, ikke udenfor Landsbyens Omraade. Kun ved større Familiehøjtideligheder som Bryllup og Begravelse samledes desuden Slægtninge maaske ogsaa enkelte Venner fra andre Byer²⁾).

Der holdtes ogsaa *Grisegilder* i Landsbyerne. En Mand i Snedsted fortalte herom til E. T. Kristensen vedrørende *Hillerslev*: Her gik Folks Svin ude, de skulde være ringede, og hvis de blev truffet i uringet

1) Hist. Aarb. f. Thisted Amt 1920, 168 ff.

2) Optegnet 1906 af Søren Ditlevsen, Elsted (Dansk Folkemindesamling).

Tilstand, skulde Ejeren give Bøde. Disse Penge blev der saa holdt Gilde for *Kyndelmisse Aften*. Det kaldtes „Svinebojel“. Der kom de sammen baade Mænd, Karle og Drengene, og det gik mest ud paa at drikke Brændevin. Først drak de det op, der kaldtes Fælles-Brændevin, og drak det ved at give Omgange. De blev gerne ved til anden Dags Aften, altsaa et helt Døgn. Gildet gik paa Omgang hos Gaardmændene. Indtil for 30 Aar siden holdt den Skik sig, men Pengene til Gildet kom da ind ved Udlejningen af Sognets Gadejord¹).

I *Bedsted* (Hassing Herred) holdtes Grisebojel hos den Mand, der leverede Grise. Han havde tinget dem hen i Forvejen, og saa kom Folk en bestemt Dag og hentede dem. Ved den Lejlighed blev man opvartet med Mad og Drikke, og det kaldtes Grisebojel. „Naar Soen har faaet mange Grise, kan der være en hel Del til Stede“²).

Endelig kan nævnes, at man i *Lødderup Sogn* (Morsø Sønder Herred) holdt *Swinbassel*: Man drak Bøderne for de uringede Svin op paa én Aften³). I Landsbylovene, bl. a. i den fra Sejerslev, er der Bødestraf, hvis Svinene ikke faar Ring i Næsen til en bestemt Dag. I *Bjergby* (Morsø Nørre Herred) skulde Svinene saaledes efterses Kjormusaften ($\frac{2}{2}$), om de var ringede (jfr. Hillerslev). Var de ikke det, skulde der betales Mulkt, der gik til Bylavet. Den,

1) Evald Tang Kristensen: Jydsk Almuelev I (1891), Nr. 231.

2) Opt. af Evald Tang Kristensen, meddelt af Ane Marie Jensdatter, Bedsted (Dansk Folkemindesamling).

3) K. J. Lyngbys Samlinger (Afskrift ved E. T. Kr. i D. F. S.).

der havde Hvervet at efterse Svinene, gik omkring med en Kølle, hvis Hoved havde Form som et Svinehoved, hvorpaa der var anbragt Jernringe, som vedkommende gik og raslede med¹⁾. —

I det foranstaaende er meddelt nogle faa Oplysninger om Thisted Amts Landsbylove, og der er fremlagt den Smule — spredt tilgængelige — Stof, der forefindes i mer eller mindre direkte Tilknytning til Lovene. Selv om det ikke er store Ting, det er lykkedes at finde, er de fremdragne Træk dog af ikke ringe Interesse for Forskningen, især den, der beskæftiger sig med Sædvaneret og Gildelav i Landsbyerne. Hertil kommer saa, at det er af lokalhistorisk Betydning at have samlet paa et Sted, hvad der i Overleveringen forefindes om Lov og Skik vedrørende de gamle Landsbyers retsprægede Forhold, hvorfor man ogsaa set fra et hjemligt Standpunkt kan forsvare at fremkomme med en Redegørelse som ovenstaaende.

1) Optegnet 1915 af S. Ditlevsen, meddelt af Aftægtsmand Jeppe Josephsen, Bjergby, 90 Aar (D. F. S.), jfr. Morsingboer i gamle Dage I, 111 f.

Et „Slag“ ved Bromølle.

Efter Hundborg Herreds Tingbog 1679 fol. 26 b. f.

ved THORSTEIN BALLE.

SIDST PAA AARET 1677 blev der paa Herredstingene læst en kongelig Forordning om Udskrivning af Soldater. Landet var delt i Lægd; hvert Lægd skulde stille en Soldat, naar det krævedes.

Den stillede Soldat var som Regel en Karl, der blev lejet til Bestillingen af Lægdsmanden og hans Lægdsbrødre, men det var sikkert ikke altid let at finde Karle, som vilde lade sig leje til det noget risikable Soldaterarbejde. Der blev da ogsaa anvendt andre Metoder.

Den 21. November 1677 og de to Dage næst efter skulde „de unge Karle og Dreng“ fra Lægdene paa Ørum Gods efter Tilsigelse fra Herskabet møde i Thisted for at kaste Lod om, hvem der skulde være Soldat. De mødte dog ikke alle; Christen Mikkelsen, Maren Hansdatters Søn fra Nors, havde bjerget sig i Tide — mente han da. Da Forordningens Indhold blev kendt, listede han mod Syd til Harsyssel, hvor han fik en Maanedes Tid til at gaa. Saa mente han vel, at Faren var overstaet; han listede i hvert Fald hjemad igen.

En Aften sent naaede han til Skinnerup. Her havde han tjent hos Maren Eriksdatter, en Gaardmandsenke. Han havde ganske vist kun været hos

hende en Uges Tid og var løbet af Pladsen; men det maa aabenbart ikke have generet ham, for han søgte ind hos Maren og fik Lov til at være der om Natten. Næste Morgen vilde han saa gaa hjem til sin Moder i Nors.

Saa langt kom han nu ikke forløbig.

Det var maaske hverken Marens eller Christen Mikkelsens Skyld, at hans Tjeneste hos hende saa hurtigt fik Ende. Der var nemlig en Person i Huset, som nu fik Lejlighed til at vise, at han ikke havde meget tilovers for Christen. Det var Marens Søn, Erik Nielsen. Sammen med et Par andre Mænd, Jens Huas og Christen Iversen, kom han om Natten ind i Stuen, hvor Christen Mikkelsen sov. De greb den sølle Fyr, trak af med ham og spærrede ham inde. Hvorfor? Jo, deres Lægd skulde ogsaa stille en Soldat.

Den stakkels Christen Mikkelsen, der saaledes var kommet af Asken og i Ilden, fik nu Tid til at grunde over Problemet den retfærdige Gengældelse, medens Erik Nielsen og hans Lægdsbrødre fik Formaliteterne og Udstyret i Orden. Om Morgenen den 19. December fik han sin Mundering udleveret — eller paatvunget, som han selv senere sagde — af Erik Nielsen, nemlig:

En Læderklædning til 4 Sletdaler,
en graa Vadmelskjortel til 2 Sletdaler,
et Par Sko til 4 Mark,
en Hat med Baand til 5 Mark,
to Skjorter til 7 Mark,
et Par nye Strømper til 24 Skilling,
to Halsduge med Baand til 2 Mark 6 Skilling
og et Par nye Vanter til 12 Skilling.

Desuden fik han 26 Sletdaler og 1 Mark og 10

Rigsdaler, som var indsyet i en Undertrøje. Saaledes forklarede Erik Nielsen og hans Mænd i det mindste senere. Værdiansættelsen staar ogsaa for deres Regning¹⁾). Saa spændte Erik Nielsen for, og ledsaget af Niels Poulsen i Skinnerup, hans Søster Sidsel Poulsdatter, Jens Mikkelsen i Skovsted, Thomas Nielsen og en Soldat kørte han saa ad Aalborg til med Christen Mikkelsen.

Saa langt kom Christen Mikkelsen nu heller ikke. Endnu en Gang skulde han møde Retfærdighedens Gudinde, der nok ikke har været tilfreds med Erik Nielsens Forvaltning af hendes Straffedom. Det maa have været Christen Mikkelsen en Trøst, at det denne Gang ogsaa gik ud over hans Plageaand Erik Nielsen. Da de kom til Hillerslev Træbro ved Bromølle²⁾), blev de indhentet af otte Mænd til Hest, som red forbi dem og over Aaen til Broens østre Ende. Her vendte de deres Heste, saa de spærrede Vejen, og drog deres Kaarder.

Denne dramatiske Situation kræver en Forklaring. Da de „unge Karle og Drengene“ fra Ørum Gods mødte til Sessionen i Thisted, mødte de paa Herkabets Vegne den velfornemme Mand Peder Pedersen Brønsdorff³⁾), der da var Forvalter af Ørum

1) I det senere nævnte Skifte efter den ret velstaaende Bonde Laurids Nielsen i Aas vurderes hans Kiste og Klæder ialt til 5½ Sletdaler.

2) Hillerslev Træbro blev vedligeholdt af Kølbygaards Ejere, der som Vederlag fik „Brogæs“ af Bønderne i nogle af de omliggende Sogne. Hundb.-Hill. Herr. Tingbog 1714 Fol. 145 f.

3) Han boede senere paa Todbøl (Kallerup Kirkebog) og blev tilsidst Ejer af Kongstedlund. Hans Børn arvede en Del Gods i Thy efter deres Faders Fætter, Peder Bendixen af Vester Vandet.

Gods. Christen Mikkelsen havde ganske undervurderet denne gode Mand, han var nemlig et Ordensmenneske, der ikke lod syv og fem være lige. Han mønstrede Mandskabet grundigt og opdagede snart, hvem der manglede, hvorefter han afsagde følgende Kendelse:

„14. og 16. leeg Anna 1677 den 23. Novemb. er udschreffuet til Soldat i Ko: Ma: Theniste for Ørumbgoeds Christen Michelsen, Maren Hansdatters Søn i Nors, og det formedelst Hand Huercken i Dag, ey heller i gaar eller den Dag Nest tilforn effter aduarssel og paamindelse hafuer villet Møde her I Thisted med andre unge Karle og Drengte at Kaste.

Datum Thisted ut supra

Peder Pederssen,
EghH.“

Lægds mændene maatte nu se, om de kunde faa opspurgt deres Soldat, saa de kunde faa ham transporteret til Regimentet. Det maa ogsaa være lykkes for dem, thi det var netop dem, der sammen med nogle af deres Lægdsbrødre mødte Skinnerupfolkene ved Store Træbro, som Broen ogsaa kaldes.

Den fornemste af de Ørum Bønder var den rige Christen Villadsen i Skjoldborg, der, skønt han var Fæstebonde, selv ejede Gaarde¹). Med ham fulgte Christen Nielsen og Immer Nielsen i Skjoldborg,

¹) Dette Forhold — der ikke er sjældent i Thy — skyldes maaske, at Fæstere skulde svare mindre i Skat end Selvejere. Fæstet var da ogsaa undertiden kun en Formalitet, idet „Ejeren“ skyldte „Fæsteren“ hele Købesummen for Gaarden.

Jens Pedersen i Støvring, Laurits Nielsen i Aas²⁾), Peder Frost i Tilsted, Søren Nielsen Hoel i Thorsted og Niels Christensen i samme By.

Hvad der nu skete, var der siden delte Meninger om, men de røg i hvert Fald løs paa hinanden, efter at de først havde brugt Munden et Stykke Tid. En tilsyneladende uvildig Mand fra Hovsør, der havde det Held tilfældigt at blive Tilskuer til Episoden, vidnede, at Christen Villadsen først „venligt“ havde bedt Erik Nielsen, om han vilde lade ham og hans Folk faa Soldaten, han havde med, og at det var to af Erik Nielsens Følge, der, efter at de først havde lagt deres Kjortler, indledede Kampen med et Angreb paa Christen Villadsen, hvorefter alle Skinnerup Mænd greb deres Vaaben, Forke og Kaarder, og fo'r imod Fjenden for at slaa sig igennem. Den tapre Kvinde Sidsel Poulsdatter holdt sig ikke tilbage. Hun gik løs paa Ørum-Bønderne med en Forkstage! Modparten lod sig dog ikke forskrække; de satte sig kraftigt til Modværge, og der opstod nu en saa voldsom Tumult, at Hovsør-Manden ikke havde kunnet opfatte Enkelthederne i Kampen, selv om han havde haft sin Opmærksomhed henvendt paa den. Det havde han imidlertid ikke; for mens Kampen rasede paa Broen, tog Christen Mikkelsen Initiativet og afgjorde Kampen paa sin Maade, mens Hovsør-Manden interesseret fulgte hans Adfærd, der heller ikke var helt almindelig.

Soldaten gav sig nemlig til at trække af Tøjet.

²⁾ Denne Mand døde 1679 (Hundb. Herr. Tingbog 1679 fol. 43 a). Der blev 141 Daler netto til Deling foruden 31 Daler til hans Steddatter. Han maa da ogsaa regnes for en ret velstillet Mand.

For den stakkels mishandlede Fyr maa Ørumfolkene have staaet, om ikke just som hans Venner, saa dog som en Slags Fjender af mildere Grad end Voldsmændene fra Skinnerup. Han besluttede derfor at kæmpe for dem og sig selv ved Hjælp af et Vaaben, han før havde anvendt, nemlig Harens. Maaske vilde han helst være løbet fra det hele, men han havde jo bittert erfaret, at det ikke lønner sig at løbe fra Retfærdigheden, han bestemte sig derfor til denne Gang at løbe den modsatte Vej, over til „dem, der bedst Rettighed havde til mig“, som han selv senere sagtmodigt udtrykker sig. Imidlertid maa der i hans enfoldige Sjæl være opstaaet en Frygt for, at man kunde finde paa at lade ham tiltale som Tyv, hvis han løb fra Skinnerupfolkene i deres Klæder og med deres Penge; og saa var det da først galt. Altsaa — som han selv beretter: „afdrog jeg de Klæder, som Skinnerup Mænd havde paatvunget mig, hvor udi en Undertrøje var indsyet seks Rigsdaler (Erik Nielsen mente 10), og lagde det til dem“. Sørgmodigt tilføjer han: „Derforuden havde de paa deres Vogn en ny Lærreds Skjorte og et Par Vadmels Bukser, som var mine egne Klæder, og som de beholdt hos dem.“ Saa flygtede han over Aaen, som han var (i December Maaned!), og paa den anden Side af Aaen fik han lidt Klæder af Ørum-Bønderne, de havde maaske hans Mundering med.

Kampen paa Broen nærmede sig nu sin Afslutning. Ørum-Folkene var i Overtal, og Sejren hældede til deres Side; Erik Nielsen havde især faaet drøje Hug og laa blødende paa Valpladsen. Da nu Skinnerup-Folkene havde mistet deres Soldat og ikke havde Haab om at kunne vinde ham tilbage, og da

Ørum-Bønderne havde faaet, hvad de var kommet efter, holdt Kampen op. De sidstnævnte drog af med Christen Mikkelsen; de andre fulgte dem paa Vej med Stenkast og vrede Ord. Det var dem en ringe Trøst, at de beholdt Valpladsen. De hjalp den saarede Erik Nielsen op; han havde blandt andet faaet et svært Hug i Haanden, en af Fingrene var hugget af.

Saaledes endte „Slaget ved Bromølle“. Senere kom der et Efterspil, da de Skinnerup Folk, der ikke havde kunnet komme igennem med Magt, forsøgte at gaa Rettens Vej — for en Gangs Skyld. Ved Herredstingene i Hillerslev og Hundborg Herreder, ved Thisted Byting og ved Landstinget i Viborg mødte Erik Nielsen i de følgende Aar Gang paa Gang for at faa lidt Bod for sin Skade. Det ene Tingsvidne efter det andet samlede han sammen for at naa sit Maal. Uheldigvis var det stadig hans egne Lægdsbrødre, der maatte vidne for ham, og dem vilde Landsretten ikke rigtig godkende. Han krævede Soldaten udleveret i Henhold til en Kontrakt, som han fremviste, men Christen Mikkelsen nægtede at have skrevet under paa denne, og da det blev bevist, at han hørte til Ørum Stavn, bestemte Landsretten, at han burde „gaa Soldat“ for Ørum Gods. Saa krævede Erik Nielsen Erstatning for de Klæder og Penge, han havde givet Soldaten, for sine Saar og for sin afhuggede Finger, og her fik han endelig lidt Medhold ved Landsretten, der ganske vist viste ham tilbage til Herredstingene, men dog udtalte, at Lægdene burde erstatte ham hans Udgifter. Han mødte saa ved Herredstinget i Sjørrind¹⁾ med en

¹⁾ Tinget holdtes paa Tingbakken sydvest for Tinggaard, eller i daarligt Vejr i Tinggaards Stue, saaledes en Gang under denne Sags Behandling.

vældig Regning paa 52 Sletdaler 1 Mark og 10 Skilling eller til hver af hans otte Modstandere $6\frac{1}{2}$ Sletdaler 3 Skilling og 3 Penninge, som de skulde betale inden 15 Dage. Gjorde de ikke det, vilde han kræve „Indvisning i deres bedste Bo og Gods“. Det gik dog ikke saa let, hans Modparter svarede ikke i første Omgang paa hans Tiltale, og Sagen blev derfor udsat i 14 Dage. De Ørum-Bønder søgte nu Hjælp hos deres Herskab, og Peder Brønsdorff rykkede frem med en Erklæring, der meget rigtigt gør opmærksom paa, hvad Landstinget maa have overset, at naar Christen Mikkelsen havde ladet Erik Nielsen beholde baade Klæder og Penge, kunde denne da ikke kræve Erstatning for disse Ting. Herredsfogeden, der paa den ene Side maatte tage Hensyn til Landstingets Afgørelse, som han skulde rette sig efter, og paa den anden Side ogsaa maatte tage Hensyn til de rige Bønder i Skjoldborg, til deres Herskab og den velfornemme Peder Brønsdorff, der ikke lod sig forurette, dømte da, at vel kunde Erik Nielsen efter Landstingsdommen tilkomme en Erstatning, men da denne Dom ikke fastsatte en bestemt Sum, og Erik Nielsen har faaet Klæder og Penge igen, skulde han ikke have Erstatning efter sin Regning, men kun efter Forordningens Bestemmelser.

Erik Nielsen synes saaledes ikke at have faaet meget ud af sine Anstrengelser, og han havde vel egentlig heller ikke fortjent det. Senere gik det ham daarligt. Nogle Aar efter de her omtalte Begivenheder blev han efterlyst ved Viborg Landsting for Gæld af — den velfornemme Peder Pedersen Brønsdorff¹⁾). Maaske var denne Efterlysning ogsaa en Dønning fra Slaget ved Bromølle.

¹⁾ Viborg Landstings Skøde- og Panteprot. Nr. 22 S. 101.

Peder Isager til Hindsels

samt Bidrag til Thyholms Historie.

Ved JENS SLOTH ODGAARD.

DEN 5te Maj 1751 skødede Frederik Leths Efterleverske, Birgitte Kirstine Damstrøm Gaarden Hindsels til Købmand Peder Isager af Ringkøbing for 11,000 Rdlr.

Vidnerne ved Skødets Udstedelse var Lavværger, højædle og velbaarne Hr. Løjtnant Moldrup til Vestervig Kloster samt Fr. Leths Broder, Henrich Leth til Nr. Vosborg.

Købet omfattede:

- 1) Hindsels: 29 Td. 4 Skp. 2 Fdk. Hartkorn.
- 2) Under Gaardens Taxt beliggende *Byg-Molle*.
- 3) Bøndergodset: 234 Td. 1 Fdk. $1^{17}/_{24}$ Alb. Hartkorn, nemlig følgende:

Smerupgaard: Nr. 1: Anders Nielsen, 10 Td. 1 Skp. 1 Fdk. $0\frac{1}{2}$ Alb. Afgift: 4 Tdr. Byg; $\frac{1}{3}$ Ploug.

Nr. 2: Chr. Madsen, 10—4—2— $0\frac{1}{2}$. — 12 Rdlr. $\frac{1}{3}$ Ploug.

Nr. 3: Lars Christensen, 8—1—2—0. — 2 Td. Byg og $\frac{1}{3}$ Ploug.

Graugaard: Jens Jensen, 4—2—3—1. — 8 Rdlr.

Barslev: Jens Madsen Bundgaard, 7—2—1—1, Mads Nielsen, Poul Jensen, Jens Christensen, Niels Jensen, Chr. Pedersen, Niels ?, Niels Knudsen Smed, Niels Christensen Sloth.

Husbrugere: Villads Knudsen, Engelbreth Pedersen og Clemmen Skrædder.

Egebjerg: Jens Meldgaard, 3 Td. 2—2—0, Peder Meld-

gaard, Anders Østergaard og Chr. Østergaard (hver $\frac{1}{3}$ Part Ploug foruden Landgilde).

Lyngs: Chr. Sørensen.

Jestrup: Morten Smerup.

En Del Gods i Odby Sogn samt i Hellerød og Søndbjerg.

Styvelgaard: Niels Ollufsen, 3—7—3— $1\frac{1}{2}$ Alb.

Do.: Chr Poulsen, 3—7—3— $1\frac{1}{2}$ Alb. (sv. 4 Rdlr. og $\frac{2}{3}$ Ploug).

Sembsgaard: Christen Christensen, 4—7—2—2 Alb. — 5 Rdlr. og $\frac{1}{2}$ Ploug.

Af Hvidbjerg Bys Fæstere:

Niels Christensen (Hvidbjerggaard), Michel Nielson, Jens Chren ?, Jens Andersen, Lars Møller, Jens Jensen Snedker, Peder Andersen, Mads Iversen, Niels Christensen, Jens Pedersen, Chr. Nielsen Smed, Claus Christoffersen, Oluf Larsen, Peder Skrædder, Morten Grafgaard, Poul Nørgaard,

Jens Ladefoged, Jens Thøgersen, begge øde.

Grud: Jens Christensen.

Ved Hjælp af Tiendekornet kunde der fødes 100 Stude, 10 Køer, 12 Heste og 100 Faar paa Hindsels.

Naar daværende Købmand Peder Isager valgte at købe Gaard og Gods paa Thyholm, langt fra sin og sin Hustrus Fødeegn, skyldtes det, at han var kommen i Forbindelse med Herrnhuterne. Han blev vakt ved Pastor Milters Forkyndelse. Og da Broder Gert Hansen 1742 gjorde Husbesøg blandt Brødrene i Ringkøbing, boede han i Isagers Hus. Baade Isager og Hustru sluttede sig fra den Tid til Herrnhuterne eller Brødremenigheden, som de ogsaa kaldtes.

1750 nedlagde Isager sin Købmandshandel, fordi han ikke sympatiserede med Handelsmaaden, som han ikke med god Samvittighed kunde fortsætte. — Man handlede vist paa den Tid meget med Smuglergods i Ringkøbing.

Aaret efter købte han saa Hindsels. Han valgte dette Sted, fordi der paa Thyholm fandtes „troende Præstebrødre og vakte Mennesker“.

Til disse Præstebrødre hørte Pastor Peder Wilsè, Sognepræst i Søndbjerg-Odby fra 1743—1774. — Sidstnævnte Aar byttede han Embede med sin Søn, Pastor Niels Bjerregaard Wilsè paa Jegindø. Pastor Peder Wilsè var saa Præst paa Jegindø til sin Død, 8.—3.—1786, han blev 78½ Aar gammel. Wiberg giver ham Eftermælet: værdig Embedsførelse. En anden Søn af Pastor Peder Wilsè, Professor Jakob Nikolaj Wilsè, der var Præst i Norge, skriver om sin Fader:

„Han dyrkede Philologien og den asketiske Theologi — dog underskrev han ikke i alt det herrnhutiske Væsen. Han beskikkede tidlig sit Hus og døde gudhengiven“.

Professor Wilsè skriver om Thyholm: „Foruden flittig Kirkegang hersker der hos de fleste ogsaa en oprigtig Husandagt; men i Forfatterens Ungdom var mange faldne paa den transcendentalske Andagt, som de Mæhriske Brødre, Herrnhuterne, havde bragt hid“.

Pastor Laurits Bendtsen var Præst i Hvidbjerg-Lyngs fra 1750—1759. — Det kunde jo tyde paa, at han ogsaa var blandt de „troende Præstebrødre“¹⁾, eftersom der kun var 2 Præster paa Thyholm, og Brødre jo er Flertalsformen.

I mange Sogne i Harsyssel, hvor Herrnhuterne havde mange Tilhængere, findes Navnene paa Tilhængerne i Brødremenighedens Arkiv, men Pastor

¹⁾ Jeg har dog ikke fundet noget om, at Pastor Bendtsen var blandt de „troende Præstebrødre“ eller venligsindet mod Herrnhuterne. Om de 2 Præster, se ivoøvrigt Biskop Broder Brorsons Visitatsindberetninger (Historisk Aarog 1922, Side 311—315).

Lundbye, Hammel, der har studeret Arkivet nede i Herrnhut, har ingen Navne fundet optegnet fra Thyholm. Der er kun nævnt, at der af Tilhængere paa Thyholm var 3 Sjæle foruden Præster.

Det var disse faa Trosbrødre, Præster og Læg-mænd, Peder Isagers Hjerte droges imod, da han vo-vede sig herop „norden for Lands Lov og Ret“.

I Øsløs var der jo paa den Tid et stort Samfund af Herrnhuterne, ligesom der fandtes Tilhængere rundt i Sognene i Han Herred samt i Hjardemaal.

Isagers fik jævnlig Besøg paa Hindsels af Ud-sendinge fra Brødremenigheden, bl. a. Jens Høyers fra Stepping og Ægteparret Brau, der boede paa Hindsels fra ca. 1766—1769. De rejste rundt og besøgte Menighedens Medlemmer i Nørre Jylland. — De blev saa forflyttet til Øsløs.

Erik Brau havde været Lærer i Norge og kom 1738 som søgende Sjæl til Herrnhut, hvor han fik Fred med Gud. Han blev gift med Marie Elisabeth Hempel 1741.

En anden af Brødremenighedens Arbejdere, den højt begavede Jonathan Briant, der 1762 havde over-taget Ledelsen af: „Ugifte Brødres Kor“ ved Brødre Societetet i København, kom ogsaa til Hindsels.

Og Briant blev der forlovet med Datteren, Marie Isager, født 1742. — Brylluppet stod i Herrnhut den 28. November 1770. Briant blev Forstander for Brødremenighedens Indre Mission i Danmark med Bopæl i Flensborg fra 1771—1772 og derefter i Christiansfeld.

Der var Fest og stor Glæde paa Hindsels, naar Vennerne og Missionærerne kom paa Besøg.

Da Brødremenigheden omkring 1773 købte Tyr-

strupgaard¹⁾) og anlagde Christiansfeld, skænkede Isager Menigheden en Gave paa 1000 Rdlr. til Bygningernes Opførelse samt pantsatte Hindsels og gav Menigheden et Laan paa 8000 Rdlr. til 4½ % Rente.

Storgaard Pedersen siger, at de „troende Præsterbrødre kom i Proces og Vidtløftighed, saa der paa denne Egn blev en Forfølgelse og Forhaanelse for Troens Skyld“, og Isager tænkte derfor paa at sælge Gaarden.

Efter Isagers Biografi, som Hr. Pastor Høj i Christiansfeld velvilligt har sendt mig, fremgaar det, at det var Isager selv, der kom i Proces.

I 1744 aflagde Isager og Hustru Besøg i Kristiansfeld hos Datteren og Menigheden der. Her gik de til Alters med Brødrene og Søstrene. De fik da saa stor Kærlighed til Menigheden og Vennerne der, at de besluttede at sælge Hindsels og flytte derned.

Datteren ledsagede dem til Kolding d. 6. Juli, og de tog en rørende Afsked. Men da de havde rejst 6 Mil, blev Isager syg og maatte indlægges i Randbøl Kro. Da Datteren og Svingersønnen Dagen efter fik Budskabet om Isagers Sygdom, ilede de til Randbøl, hvor Isager laa meget syg, og man tvivlede om, at han stod Sygdommen igennem.

Den 15. Juli var han dog i saa fremadskridende Bedring, at han kunde flyttes til Datteren i Kristiansfeld, hvor han kunde nyde bedre Sygepleje. Hans Hustru rejste tilbage til Hindsels. Denne Sygdom

¹⁾ Struense gav d. 9. Decbr. 1771 Tilladelse til Oprettelse af Brødremenighedens Koloni i Kristiansfeld.

og Rekonvalescenstiden i Kristiansfeld blev til stor Velsignelse for Isager.

Efter hans Biografi, som ligger i Arkivet i Kristiansfeld, ser det ud til, at skønt han fra sin tidligste Ungdom har tilbragt mange søvnløse Nætter, hvor han har været bekymret for sin Sjæls Salighed, har læst gode Bøger, gaaet flittig i Kirke og mange Gange knælet ned paa Vejen til og fra Kirken og tigget Gud om Naade, har han aldrig haft fuld Hvile i Troen. Nu og da har han haft Mindelser om Guds Dragelser. Til andre Tider er de blevet undertrykte.

Før sin Afrejse fra sit Rekreationsophold skrev han til en Ven og „Broder“: „Nu kan jeg sige som Kandakes Hofmand: „Thi drog han sin Vej med Glæde“. Og hvad jeg i 40 Aar har søgt med Smerte, det er blevet skænket mig af uforskyldt Naade“.

Den 1. August tiltraadte Isager Hjemrejsen, han var ledsaget af en „Broder“ til Skern.

Efter sin Hjemkomst søgte han at afhænde sit Gods, og senere paa Aaret solgte han saa Gaard og Gods til Laurids Breinholt for 29,600 Rdlr. eller med en Fortjeneste af 18,600 Rdlr. efter 23 Aars Forløb.

Isager og Hustru, Margrethe, født Noe, flyttede Aaret efter til Kristiansfeld. De blev gifte i 1738 og havde flere Børn, hvoraf en enkelt døde som lille. De blev optaget i Menigheden i Kristiansfeld. Og her døde han d. 21. Juli 1778; mens hans Kone overlevede ham i 15 Aar. Deres Mindetavler maa jo endnu kunne findes paa den ejendommelige Kirkegaard, „Gottes Ager“, som den hed før Genforeningen. — Men inde i Arkivet fortæller de gamle, guldene Papirer om alle de Afdødes Liv; thi det har været Skik ned gennem Tiderne, at man, før Døden

kom, skulde nedskrive de biografiske Data samt fortælle om det forkrænkelige Liv, og helst saa man, at man dvælede ved, hvordan Frelseren havde kaldt paa én og draget én ved sin Kærligheds dragende Magt.

— — —

Peter Isager har bygget den nuværende teglhængte Hovedbygning paa Hindsels. Han har stiftet 2 Legater til Lærerne ved Odby og Lyngs Skoler. I 1768 svarede han 158 Rdlr. i Ekstraskatten, der betaltes i „Banco - Sedler i Mangel af klingende Myndt“, som der staar paategnet for alle Skatteyderne.

Ekstraskatten maa være betalt 2 Gange aarligt = 316 Rdlr., da der af Thyholms 890 Td. Hartkorn betaltes 1050 Rdlr. i Ekstraskatten, der udgjorde $\frac{1}{4}$ % af Hartkornets Værdi.

I 1770¹⁾ kom der Paabud fra Generalhoverikommisionen om, at Godsejerne skulde indsende Hoverireglementet med Angivelse af Fæsternes Ydelser og Hoveritjeneste.

For Hindsels har Isager indsendt et sirligt affattet Dokument med Fortegnelse over Fæsternes Navne, deres Ydelser i Penge, Byg, Spind af Blaar eller Hør og øvrigt Hoveriarbejde.

Det oplyses endvidere, at Gaarden har 150 Td. Ld. Rugsæd fordelt i 12 Marker, hvøraf de $5\frac{1}{2}$ be-
saas. Og der kan aarligt avles — det ene Aar med det andet — 40 Læs Hø a 32 Pd. Og der bor da 51 Bønder og 22 Husmænd paa Godset. Kun 36 af Bønderne forretter Hoveri, mens de øvrige er fritagne

¹⁾ Ja, Paabudet er fra 1769; men Dokumenterne er først indsendt i 1770.

mod Pengeafgift. Nogle skal spinde 2 Pd. Hør eller 4 Pd. Blaar.

Af Smerupgaards østre Parcel svares af ca. 10 Td. Hartkorn kun 32 Skp. Byg og intet i Penge. Den mellemste Parcel svarer 4 Rdlr. i Penge, og den vestre Gaard 12 Rdlr., og de udgør tilsammen 1 Ploug.

Fæsteafgiften er for de øvrige Fæstere i Forhold dertil. — Men disse 3 Mænd skal i Sæde- og Høst-tiden forrette 2 à 3 Køre- eller Spænddage og 3 à 4 Haand- eller Gangdage. „Naar denne Tid ikke er, da 1 Kjøre- eller Spænddag og 2 Haand- eller Gangdage ugentlig“.

De øvrige Fæsteres Hoveriarbejde staar i Forhold dertil.

Efter at alt er gennemgaaet med Hensyn til Ydelserne, fastslaas i 12 Punkter, hvad der forstaas ved Hoveriarbejdet, og der fastsættes Minimalarbejdsdage:

- „1. En Ploug bespændes med 4 Bæster, 1 Karl at holde paa og 1 Dreng drive dem.
2. Den kan en Dag opløje 9 à 10 Skipper Rugland.
3. En Harve bespændes med 2de Bæster og 1 Pige eller Dreng at køre dem.
4. Dend kand i gammel Jord ej harve mere om Dagen end 4 à 5 Skipper Rugland, mens i Stubjord 12 à 14 Skipper.
5. En Huld-Lee bestaar af 1 Karl at høste, 1 Pige at binde op og 1 Dreng at rive, kan daglig høste og opbinde 1½ Td. Byg-Sæde i alle Sorter.
6. Paa Baarer kan 1 Karl slaa 10 à 12 Skipper

- Rugland i 1 Dag, og 1 efter ham at rive Høet sammen.
7. En Vogn kan herved Gaarden indage hver halv Dag Hø, 4 à 5 Læs og kiøre i det mindste 10 à 12 Læs om Dagen, ligesom det er stoer og liden til.
 8. I længste Vej kan 1 Vogn daglig udage 30 à 40 Læs, og nærmeste Vej 40 à 50 Læs Møg og lige-saa blande eller kiøre Jord i Møddingen.
 9. En Pige kan daglig rense i November, December, Januar og Februar Maaneder: Rug, Erter og Byg 8 Td. og Havre 16 Td., mens i Marts, April, Maj, Septbr. og Oktober Maaneder: Erter, Rug og Byg 10 Td. og Havre 20 Td.
 10. En Karl kan daglig grave 4 Læs Sandtørv, 20 Snese til Læsset, og 4—5—6 Skaartørv, 30 Snese til Læsset.
 11. Naar Vejen er god, regnes til 1 Dags Rejse 4 Mil frem og tilbage; men naar Vejen er ond da 2 Mile.
 12. Til 1 Læs regnes Rug 4 Traver, Byg 5 Traver og Havre 7 Traver.

Saaledes rigtig forfattet og indsendt.

Peder Isager.“

Fæsterne paa „Helligkildegaard“ havde det lidt lettere med Hoveriarbejde end deres Kolleger under Hindsels. Men ellers er det vist normale Fæsteforhold, naar man sammenligner dem med de andre thylandske Fæsteres Kaar.

Selv om Fæsterne sad for smaa direkte Udgifter, var det meget bundet at skulle bjerge Godsejerens

Avl før deres egen. — Og i Aar fejrer vi 150 Aars Dagen for Ophævelsen af disse Forhold.

— Om Herrnhuternes Udbredelse paa Thyholm kan man ikke finde ret mange Spor, saadan som man kan søndenfjords. I Fousing og flere Sogne i Harsyssel talte man op mod 100 vakte i hvert Sogn omkring Aaret 1802. Blandt disse Sogne var bl. a. Nees og Nr. Nissum.

Omkring 1807 var der endnu Venner af Brødremenigheden paa Thyholm; thi da sendte de Brev til Emissær Jens Jakobsen i Skern om at faa Besøg. De begærede endvidere Forbøn af Menigheden i Fousing.

Jens Jakobsen kom ikke til Thyholm denne Gang, men havde vist været der tidligere. Jens Jakobsen holdt derimod Møder hos Gaardmand Niels Poulsen i Fousing, hvor der var omkring 200 Tilhængere.

Og Pastor Christian Billeskov i Hjerm havde paa denne Tid vakt stort Trosliv i Hjerm.

Efterhaanden er Bevægelsen paa Thyholm døet hen eller opslugt af andre.

Men jeg kan ikke frigøre mig fra den Tanke, at der er en Forbindelse mellem Brødremenighedens Arbejde og de gudelige Forsamlingsfolk, der med Peder Larsen Skræppenborg og flere berejste Thyholm.

I Sommeren 1837 kom Peder Larsen Skræppenborg fra Mors til Thyholm i Følge med Skolelærerne Rasmus Sørensen fra Sjælland, Ovesen og Kjeldgaard fra Mors samt Huslærer Kristen Kold fra Solbjerg. De vilde besøge Parmo Carl Petersen i Hvidbjerg Skole. Men han var desværre ikke hjemme, idet han var paa Besøg hos Provst Ingerslev i Vester-

vig¹). — Parmo Carl Pedersen kaldte man dengang spottende for „Hellig-Petersen“.

Skræppenborg og Rasmus Sørensen fortsatte saa Rejsen til Christen Gaard i Ølby, hvortil de først ankom ud paa Natten, men her ventede en stor Forsamling paa dem.

— Fra de gudelige Forsamlingsfolk har Kristendommen sikkert forplantet sig gennem Grundtvigianismen og Indre Mission til vor Tid.

— Sæden blev lagt i Jorden. En Tid saa det maaske ud, som der ingen Livskraft var i den. — Men i Guds Time groede den og bar Frugt.

Af Kilder er benyttet bl. a.:

Kirkehistoriske Samlinger. Landsarkivet. Rigsarkivet: Ekstraskatte og Generalhoveireglementet. Fr. Skrødder: Ole Peter Larsen Holm. Harsyssels Aarbøger. Lundbye: Herrnhutismen. Professor Wilse's Rejsebeskrivelser. Arkivet i Christiansfeld. Historiske Aarbøger for Thisted Amt m. fl.

¹) Maaske i Anledning af den Klage, der af Jens Ninn og Niels Thing var indsendt over ham. Hist. Aarvog 1922 Side 382.

Westerwig Closter 1608.

Ved Pastor HENR. LAURSEN, Vestervig.

VELBYRDIGE PEDER MUNK til Estvadgaard, som havde været Medlem af Formynderregeringen under Christian IV's Mindreaarighed, blev, da Kongen i 1596 selv overtog Styrelsen, udnævnt til Rigmarsk og fik Vestervig Kloster som Tjenestelen uden Afgift, kun forbeholdt Kongen sig al Told, Sise og Vrag, som faldt i Lenet. Ved Omreguleringen af Lenene i 1597 blev der paalagt ham en aarlig Afgift af 1000 Daler, som dog fra det følgende Aar nedattes til 500 Daler. Lensbrevet forpligtede ham til paa egen Bekostning at holde Klosteret og Ladegaarden i god og forsvarlig Stand.

Efter 12 Aars Forløb nedlagde den da 74-aarige Mand Marskembedet og afstod Forleningen. Den 23. Juni 1608 fik Predbjørn Gyldenstjerne, Lensmand paa Bøvling, og Jacob Lykke, Lensmand paa Lund Gaard paa Mors, Befaling til snarest muligt at besigte Bygningerne paa Klosteret og Ladegaarden samt de til Klosteret hørende Skove og overlevere Klosteret med Inventarium og hvad andet der skulde efterlades paa Klosteret, til den ny Lensmand, Jørgen Lunge til Odden.

Denne Synsforretning, som her skal meddeles, er af særlig Interesse, fordi det drejer sig om de gamle Klosterbygninger. Borgegaardens Fløje er endnu de gamle Klosterlænger, og Avlsgaardens Bygninger for

en stor Del de samme, som stod før Reformationen. Vi faar sandsynligvis ogsaa en Oplysning om Klosterets allerældste Skikkelse. Det ejendommelige Forhold ved Vestfløjen, at det nederste Stokværk paa Vestsiden er Mur, medens det øverste og begge Stokværk paa Østsiden er Bindingsværk, kan næppe forklares paa anden Maade, end at Klosteret fra først af kun har haft Øst- og Sydfløj, og at Klostergaarden mod Vest har været aflukket ved en Mur, som saa er indgaaet som Led i den senere — i det 15. Aarhundrede — opførte Vestfløj.

Wij effterschreffne, Predben Gyllenstiern till Wossborg oc Jacob Lycke thil Tannderup, giøre witterligt, att os er tilhendekomen it kong: mayz: vor allernaadigste herris opne breff oc befaling, daterit paa Kiøpnehauffns slott then 23 Junij sidst forleden, formellendes, att hans maytt: naadigste haffuer forlehent erlig oc welbiurdige mandt Jørgen Lunge til Odden, Westerwig chlosters lehen, som erlig oc welbiurdige mandt Peder Munck til Estuadgaardt hidt jndtil i forlening hafft haffuer. Thj beder hans maytt: os, oc fuldmagt giffuer, att wi med det forderligst¹ begiffuer os til forskreffne closter, oc det med dess tilligendess laadegaarde, huad bøgningen belanger, besigtiger oc siden leffuerer forskreffne Jørgen Lunge forskreffne kloster, med hues jnuentario der wdi findes, som bør att leffueris, giffuendes fra os beschreffuit, huorledes forskreffne closters bygninge forefindes, som wij wil andtsuare oc were bekientt, som samme hans mayz: befaling therom wider formeller. Saa haffuer wi nu wdj dag, som er then 20 Jullij, effter same kong: mayz: befaling weret her paa Westerwig forsamlet, oc for thet før-

ste, huad *juuentarium* er belangendes, haffuer forschreffne Peder Munck fran sig til forschreffne Jørgen Lunge leffueret oc offuer andttordett, som er

Først rug 1 lest² 11 tønner, byg 2½ lester 15 tønner 5 skipper, haffre 296 tønner, oc huadt sæden belanger, haffuer Jørgen Lunge betallet forschreffne Peder Munck; dernest biuggryn ½ tonne, flesk 51 pundt³ 8 Mark, nødkiødt⁴ 2 kropper, faarkiødt 50 kropper, gaasskiødt 83 kropper, saltedt helt 2 tønner, saltet aal 1½ tønner, saltet huilling 1 tonne 5 sness; baysalt⁵ 1 lest 3 tønner, homel⁶ 4 tønner. Øl 2 lester 3 tønner, smør 2 tønner, søde oste 7 snes, sure oste 5½ snes; hamp 1½ pundt, hamppethuinde⁷ 1½ pundt 4 mk. Wldgiørn⁸ 1½ pundt 8 mk. Wldt 2 pundt 8 mk. Wllengarn 22 mk. Sildgarn 6. Wdj *brøgerssit* 1 gamel brygpande⁹, som er meget gamel oc brøden, paa 14 tønner, 1 gamel brøgedel, som er wbrugelig, paa 5 tønner, weiget 4 lispundt, 4 ølkar, onde oc gode, 1 thapedraff¹⁰, 1 meelkar, 1 homelsij, 1 thragt, 1 øsse, 2 tønner til at haffue gier wdj, 2 tønner til att bere meel med, 2 stripper¹¹, 1 dreyger trouff¹², 20 kornsecke. Wdj *kielderen* 12 kar, onde oc gode, til at salte mad vdj, 13 knobstobe¹³, smaa oc store, 6 ølfadt at lige¹⁴ øl vdj, de 3 brugelig, de 3 vbrugelig, alle paa 31 tønner, 1 bissmer, 1 liden stolstang¹⁵, 1 gamel vbrugelig skibpund wegt. Wdj *køckenitt* 1 flesk kedel wog ½ pundt, 2 kiedel regnis wdj steden for 1 tonne kiedel, oc den enne er bøtt, weiger tilsamen 1½ pundt; 1 handt kedel, veiger 11 mark, 1 gamel forslet kedel paa 2 tønner romb, weger 1½ pundt, 3 kober gryder, den enne wbrugelig, 1 brandjern¹⁶ med 5 smaa kroge, 4 jldforcker, 1 threfoedt, 1 bradspid, 1 gamel rijst. *J melckhusset* 14 melcke

bytter, 4 stripper. Wdj *fadeborit* 4 thinfade, de 3 brugelig oc det ene vbrugelig, 5 thinterlercken, de 4 brugelig, det enne vbrugelig, 1 stor gamel mesings mvlling¹⁷, 1 gamel vbrugelig fyrbecken, 6 smaa gamel vbrugelig messings liussestager, 1 rijffue jern. Sengekleder 1 gamel bøtt bolster dynne oc meget slet, 2 gamel bøtt oc forslitt dundynner, den enne aff sarduhgs¹⁸ woer, den anden aff leretz woer, 2 gamel bøtt og forslitt hoffuetdyner aff bolster, som er mest vbrugelig, 6 smaa oc vnde wedmols¹⁹ dynner, 6 gamel forslet wedmols hoffuet dynner, 40 smaa sengekleder, 10½ par gamel wedmols forslit lagen, 4 par gamel grouffue blorgarns lagen, 2 par liden høgarns lagen, 1 gamel høgarns borgestue dug, 1 gamel blorgarn skiuffuedug²⁰, 6 sma vnde forslitte puder vden woerdt. Wdj *fruerstuen* 2 gamel bencke dynner²¹, 2 skiuffuer, 3 skiuffuer wdj cameran, 8 sengsteder, 1 liden furskab²² wden laass. Wdj *smidien* 2 gamle belger, 1 smedesteed²³, 1 faarhammer, 1 sidehamer, 1 handhamer, 3 thenger.

Wdi *ladegaarden* 2 wogne, 2 plouge, 2 ploug-jern, 2 plougtister²⁴, 2 harffuer, 2 digespader, 1 hiøforck. Leffuendis queg 18 wedere, 54 faar, 30 lamb, 15 gamel suin, 26 grisser, 21 giess; enu 1 effuerttskib²⁵ widt hauffuet, 1 maalthønde med threj jerngiorde paa, som er skickett fra Kiøpnehauffn, 1 maal skieppe 1 kieste med closters breffue wdj, som findes registeret, effter en der vdj ribersal, medt Claus Diuriss haandt vnderschreffuet²⁶, saa oc thuenne jordbøger paa Westerwig closters thilligendes gods oc thienere, som Peder Munch haffuer forseglit oc wnder-schreffuit, och en arbeidz bog, paa hues²⁷ thiennerne dertil schal arbeide aarligen.

Thernest haffuer wij effter kong: mayz: befalling beesiet bøgningen paa forschreffne Westervig kloster. Først wdj *borgegaarden* 1 lang steenhuss sønden paa gaarden 2 lofft²⁸ høig oc tagt medt thag. Findes meget bygfeldig paa bielckerne, oc en part aff hanbielckerne slet bortte, er ocsaa noget bøgfeldig paa lofften, thaget paa same huss er gandske ondt oc mangestedz hul igiemel, saa det kaud regne ther igiemel, huelche wil medt første forbedris. Och findes salte kielleren och en økielder wnnder then ene ende paa same huss²⁹. Enu ett huss østen i gaarden med then enne ende op til kiercken, er thagt medt thag oc muret aff grundt, med stegers oc nogle smaa kamerer oc kiellere wdi then vnderste partt, oc offuen til med fruerstuen³⁰ oc nogle smaa kamerer medt ny lofft oc bielcker, Peder Munck beretter att haffue satt lige offuer fruerstuen, oc en part de andre bielcker er onde, saa oc en part aff hanbielckerne paa then offuerste lofft slet bortte, oc findes der 2 sparer slet synder oc satt stydt vnder; thaget therpaa findes ondt oc mangestedz hul paa. Enu et huss westen i borgegaarden fra then synderhuss oc til kiercken, thagt med thag, som findes brøgers oc bagers rundt³¹ igiemel vnder vdi, som er thou lofft høy, oc er den westerste side muret aff grundt, then enne lofft høy, oc thendt anden lofft muret emellem stenger³², huoraff leiderne³³ oc en partt stengerne er noget bøghfellige, oc jnden i borgegaarden er same huss muret emellem stenger rundt op igiemel; findes oc ondt paa thaget, etc.

Wdj *staldgaarden*. Først en ny staldt østen i gaarden 30 binding³⁴, muret emellem stolpper og thagt medt thagh medt thou skorsteen stuer³⁵ wdj, oc

kornlofft offuer. Enu en staldhus sønden i gaarden 14 fag, muret emellem stølper, en part medt thegel, oc en part medt leer slagen. Den 3. staldhuss dernest vesten op til 21 fag, de nederste wege slagen medt leer, de offuerste medt thegel emellem stolper, oc stander 7 stytter synden op til same huss, huelcke thvene staldthusse er meget bøgfeldige bode paa thømmer, thag oc loffte, oc wil medt første bygis aff nye. Den 4. huss i Staldgaarden, som er en feehuss byget aff nye, 16 fag, medt portten igiemel, er slagen med leer emellem stenger oc thagt medt thag, som Peder Munck beretter forgangne aar at haffue ladet opbyge; den 5. huss ij staldgaarden 7 fag, slaget med leer oc thagt medt thag, Peder Munck i lige made beretter nylligen att haffue ladet opsette, oc findes en liden huss widt enden derpaa, at giffue suin oc giess wdj medt hønsehussen. Den 6. huss i staldgaarden er ett gamelt huss, brugis til att lige thorff wdj, 7 fag thagt medt thag, och findes flux³⁶ bygfeldige.

Wdj *laegaarden* først en laa, kallis Riberlaae³⁷, 10 guolle³⁸ oc 2 kuffuer ³⁹ wdj, som er thagt med thag och findes same lae jnden wdj at were holden wid magt, aff egethømer byget, vdskuerne⁴⁰ af bull⁴¹ oc leiderne aff fur, oc meget bygfeldige paa wdskuerne oc kuffuerne. Jthem en anden laae⁴², 6 guolle, medt 2 kuffuer, jnden til gamelt ege thømmer, en part sat paa steen oc en part paa leide; wegene slaget med leer, oc findes same lae meget bygfeldig paa then westerside, bode paa thømer oc thag, oc 4 støtter der vnder satte, oc beretter Peder Munck 6 guolle aff same laae for nogen tid siden schal were nedblest. Endnu den 3. huss, en gamel forfalden fee-

huss, 18 binding, aff gamel egethømer oc furthømer, oc megedt bygfeldige. Den 4. jt gamell feehus, stander wid øster ende wid same feehuss. Den 5. huss en ny smidie, 6 fag, slagen med leer och thagt med thag, Peder Munck beretter att haffue lat opsette; den 6., som er 2 gamel jordhusse, meget forfalden medt noget gamelt thag paa. End it gamelt leerslagen huss paa 15 fag, oc stølper paa steen, oc er noget bygfeldige.

Wdj lige mode findes *kiercken* paa wester ende paa thornet fast³ reffnit vden paa, oc thømerwercket jnden wdj thaarnet nogen forrodnit, oc skildt fra huer andre, saa det er meget bygfeldig oc wil hielpis med thett første. Blyen paa *kiercken* findes mangestedz hul paa, saa der kand regne igiemel, oc wil en part medt første aff ny paaligis. Och wdj øster enden vdj koret findes ocssaa muren att were meget bygfeldige oc reffnet, saa det regner jndt wdj coret. Wdj ligemode then synderside af vdsuren⁴ paa same *kiercke* er ocssaa muren reffnet fra huelingen, saa der oc kandt regne nieder. Predickestollen oc alteredt er meget gamel oc vgauffnlig, mens huadt stollene belanger, er dj wel widt magt holden.

Att wij nu wdi dag sligt haffuer siett oc forfaritt, oc effter kong: may:z befalling forschreffne Westerwigh kloster oc lehen till forschreffne Jørgen Lunge leffueret oc offuerandtordet haffuer, som forschreffuet staar. Diss till ydermere windessbiurdt hauffuer wi dette forsiglit, oc woris egen hender her neden vnderschreffuet.

Datum Westerwigh vt supra.

(L. S.)

Preben Gyllenstjern
egen hand.

(L. S.)

Jacob Løcke med
egenn handt.

I Oktober samme Aar fik Jørgen Lunge Kongens Tilladelse til at lade samle Klittag paa Thyborøn for dermed at reparere de brøstfældige Tage paa Klosteret, dog skulde han have Indseende med, at der ikke derved skete nogen Skade for Fædriften eller gaves Anledning til Sandflugt. Tillige gav Kongen sit Samtykke til, at han til Bygning paa Kirken maatte sælge nogle Sten fra den forfaldne St. Thøgers Kirke, da Kongen var enig med ham i, at Stenene, som ikke var til nogen Nytte paa det Sted, hvor de nu fandtes, hellere maatte anvendes til dette Brug end blive stjaalne eller bortkomme til ingen Nytte.

Kongen var højlig fortørnet over, at Peder Munk, efter at han saa lang Tid havde haft Vestervig Kloster i Forlening, havde efterladt Bygningerne i saa yderlig slet en Forfatning, og han tog haardt fat paa ham. I Maj 1609 gav han Predbjørn Gyldenstjerne og Lensmanden paa Aalborghus Manderup Parsberg Befaling til snarest at begive sig til Vestervig Kloster, besigte Ladegaarden og gøre Overslag over, hvor meget i Penge Peder Munk kunde tilkomme at betale til Bygningernes Istandsættelse under Hensyn dels til den Tilstand, hvori han havde modtaget Ladegaarden, og den Stand, hvori den nu fandtes, dels til den Tid, han havde haft Klosteret. Overslaget skulde de tilskikke Peder Munk, som saa ufortøvet skulde betale Overslagssummen til Jørgen Lunge, for at han dermed kunde lade de forfaldne Huse istandsætte, førend de faldt helt ned.

Samtidig fik Peder Munk Brev, at Kongen havde bragt i Erfaring, at Kirken i Vestervig Kloster skulde være saa ganske forfalden og brøstfældig baade paa Tag, Mur og paa andre Maader, at det

maatte befrygtes, at en Del af den med Tiden vilde falde helt ned i Grunden, hvis det ikke i Tide blev forekommet. Endvidere var Kongen kommen til Kundskab om, at han i alle de Aar, han havde haft Klosteret i Forlening, havde oppebaaret Kirkens Indkomst til egen Nytte og Fordel, hvilken Indkomst, naar hver Tønde Korn ansattes til 1 Daler, vilde beløbe sig til 1200 Daler, medens han kun havde bygget lidet eller intet paa Kirken, tilmed var det, han havde kostet paa den, sket paa unyttige Steder og mere til Skade end Gavn for Kirken. Kongen befalede ham derfor ved første Lejlighed at tilstille Jørgen Lunge de 1200 Daler, saa de kunde blive anvendte til Kirkens Fornødenhed.

Det ser dog ud til, at største Parten af de 1200 Daler ikke er bleven anvendt til Kirkens Fornødenhed, men er gaaet i Kongens Lomme. Jørgen Lunge naaede i den korte Tid, han var Befalingsmand paa Vestervig Kloster (1608—10)⁴⁵, kun at faa repareret noget paa Taget paa Nordsiden af Kirken, hvortil han brugte en Del af Blyet paa Sydsiden, og faa opsat „en ny Prædikestol, med Himmelen dertil, gjort af Vogns kud⁴⁶ og udskaaren udi Billeder“⁴⁷. I øvrigt beskrives Kirkens Tilstand, da den blev besigtet 1610 i Anledning af Vestervig Lens Overdragelse til Rigsmarsken Sten Maltessen Sehested, aldeles som i 1608. Det blev ikke til Alvor med Kirkens Istandsættelse før efter 1614. I dette Aar fik Knud Gyldenstjerne Henriksen, som da var Lensmand paa Klosteret, Kongebrev saalydende:

Christianus 4. Vor Gunst tilforn. Vid, eftersom vi naadigst komme udi Forfaring, hvorledis at Kirken paa vort Kloster Vestervigkloster meget skal

være bygfældig, bede vi dig og ville, at du herefter lader Kirkens Indkomst til forskrevne Kirkes Forbedring anvende. Desligeste eftersom vi og forfare, at udi forskrevne Vestervigklosters Mark skal ligge en øde Kirke, hvoraf intet igen er uden Murene, og skal i forskrevne Mur være nogen huggen Sten: bede vi dig og ville, at efterdi vi forskrevne huggen Sten ikke selv agter at bruge, at du dennem os til Bedste det dyreste muligt sælger, der udinden rammendes vor Gavn og Bedste, og hvis du derfor bekommendes vorder, lader gøre os god Rede og Regnskab for. Dermed sker vor Villie. Hafniæ 6 Novembris Anno 1614.

H E N V I S N I N G E R :

¹⁾ snarest muligt. ²⁾ 1 Læst var i Almindelighed 12 Tdr., men af Rug eller Byg 24 Tønder, af Havre 48 Tdr., 1 Tønde Korn eller Smør 144 Potter, Salt 176 Potter, Øl 120 Potter, Fisk 112 kg. ³⁾ pund er Bismerpund = 24 Mark = c. 10 kg. ⁴⁾ Oksekød. ⁵⁾ raa Havsalt. ⁶⁾ Humle. ⁷⁾ Hamegarn. ⁸⁾ tvundet Uldgarn. ⁹⁾ Bryggekar. ¹⁰⁾ efter Moth Mæskekar, efter Kalkar Tappekær, som Øllet tappes i af det store Kar; i Besigtelsen 1610 kaldes det taptroff, Tappetrug. ¹¹⁾ Trækar med Haandtag. ¹²⁾ Fejlskrift for deymgen trouff, Dejgtrug. ¹³⁾ Krus. ¹⁴⁾ lægge. ¹⁵⁾ Staalstang. ¹⁶⁾ Jærnstativ til at sætte eller hænge Kogekar over Ilden paa. ¹⁷⁾ Haandbækken. ¹⁸⁾ Flonel. ¹⁹⁾ Vadmel. ²⁰⁾ skiffue, Bord. ²¹⁾ Bænkehynder. ²²⁾ fur, Fyr. ²³⁾ Ambolt. ²⁴⁾ plougdist, Jærnbøjle, som forbinder Bagploven med Forkærren paa en Hjulplov. ²⁵⁾ Evert, et fladbundet enmastet Fartøj. 1610 siges det at være ubrugeligt. ²⁶⁾ Efter kongl. Maj.s Befaling registrerede den kongl. Sekretær Claus Dyre den 24. Maj 1599 Klosterets forseglede Breve, som angik Klosterets og Birkets Gods. En Genpart af Registret (Reversal) blev leveret Peder Munk tilligemed Brevene, som blev henlagt i en stor sort Ege-

kiste. ²⁷⁾ hvad. ²⁸⁾loft, ¹⁾ Loft, ²⁾ Stokværk. ²⁰⁾) Ved Udgravningen af Sydfløjens Grund 1925 afdækkedes de to Kældere i den vestre Ende, tilsammen af 22 Meters Længde. ³⁰⁾ Fruerstuen (med tilstødende Kamre) var sikkert i Kloster-tiden Dormitorium, Munkenes Sovesal. ³¹⁾ helt. ³²⁾ Bindingsværk. ³³⁾ leder, Remstykkerne, som Tagværket hviler paa (Sjælland), og Fodstykkerne, som bærer Bindingsværket (Jylland). ³⁴⁾ Fag. ³⁵⁾ Stuer med Kamin. ³⁶⁾ meget, helt. ³⁷⁾ Lade med Ribber, store til en Stolpe fastgjorte Trækamme, paa hvilke efter Aftærskningen den løse Halm afredtes, saa Langhalmen blev tilbage. ³⁸⁾ Gulve. ³⁹⁾ Kuver, Kover, Halvtag fra Jorden op til Gavlvæggene paa Ladens Ender. ⁴⁰⁾ Udskurer, Udbygninger med Skraatag paa begge Ladens Sider. ⁴¹⁾ (Ege-) Planker. ⁴²⁾ „hiolade westen wdj gaarden“ (1610). ⁴³⁾ meget, stærkt. ⁴⁴⁾ søndre Sideskib. ⁴⁵⁾ 1610 fik han Ørum Len, 1618 efter at være bleven Rigsmarsk igen Vestervig Len, men døde Aaret efter. ⁴⁶⁾ ren Egeplanke. ⁴⁷⁾ Prædikestolen er altsaa nogle Aar yngre, end den efter sin Stilkarakter er anslaaet til i 1. Udg. af min *Vestervig og Liden Kirstens Grav* (1930).

Fra Hannæsland i gamle Dage.

Ved N. SODBORG.

HALVØEN HANNÆS skærer sig ud fra den Landstrimmel, der med Klitrækken med Bolbjergs brede Ryg forbinder Thy med Han Herred, og gaar fra Bjerget Bakke mod Syd til Feggesund.

Hannæsland har i fordums Tid altid haft en noget isoleret Beliggenhed; de store, vide Vejler, som mod Vest og Øst skilte Halvøen fra Thy og Han Herred, var i høj Grad en Hindring for Sæmfærdselen og næsten lukkede Befolkningen, særlig da paa Sydhannæs, ude fra den øvrige Verden.

Naar nu her skal meddeles en Del gamle Skikke vedrørende det daglige Livs mangeartede Forhold, saa er vel nok det meste deraf fælles med andre Landsdele, men ikke saa lidt deraf har sikkert holdt sig længere op i Tiden end i mange andre Egne, netop fordi Hannæsland laa saa afsondret fra Omverdenen.

*

Fødsel og Daab. I gamle Dage var Almuens Liv fuldt af Overtro, og lidt er der vel tilbage endnu paa enkelte Steder. Næsten alle Livets forskellige Forhold var mere eller mindre isprængt med Overtro; hemmelighedsfulde og skjulte Kræfter lurede baade her og der.

Ogsaa den frugtsommelige Kvinde kunde være inde under Overtroens Magt. Der var saaledes en

Masse Ting for hende at passe paa under Svangerskabet. Gik hun f. Eks. over et Hareleje, fik Barnet Hareskaar; det samme var nok ogsaa Tilfældet, hvis hun kom til at træde over et Dørtræ, hvorpaa der lige var slebet eller strøget en Kniv. Ikke heller maatte hun gerne røre ved Lig, og hun maatte undgaa, at der blev kastet noget paa hende. Barnet kunde ogsaa blive „darspændt“ (dørspændt), som det hed, og det kunde gaa saaledes til:

For mange Aar tilbage gik en Kvinde omkring paa Hannæs og gav gode Raad for mange forskellige Ting, for hun var nemlig klog paa de hemmelige Kræfter, og spaa kunde hun ogsaa. Hun var fra Thy og gik under Navnet Blikkenslagerikonen eller bare „Blikkonen“. Engang kom hun ind hos et Par Folk paa Sydhannæs, just som deres lille Dreng, bette Jens, laa og skreg af fuld Hals.

„Hwans er der endda ve' mæ ham?“ spørger Blikkonen.

„Aa, han er saa urolle, saa a er røj fuer, te han mo væ' møj syg; do ved wal ingen Raad fuer ham?“ siger Moderen.

„Slaar han hans Nakk' stærk tebaag', naar han græder“, spørger saa den kloge Kone.

„Ja, de' er lig' de', han gør“, siger Moderen bekymret.

„No, ja saa er han darspænd, æ bette jen!“

„Darspænd, hwans er da de'?“ spørger Moderen forundret.

„Jo, sier do“, fortsætter Blikkonen, „den Gaang, do gik mæ ham, haar do mødt jen i æ Dar, aa den har spænd' sin' Aarm' ud te hver Sid' aa æ Karm. Derfuer er'et saa'en fat mæ den bette, men to de' er

der da Raad fuer. I skal go op po æ Kjergor etter Suelnedgaang, aa der skal I graw en Tørre (Tørv) saa stuer, te der ka' blyw en Hu'el i Mødten aa'en, lig' stuer nok te, te æ Baar ka' puttes derigjommel. Saa skal der staa jen a jer i den oben Da'r aa ta imud æ Baar, som ind' fræ blywer puttet ud gjommel æ Hu'el i æ Tørre. De' skal I gyer tri Gaang', saa ska'et nok hjælp'."

Det blev af Forældrene rigtig udført efter Blikkenslagerkonens Besked, men man ved dog ikke, om bette Jens derefter faldt helt til Ro.

Naar saa Fødselen var overstaaet, skulde Jorodemoderen helst straks svøbe det nyfødte Barn ind i en af Faderens Skjorter, da han ellers — mærkelig nok — ikke vilde komme til at holde af Barnet.

Moderen maatte efter Fødselen ikke gaa hjemme fra, før Barnet havde været i Kirke, eller hun som Kirkegangskone var blevet „læst ind“ af Præsten. Naar Barnet skulde i Kirke, var der tidt store Barselgilder, der varede indtil to Dage; naar det skulde være rigtig fint, var der gerne mange Faddere, undertiden tyve eller flere.

Der skulde køres rask til Kirke, for saa blev Barnet ogsaa rapt og dygtigt til sit Arbejde. Det var ikke almindeligt, at Moderen selv holdt sit Barn over Daaben; det var gerne en ung Pige af Slægten, der blev udset til Gudmoder. Her var ogsaa mange Ting at iagttage, for at alt kunde gaa rigtigt til. Naar Gudmoderen gik med Barnet fra Stenten og ind i Kirken, skulde hun læse sit Fadervor stille for sig selv. Naar saa Daabshandlingen var til Ende, skulde hun, hvis det var en Dreng, hun bar, passe paa at vende sig over mod Mandfolkestolene, for hvis

hun vendte sig mod Kvindfolkesiden, vilde Drengen blive gal efter Kvindfolk. Var det en Pige, skulde hun naturligvis vende sig mod Kvindesiden.

Alle Fadderne ofrede baade til Præst og Degn; det kunde hænde, at en tabte sine Offerpenge og maatte kravle om paa Gulvet for at finde dem igen til stille Morskab for de andre Faddere; men hvad — Humøret var to tidt sat adskillige Streger til Vejrs ved de gode „Kaffeknorisser“ i Gildeshuset før Kirkefærden.

Naar Gudmoderen var kommet tilbage fra Kirken, skulde hun stiltiende gaa ind og lægge Barnet i Vuggen; først naar hun kom ud igen fra Sovekammeret, maatte hun tale.

Ogsaa her paa Hannæs var det mest almindeligt, at Bedsteforældrene blev kaldt op.

Bryllup. I gamle Dage var det ikke saa almindeligt som nu, at Bruden bar Myrtekrans og Slør, men Smykkerne bestod mest af en stor Kam, Blomster, vist mest Papirblomster, og Guldstads. De Kvinder, der smykkede hende, var gerne med til Kirke for at hjælpe hende det store hvide Brudeslør af, som hun havde paa, naar hun kørte til Kirke, samt hjælpe hende med at ordne Stadsen, inden hun gik ind i Kirken.

Der toges Varsel af, hvad og hvem Brudeskaren mødte paa Vejen til Kirken; at møde f. Eks. et Kvindemenneske var et daarligt Tegn, der ikke spaaede godt for Brudeparrets Fremtid, men mødte Vogntoget en Rytter, var det et godt Varsel.

Foran Brudeskaren red Forriddere, og det skulde gaa i flyvende Fart, for de skulde naa Kirken og ride tilbage igen og vende foran Brudeskaren, og det

skulde de gøre tre Gange, inden Brudetoget naaede Kirken. Der var dog nogle, der mente, at der helst ikke skulde være altfor mange Forriddere; thi ligesaa mange der var, ligesaa mange Børn skulde Brudeparret faa, saa det var alligevel bedst at ramme Maade. Paa Tilbageetoget fra Kirken var Forridderne ogsaa foran; alt hvad Hestene kunde strække ud gik det til Bryllupsgaarden, hvor de slog en Dram i Halsen, og saa af Sted igen.

Det var til Tider Skik paa Hannæs, at et Par af de pyntede Brudepiger gik foran Brudeskaren fra Stenten til Vaabenhuset for, som det hed, at stryge Dug af for Brudeparret. Nederst i Kirken sad gerne mange Tilskuere, mest Kvindfolk, der var kommet for „at skue Brudefolk“, og der blev set godt efter, om alt nu ogsaa gik rigtig til.

For ogsaa i Kirken var der meget at passe paa; gik f. Eks. under Vielsen et af Alterlysene ud, betød det, at en af Brudefolkene skulde snart dø. Bruden maatte paa ingen Maade vende sig om og se sig tilbage, naar hun gik op ad Kirkegulvet, for deraf kunde der komme endda ikke saa lidt Fortræd.

Ved Ofringen gik Brudeparret først; hver skulde gaa ved sin Side, men ved Alteret skulde de vende sig mod hinanden, og naar Bruden var kommet ind i sin Stol, gik Brudgommen hen og lukkede for hende, før han satte sig ind i sin egen Stol. Efter Brudeparret ofrer Brudepigerne og derefter alle Gæsterne. Hver af Mandfolkene gaar hen til Kvindestolene og faar fat i den, han skal ofre sammen med, saadan som det allerede var bestemt hjemmefra. Til sidst kom de Mænd, til hvem der ingen Damer er bleven.

Ved Brylluppet var der gerne to Musikanter; de

stod uden for Indgangsdøren i Bryllupsgaarden og blæste i Klarinet, hver Gang der kom gaaende eller kørende Gæster. Tidt var de ogsaa med i Bryllupstoget og blæste baade til og fra Kirke, og forhen var de gerne med inde i Kirken og spillede med til Salmesangen; de sad da i Degnens Stol. Peter Skjoldborg, der dengang boede paa Vesløs Mark, var gennem mange Aar Egnens faste Spillemand. Senere leverede Lars Lyng og Peder Andreas Pedersen, Tømmerby, Fløjte og Violin, i en lang Aarrække god Musik ved Egnens Gilder.

Det var ikke saa almindeligt forhen at give Brudegaver; hvis der blev givet noget, var det næsten altid Pengebeløb. Derimod var det almindeligt at komme med Sending til Gildet. Fra de Hjem, som kunde vente at komme med til Gildet, sendtes gode Gaver, f. Eks. Lys, Fødevarer, Fjerkræ og lignende. Der fortælles om et Bryllup, hvor der i Bryllupsgaarden blev slagtet 12 Gæs til Gildet, men da Festlighederne var til Ende, havde de i Bryllupsgaarden alligevel 13 Gæs tilovers, saa rigeligt var der kommet Sending. Den, der kom med Sending, blev altid beværtet, saa de unge Karle og Piger var ikke saa kede af at skulle bringe de velfyldte Kurve til Gildesgaarden. Der blev ogsaa givet Sending ved Barselgilder og Begravelser.

Et Bryllup kunde undertiden vare fra Fredag til Mandag Aften, men saa var Søndagen vist gerne fri, for da gik de unge Folk i Kirke, men ellers var det da almindeligt, at Gildet varede to Dage. Min Far har fortalt, at hans Bryllup i Thy i det mindste varede saa længe, at den gamle Degn derhjemme naaede at blive fuld to Gange, idet han var hjemme en lille Tur og sove den første Rus ud, og da det var

besørget, kom han igen og tog fat paa en frisk og naaede ogsaa anden Gang et rigtig godt Resultat.

De almindeligste Retter var Suppe, Steg og Fisk, som Regel Havtorsk med skrap Sennepssauce, og til Dessert Tærte. Ved Kaffebordet blev Kaffen skænket af en „Gaa-for-Bord-Kone“, medens en anden kom Fløde i; Sukker maatte man selv tage. Skafferen gik nu rundt med Klukflasken.

Dansene var som andre Steder mest de gamle stilfulde Turdanse. Blev der spillet Kort, var det mest Trekort, Polskpas og Styrvolt; Spillet var gerne paa en halv Skilling Stikket.

Begravelser. Naar Døden holdt sit Indtog i Hjemmet, blev den døde lagt paa Straa i Øverstestuen, indtil Kisten blev lavet. Den blev nemlig lavet i selve Lighuset; afdøde Gaardmand Jørgen Thomsen, Arup, som udmærket kunde skildre de gamle Tiders Skikke, har engang fortalt, at der i hans Hjem var blevet lavet 7 Ligkister, nemlig til hans Forældre og til fem af hans Børn. Der maatte paa ingen Maade komme Søm i Ligkisten; den skulde „pindes“ sammen. Den Tømmermand, som lavede Kisten, var gerne med til Begravelsen og havde da Træpinde med til at lukke Laaget med.

Nabokvinder kom og syede Ligklæderne, og den Skræder, som havde Syningen i Hjemmet, var altid med dertil.

Ved større Begravelser blev Kisten sat i Graven, og Ligfølget gik ind i Kirken, hvor Præsten fra Prædikestolen holdt Ligprædiken over den afdøde, men dette fandt vist sjældent Sted ved Smaakaarsfolk.

Senere op i Tiden, da det blev almindeligt, at

Liget kom ind i Kirken, mens Ligtalen blev holdt, skulde helst en af Ligskamlerne i al Stilhed væltes, naar Liget blev løftet op fra Skamlerne for at bæres ud, for ellers vilde der snart dø en af Slægten igen.

Det kunde hænde, hvor der var lidt Plads i Hjemmet, at Kisten udækket stod i den ene Side af Stuen, medens Gæsterne ved Begravelsen sad til Bords i Stuens anden Halvdel.

Tidt blev der jo prentet Ligvers og med afdødes Liv og Levned i korte Træk, og et saadant „Testamonium“ blev sat i Glas og Ramme og hængt op i Hjemmet. Gamle Peder Strandridder i Langvad fortalte, at han allerede som Dreng begyndte at øve sig i den Kunst at prente Ligvers, som han ogsaa selv satte i Ramme. Da han altid har været flittig og nem paa Fingrene, fik han snart megen Øvelse. Han siger, at som ungt Menneske var det om Vinteren særlig hans Aftenbestilling, for „a rend' et ud' som saa manne anner ung'“. 2—3 Kr. fik han for saadant et Ligvers, og han tjente sig adskillige Kroner de ledige Vinteraftener ved dette Fritidsarbejde.

Julen. Julen har altid haft Magt over Menneskers Sind, og Julefesten er altid bleven betragtet som en af Livets skønneste Højtider. Men ogsaa til Julefesten knyttede der sig ikke saa lidt Overtro, hvis Rod sikkert gaar helt tilbage til den hedenske Jul.

I Juleugen maatte der f. Eks. intet gaa rundt, for det kunde volde Uheld i Bedriften, f. Eks. at Faarene fik Drejesyge. Rokken og Garnvinden blev sat til Side, og der blev skaaret saa megen Hakkelse, at der var nok til hele Juleugen, for at Hakkelsemaskinens Hjul — hvor de da ikke endnu benyttede den gamle Skærekiste — ikke skulde gaa rundt.

Ingen maatte ved at pudse Lyset Jule- eller Nytaarsaften slukke det, thi saa maatte vedkommende dø inden næste Aars Udgang, det var saa sikkert som dertil.

Ved de mange Forberedelser til Julefesten spillede Kødmdadsfadet, eller Saltmdadsfadet, som det ogsaa kaldtes, en stor Rolle. Det var et meget stort Fad, som Regel et Tinfad. Midt i Fadet laa et stort Stykke Flæsk, hvoraf Sværet var trukket, mens Flæsket var varmt, saa det blev smukt nubret. Rundt omkring Flæsket laa Rullepølser, Faarelaar og Medisterpølser. Fadet var gerne pyntet med Papirsblomster og brogede Baand. I Stedet for Flæsket laa undertiden i Midten af Fadet et helt eller halvt Svinehoved, hvoraf Øret var skaaret af, og i Ørehullet var der stukket Papirsblomster. En Mand har fortalt mig, at han som Dreng saa hos Niels Skjoldborgs Kone i Øsløs, Digteren Joh. Skjoldborgs Mor, et saadant Svinehoved i et Lerfad; Øret var ogsaa her skaaret af og Ørehullet smukt pyntet med udklippede Prydelser af hvidt Papir; Drengen syntes, det var vidunderligt. Enhver kunde skære af Fadets Indhold som han lystede. Fadet med Indhold var tidt saa tungt, at Konen i Huset ikke kunde bære det. Et stort og vel fyldt Kødmdadsfad var Tegn paa Velstand.

Baade Kødmdadsfadet og en stor Ost, Sct. Stefans Ost, hørte med til et veldækket Julebord. Ja — saa ogsaa Brød, Smør, Brændevinsflasken og varmt Øl. Der fortælles, at det varme Øl paa sine Steder kom ind i en stor Skaal, hvori laa et Stykke Rugbrød. Skaalen gik saa fra Mund til Mund, og hver tog sig en ordentlig Slurk af det varme Øl; det var godt, kraftigt og meget velmagende.

Til Julehøjtiden var der naturligvis travlt i Hjemmene med *Bagning* og *Brygning*.

Naar Brødene sattes i Ovnen, og et af dem saa trillede af Skaadden, betød det, at en af Byens Piger skulde lokkes. Dejnetruget blev ikke vasket efter Bagning, men bare skrabet rent. Et Stykke Dej toges fra til Surdej, deri kom man Salt og Mel, og Dejen blev sat op paa Loftet til næste Bagning. I større Gaarde bagtes tidt 25 store Rugbrød ad Gangen og til Jul op til 60 Sigtebrød.

Juleøllet var fedt og godt. Det var ikke saa sjældent, at Kvindfolkene ogsaa fik et godt Glas Gammeltøl med en Dram i ligesom Mandfolkene. Gammeltøl blev gerne brygget i Februar eller Marts Maaned. Naar man strøede Tappen, blev der lagt en lille Glød og et Kors af Halmstraa ned i Karret; ogsaa i Gærkarret lagdes der korslagte Halmstraa. Til Gammeltøl brugtes ofte 2 Tdr. Malt ad Gangen. Naar Brygningen var færdig, og Øllet skulde hældes paa Tønden, var der nogle, der brugte at hælde to Potter hvid Rom, en frisk Æggeblomme og $\frac{1}{8}$ Pund Annisfrø i en Klud med ned i Tønden. Spundset blev klistret tæt med Ler, og for at Leret ikke skulde slaa Revner, blev det blandet med Svinehaar.

En rigtig stor Gammeltølstønde kunde rumme indtil 25 Spandfulde. Paa store Tønder var gerne to Tappe, en midt paa og en for nedden; den nederste blev der naturligvis taget sidst af. Paa den Maade kunde den nederste Del af Tøndens Indhold ligge i Ro og samle Styrke.

Et Glas Gammeltøl med en Dram, en „Pind“, i var en kraftig Drik; det var iøvrigt en ret alvorlig Sag at blive fuld af Gammeltøl, en saadan Bjørn var

ikke til at komme af med ; der blev sagt, at den kunde holde sig i 2—3 Dage, og Øllet var ogsaa slemt til at gaa i Benene.

Høsten. Høsten var en særlig travl Tid. Arbejdet blev tidt begyndt ved Solens Opgang og varede til dens Nedgang, ja, tidt endda længere ; ikke saa sjældent blev der høstet i den vaade Dug.

Opbinderne brugte en Krøje, en Slags Rive med 4 lange Tænder. Efter Opbinderne gik en River — i Thy blev Rivelsen revet sammen med en Kratte. Til Rivere benyttede man gerne store Drenges eller ældre Folk, som Regel en gammel Mand. En saadan River kunde tjene 2 Rdl. en Høst, men Opbinderen fik naturligvis mere, 4—5 Rdl. En Høstkarl kunde her paa Hannæs tjene 1½ Td. Rug en Høst ; i 1826 kostede en Td. Rug 6 Rdl., i 1846 8 Rdl. Sidst i 1860'erne fik en Høstkarl her f. Eks. 28 Skilling om Dagen, i Høhøsten 24 Skl. pr. Dag.

Naar alt Kornet var høstet, klingedes med Lærne for at lade Naboerne vide, at nu var man færdig her ; der var nemlig tidt Kappestrid mellem Gaardene om at faa først opskaaret. Det sidste Korn blev bundet sammen i tre eller fire Neg og en stor Sten lagt ind mellem Negene for at have lidt Løjer med Forkeren. Løjer skulde der til, saa gik Arbejdet saa let fra Haanden. Naar Høstfolkene kom hjem til Gaarden, strøg Høstkarlen sin Le, og hans Opbinder tog et Halmbaand, og nu skulde det gaa løs paa Kaalen i Haven ; men Husmoderen vidste jo nok Besked ; hun kom ud og bad for sine Kaal og beværtede med Æbleskiver og Gammeltøl, og saa slap Kaalen fri.

Naar det sidste Læs, Kvejlæsset, kørtes hjem, havde Høstfolkene paa sine Steder en udstoppet

Figur med, der forestillede en gammel Mand, Høstmanden, og det skulde se ud, som om han var blevet lokket med ud i Marken. Han blev sat op paa Kvejlæsset, som alle Høstfolkene skulde op at køre med, og der blev holdt et farligt Halløj med ham. Ved Høstgildet var han ogsaa med, og Pigerne dansede med ham, og der var Liv og glade Dage.

Naar Kvejlæsset kørte ind i Gaarden, kom Husmoderen ud med Æbleskiver og Drammer eller Gammeltøl til Folkene, da de ellers truede med at køre andet Sted hen med Læsset.

Til Høhøsten knyttede der sig den Overtro, at hvis det regnede Margrethedag, vilde det regne meget den Høst, og meget Hø vilde blive raadent, og man sagde, at et saadant Aar fik man kun „Margrethe-raadden-Hø“.

I gamle Dage avledes en Del Raps. Det olieholdige Rapsfrø var meget let til at falde af, og Rapsen blev derfor tærsket samme Dag, som den kørtes hjem. Blev den kørt hjem i Vogne, var der paa Vognens Sider og Bund spændt Sejldug, for at Frøet ikke skulde tabes under Kørselen. Men undertiden blev den ogsaa hjemkørt paa en Slæber. I Loen var indrettet en Tærskeplads med Fjælegulv og med Sejldug paa Siderne; her blev Rapsen tærsket med det samme; tidt var der fire Tærskere til dette Arbejde, som foregik under lystig Musik. Spillemanden Christen Koldkjær spillede gerne ved Rapstærskning. Der var næsten altid mange Tilskuere til Stede, og Arbejdet blev udført med vældigt Humør og under alskens Løjer og Lystighed.

Thyholmske Selvejergaarde

1535--o. 1650.

Af A. C. TANDRUP.

DA SKIPPER CLEMENT i 1534 hejsede Oprørsfanen over Nordjylland, fylkede ogsaa Thylands Bønder sig under den, — og da Oprøret var slaaet ned, maatte de dele Skæbne med Bønderne i de andre oprørske Herreder.

Det lidet, man ved om Begivenheder i Clementsfejden med Tilknytning til Thy, er allerede tidligere omtalt af forskellige Forfattere i Aarbøgerne for Thisted Amt, og det skal af den Grund ikke omtales her¹). Derimod vil vi fæste Opmærksomheden ved noget af det, der for Bønderne blev Oprørets Følger, Straffen for Deltagelsen.

Denne bestod, som ofte omtalt, dels deri, at alle Selvejere blandt Bønderne (de saakaldte jordegne Bønder) mistede deres Selvejerrettigheder og blev gjort til Kronens Fæstere i Stedet, saafremt de ikke kunde godtgøre, at de havde været paa den rigtige Side (d. v. s. paa Kong Kristian III's Parti) i Clementsfejden.

Fæstebønderne maatte betale en Bod, der gik under det uhyggelige Navn „Halsløsningen“, „en stor og usigelig Summa“, hvis Størrelse vi dog ikke er

i Stand til at gøre op, hverken i sin Helhed eller for de Egne, der her skal omtales²).

Derimod kan vi med større Udsigt til Held gaa paa Opdagelse efter de Selvejergaarde, der blev inddraget og gjort til Fæstegaarde, og det er det, vi vil gøre, forsaavidt angaar Thyholms fire Sogne. Selv om en Bondegaard var jordeggen (Selvejendom), betød det dog ikke, at den var helt fri for Herskab³). Af de jordegne Bøndergaarde svarede der ogsaa Landgilde til et Herskab, der i denne Ydelse havde et Slags Bevis for sin „Herlighedsret“ over det paa-gældende Selvejergods. Men Selvejergaardenes Skyld til Herskabet var ikke nær saa stor som tilsvarende Fæstegaardes. Selvejerbønderne ejede nemlig selv den saakaldte Bondeskyld. Gaarden Helleris, hvis Forhold senere skal blive nærmere omtalt, havde saaledes en Bondeskyld paa 10 Tdr. Byg. Den var i det Tidsafsnit, her omtales, beboet af Fæstere som de andre Gaarde, og disse maatte derfor udrede den til Herligheden svarende Afgift — $\frac{1}{2}$ Td. Smør, 1 Skovsvin og 4 Tdr. Havre — til Ørum Slot, og Bondeskyldens 10 Tdr. Byg til dem, der ejede den⁴).

Fra gammel Tid havde Selvejerne imidlertid Ydelser, som Fæstebønderne stedse blev fri for, og en saadan karakteristisk Selvejer-Afgift var Ledingspengene. Man kan gaa ud fra, at overalt, hvor man finder Ledingspenge opført blandt de Ydelser, en Gaard skyldte, staar man over for en Gaard, der paa et eller andet Tidspunkt har været Selvejendom⁵).

Da Selvejergaardene efter Clementsfejden blev inddraget, skete der almindeligvis dette, at deres Skyld blev forhøjet til det, som hvilede paa Fæstegaarde af tilsvarende Størrelse. Kongen inddrog alt-saa Bondeskylden.

Fæstegaardenes Skyld (vi taler her kun om Thyholm) bestod foruden Kornafgifter, der var Udtryk for Gaardenes Størrelse, tillige af en lang Række Afgifter af forskellig Art. Saaledes ydede Kronens gamle Fæstegaarde under Ørum Len sædvanligvis 1 Gaas, 2 Høns, $\frac{1}{2}$ Td. Stangaal, $2\frac{1}{2}$ Pd. Flæsk, 1 Faar og 1 Fødenød foruden de efter Størrelsen varierende Kornafgifter, der bestod af Landgildekorn (Byg) og Gæsteri (Havre). Fæstegaardene under Ørum gav lige mange Tønder af Havre og Byg (medens Gæsteriydelserne [Havre] paa Provstigoðset kun androg Halvdelen af det Antal Tdr., der ydedes af Byg i Landgilde)⁶).

Men en saadan S sammensætning fik Landgilden af de inddragne Selvejergaarde imidlertid ikke. Den Regulering, der fandt Sted, blev alene foretaget paa Kornafgifterne, medens de gamle Afgifter fra Selvejertiden iøvrigt blev staaende. Hvis man kan gaa ud fra, at Bondeskylden netop bestod i Kornydelsen (som Tilfældet var med Høllersis), medens de andre Ydelser var Udtryk for Herskabets Herlighedsret, var det jo ogsaa kun naturligt, at der ikke skete andet.

Hvis Bonden paa Gaarden ikke selv ejede Bondeskylden, men svarede den til andre, kunde Reguleringen ikke volde Vanskeligheder, idet Gaarden jo saa var sat til fuld Skyld⁷).

Thyholms Selvejergods blev lagt til Ørum Len, og i dette Lens Jordebøger (de ældste, der endnu er i Behold, er fra 1580) kan vi da oplede de Fæstegaarde, af hvilke der ydedes Ledingspenge, thi de har tidligere været Selvejendom, og det ligger meget nær at antage, at de har mistet deres Selvejerrettigheder 1535.

Resultaterne af denne Eftersøgning er ikke overvældende. Kun to Gaarde staar opført for Ledingsydelse, og de laa begge i Barslev. Deres Landgilde var henholdsvis: 6 Tdr. Byg, 1½ Mark Leding, 8 Tdr. Havre (Gæsteri) og 6 Tdr. Byg, ½ Td. Stangaal, 2 Skilling Grot Leding, 6 Tdr. Havre (Gæsteri).

Ejerne af Bondeskylden af disse to Gaarde har altsaa ikke været i Stand til at bevise deres Alibi i Clementsfejden, og Tilbagekøb er ikke senere sket. Som et yderligere Kendetegn paa Selvejrgaarde kan ogsaa Navnet „Bundgaard“ tjene. Det hjælper os imidlertid ikke her til at finde flere Selvejrgaarde. Ganske vist fandtes der en Gaard, der hed Bundgaard, men det var den ene af de allerede ved Ledingspenge identificerede Barslevgaarde, der bar det^s).

Men der var Selvejrbønder, der ikke deltog i Skipper Clements Oprør, og de fik Lov til at beholde deres Gaarde som Selvejendom, hvis de kunde bevise det, og det hændte ogsaa, at en Kronen tildømt Selvejrgaard blev købt tilbage igen. Vi kan altsaa ikke, hvis vi vil have et Overblik over Omfanget af Selvejendom, nøjes med at undersøge Jordebøgerne, der jo kun er en Fortegnelse over Kronens Rettigheder paa Jordebøgernes Tid, og i Almindelighed intet indeholder om Gods og Rettigheder, som er gaaet ud af Kronens Eje. Vi maa ogsaa medregne Selvejrgaarde, der enten ikke kom eller ikke forblev i Kronens Eje. For Thyholms Vedkommende er dette imidlertid saare let at overkomme, idet der kun er en af den Slags, nemlig Helleris. (I en vis Periode optræder dog tillige Hindsels som jordeggen Bonde-

gaard, men herom senere). Bondeskylden af Helleris var som nævnt 10 Tdr. Byg, „Herligheden“, der „laa til Ørum“ var 1 Td. Smør o. s. v. (se foran).

Her er straks det at bemærke, at vi blandt disse Ydelser savner det Kendemærke paa gamle Selvejrgaarde, Ledingspengene, vi ellers har anvendt. Aarsagen hertil er rimeligvis den, at Helleris, der ligger — og laa — uden for Landsbyerne, var en „Enestegaard“ og har svaret den Afgift, som kaldes Kvær-sæde⁹⁾, der for Enkeltgaardene svarede til Ledingspengene for de Gaarde, der hørte til et Landsbyfællesskab, og Kvær-sædeskatten er af forskellige Grunde næppe blevet saa fast knyttet til Gaard og Grund som Ledingsskatten.

Gaarden Helleris findes — uden at Navnet dog nævnes — omtalt i 1568, da en Valborg Jensdatter, Holstebro, ejede Bondeskylden¹⁰⁾. Senere kom den kendte Resenslægt i Besiddelse af den. I 1617 ejede Præsten Chr. Poulsen Resen, Vestervig, en Broder til den kendte Biskop Hans Poulsen Resen, de $\frac{2}{3}$, og i 1635 formentlig hele Bondeskylden¹¹⁾. Chr. Poulsen Resen døde 1641, og Bondeskylden af Helleris gik da over til hans Arvinger, der staar for den i 1657, 1662 og 1664.

1657: Poul Christensen, Tøttrupgaard, og hans Medarvinger.

1662: Poul Resen og hans Søkende.

1664: Niels Resen og de medinteresserede¹²⁾.

Poul Resen og Poul Christensen er den samme, og Niels Resen er hans Broder, begge Sønner af den foran nævnte Præst Chr. Poulsen Resen.

Niels Resen var Præst i Ferring og døde 1699.

Medinteressenterne var deres Søskende*). Hermed skulde man egentlig være færdig med Selvejrgodset paa Thyholm, men visse Ting bevirker, at man nødes til ogsaa at undersøge Forholdene vedrørende Gaarden Hindsels.

Før Clementsfejden hørte den under Børglum Bispem. Det ved vi fra to Kongebreve til Holstebroborgeren Jens Lassen, der 1542 fik Lov til for sig og sin Hustru, Ane Christensdatter, at maatte „nyde det Pant, de have af Hr. Stygge Krompen, fordum Biskop i Vendsyssel“, fordi Jens Lassen ikke havde været i „Flok og Følge“ med Oprørerne. I Brevene af 1542 er Gaarden Hindsels Navn dog ikke nævnt, men det ses af et Brev af 1551 til Ane Christensdatter, der da var Enke, og som i dette Aar fik Kongens Brev paa at maatte beholde Pantet, saa længe hun levede, at det er baade Gaard og Gods, det har drejet sig om.

I 1554 afstod hun sin Panteret til Erik Rud, Embedsmand paa Vestervig Kloster, der i 1556 fik Kongens Sanktion paa Overtagelsen¹³).

Men for Aarene 1600—1632 staar Hindsels i alle Skattemandtal som jordeggen Bondegaard¹⁴). Fra 1600 til 1630 hed Selvejrbonden paa Hindsels Peder Christensen Nørkjær*). Peder Christensens Hustru,

*) Oplysningerne om Vestervig Præstens Børn, der i flere Aar stod som Ejere af Bondeskylden af Helleris, er velvilligst meddelt mig af Postmester C. Klitgaard, Hjørring, der som Kilde anfører Nibe Tgb. 1666, Bl. 143 og 157, samt 1672, Bl. 51 b og 55.

*) En Datter af ham blev gift med Præsten Niels Nielsen Juul og de to følgende Præster i Embedet. Ogsaa hun førte Navnet Nørkjær, men det har formentlig ingen Forbindelse med Nørhaa, som antydet hos Wiberg¹⁵).

Ane Jensdatter blev efter Mandens Død atter gift med en Peder Christensen, men med Tilnavnet Svenske¹⁶). Han figurerer i Skattemandtallene som Selvejer til 1632, da Hustruen, Ane Jensdatter, fik Tingsvidne paa Refs Herreds Ting for, at hun „ikke haver noget Jordegods enten deri Landet eller andetsteds“*), og under Henviſning til dette Dokument er Hindselsmanden anbragt blandt Sognets Fæstebønder i Skattemandtallet.

Men hvordan nu Ejerforholdet end har været, synes den at være blevet skilt fra sit Gods. Af de Gaarde, som i 1542 var pantsat til Jens Lassen under Betegnelsen Hindsels Gods, tilhørte i 1629 de fleste Christoffer Gersdorf. Dette gælder saaledes Gaarden „Borre“, en Gaard i Hvidbjerg, en i Serup, et Bol i Fløvlev og maaske et Bol i Jestrup. Det kan selvfølgelig tænkes, at Christoffer Gersdorf har ejet Herligheden til Gaarden, men Peder Christensen Hindsels indbetalte i hvert Fald i 1629 sin Skat direkte til Ørum og ikke til Christoffer Gersdorf, hvilket man vel maatte forvente, han skulde have gjort, hvis Gersdorf havde ejet Herligheden, idet Godsejerne i 1629 selv besørgede Skatteopkrævningen hos deres Bønder og senere indsendte Penge og Regnskab til Lenet¹⁸). Saa meget er dog sikkert, at fra 1632 var Hindsels Fæstegaard, hvem der saa end ejede dens Herlighed og Bondeskyld, og først i 1646 blev den igen adelig Hovedgaard, og hermed forsvinder den af Skattemandtalslisterne. Samtidig blev der atter tillagt den Gods, ialt væsentligt det, den i ældre Tid

*) Dog staar „Peder Svenskes Arvingerne“ i Matriklerne fra 1662—1688 som Ejere af en Gaard i Jestrup.

havde, og dens Bønder i Hvidbjerg Sogn blev Ugedagsbønder¹⁹⁾).

I Tiden før Clementsfejden er Hindsels flere Gange nævnt, men ikke saaledes, at noget af de her omhandlede Forhold belyses.

— — —

Før Clementsfejden var der formentlig godt 100 Gaarde paa Thyholm og 15—16 Bol. Af disse Ejendomme har altsaa kun 3 været jordegne, og da Straffedommen over de oprørske Bønder godt og vel var udført, var Tallet reduceret til to, forudsat, at man kan regne Hindsels med. O. 1646 er Helleris den eneste Selvejergaard paa Thyholm.

Da det behandlede Omraade er saa begrænset, har en procentvis Sammenligning mellem Selvejernes og Fæsternes Antal næppe større Interesse; men det er paa anden Side vel heller ikke helt tilfældigt, at Forholdet i store Træk svarer til det, C. Klitgaard har paavist for Vendsyssel i den foran citerede Afhandling i Hist. Tidsskr.

Saa meget er i hvert Fald sikkert, at Selvejerne har været meget faa i Tal lige fra det 16. Aarh., og Forekomsten af forskellige kgl., gejstlige og adelige Godskomplekser eller Dele deraf allerede før det 16. Aarh. gør det sandsynligt, at Krone, Kirke og Herremænd paa et meget tidligt Tidspunkt har forskaffet sig Ejerens Ret over den lille, frugtbare Halvøs Bøndergaarde.

H E N V I S N I N G E R :

- 1) Hist. Aarb. f. Th. A. 1922 Side 345, ibidem 1924, Side 19. f.
- 2) Om disse Forhold: Hist. Tidsskr. 8. R. 6. Bd. 165—196.
- 3) Hist. Tidsskr. 5. R. 6. Bd. 345.

- 4) Hist. Tidsskr. 6. R. 2. Bd. 494.
 - 5) Hist. Tidsskr. 8. R. 6. Bd. 165—196, Will. Christensen: Dansk Statsforvaltning i det 15. Aarh. S. 518.
 - 6) Landgildematrikelen 1664.
 - 7) Hist. Tidsskr. 8. R. 6. Bd.
 - 8) C. Klitgaard i Hist. Tidsskr. 10. R. 4. Bd. 89.
 - 9) E. Arup: Danmarkshist. I Side 282.
 - 10) Wulffs statistiske Bidrag i Fortegnelsen fra 1568 over Godset og dets Ejere.
 - 11) Kanc. Brevb. 1617 ²⁸/₁. Indk. Breve til Dsk. Kanc. 1635 ²/₁₁. Bj. Kornerup: Hans Poulsen Resen, Side 17, Note 5.
 - 12) Præsteindberetning 1657; Matriklerne 1662—88.
 - 13) Dsk. Kancellireg. 1542 ¹⁴/₅; ibidem 1542 ²¹/₁₁; Kanc. Brevb. 1551 ²⁸/₁₀, 1553 ⁷⁻¹¹/₁, 1556 ⁸/₁₀; Pontoppidan: Danske Atlas V 480. Jfr. dog Erslev: Len og Lensmænd under Afsnittet: Bispegods inddraget 1536. Her anføres, at Ane Jens Lassen i 1544 overlod Hindsels til Erik Rud under Henvisning til Voss Samling. Det er imidlertid ikke lykkedes at finde Erslevs Kilde.
 - 14) Skattemandtal, Ørum Len.
 - 15) Jfr. Hist. Aarb. f. Thisted A. 1931: Personahist. Indskrifter i Refs Herred 149—154 (Hvidbj. S.) (Gravsten i Kapellet).
 - 16) Kac. Brevb. 1632 ¹⁰/₁₀.
 - 17) Skattemandtal, Ørum Len 1632, Madskat til Fastelavn, Bilag 1.
 - 18) Skattemandtal, Ørum Len 1629, Bilag 23.
 - 19) Skattemandtal 1646, Kobber- og Tinskat, Bilag 3.
-

JOHANNES NYBOE

Ved CHR. LARSEN.

I HISTORISK AARBOG for Thisted Amt 1937, Side 382, nævnes en af Midtthys stovtteste Mænd i forrige Aarhundredes sidste Halvdel: Johannes Konrad Nyboe. Han hørte til Slægten Lundsgaard, der stammer fra Birkedommer Anders Christensen i Lundsgaard i Vorde Sogn, Nørlyng Herred. Nyboes Fader handlede paa Husum, men blev senere blind, og Sønnen Johannes maatte saa i en meget tidlig Alder ledsage Faderen paa hans Handelstogter; de solgte bl. a. Træsko. Men derved forsømtes Drengens Skolegang, saa Skrivning og andre Skolefag blev han ikke stiv i. Senere begyndte han at handle paa egen Haand som Kræmmer. Han tog adskillige Ture ned i „det Tyske“ og købte Duge, Tørklæder og lignende, som han saa solgte paa sine Ture rundt i Jylland. Endnu er der fine Duge i Slægtens Eje, som stammer fra han Kræmmertid.

Johannes Nyboe var født i Karby paa Mors den 4. Marts 1830, blev konfirmeret i Nørre Felding 1844. Den 27. Marts 1857 blev han gift med Else Marie Korsgaard fra Tøttrupgaard. Paa dette Tidspunkt var han, endskønt han kun var 27 Aar gammel, allerede en kendt Pranger. For fra Posekræmmererhvervet var han efterhaanden gaaet over til at blive Kreaturhandler i stor Stil.

Det var egentlig mærkeligt, at den forholdsvis fattige Karl blev modtaget som Svigersøn paa Tøttrupgaard, men det blev han altsaa, selv om Moderen, der iøvrigt ellers var en meget klog Kone, stillede sig noget skeptisk til hans Beretninger om

Johannes Nyboe og Hustru.

hans Færd og Oplevelser rundt om i Verden. Han berettede saaledes en Gang om Aabningen af det første Stykke Jernbane i Jylland og gjorde det meget levende for den undrende Børneflokk i Tøttrupgaard; men Moderen bemærkede skarpt dertil: „I kan da vel høre, det er Løwn!“.

Else Marie Korsgaard var født 14. Januar 1833, og hun blev hele Livet igennem sin Mand en god Støtte. Da de skulde giftes, købte han Koldby Kro,

der var i en elendig Forfatning. Nyboe ønskede at bygge den op i den solideste Stil, men dertil for-dredes Penge, og dem havde han ikke mange af. Saa tog han hen til Raastrup i Hundborg, hvor Chr. Raastrup boede. Denne havde fattet Godhed for og Tillid til den unge Pranger, og han laante ham Penge til Starten. Kroen blev noget usædvanligt paa Egnen med de store Vinduer. Gamle Sørensen paa Irup, Bedstefader til den nuværende Ejer, kom som saa mange op for at se den sære ny Kro, og han bemærkede: „Hvad vil I dog med alle de Døre!“ Det var Vin-duerne, der var saa store, at Sørensen tog dem for Døraabninger. Gennemsolidt blev det hele bygget, og den Dag i Dag er det en Fornøjelse at gaa gennem de gamle Krostuer, der staar næsten uforandrede fra Nyboes Tid. Tungt og solidt og med gammeldags Hygge er det hele, og fyldt med Kobbertøj af alle Slags fra Krotiden er der: Messingbækkener, Kobberkar, f. Eks. en Gaasestegegryde, og mange andre gamle Ting, endskønt Hjemmets Beholdning nu er blevet delt ud til den store Søskendeflok.

Johannes Nyboe var en meget virksom Mand. Han drev Kroen, og han drev Landbruget, der hørte dertil; men det var ham alt for lidt. Han fik Kon-cession paa Deligencekørslen fra Oddesund til Thi-sted, hvortil han maatte holde 17 Heste, to Vogne og et helt særligt Folkehold af Postkørere og Staldkarle. Men selv dette gav ham ikke Arbejde nok. Han drev endvidere sin gamle Prangerprofession og opkøbte store Mængder af Kreaturer, særlig Stude, som han sendte sønderpaa.

Man sagde, at man kunde se paa Nyboe, om Studepriserne var gode, for saa var hans Gang endnu

mere fremskyndet. Han elskede at gaa; tit kom han ind over Marker, Grøfter og Gærder. Ofte stod han op, naar Klokken var 2—3 om Morgenen og drog paa Rundtur i Omegnen. De Mennesker, der stod tidligt op, stod højt i hans Gunst. Naar han ved 8—9-Tiden vendte hjem, havde han ofte lavet en Mængde Handeler.

En Gang var han paa en saadan Handelstur kommet op at køre, men det gik for langsomt, og han sagde derfor til Kusken: „Du faar undskyldte, men jeg har ikke Tid til at køre med!“ Og saa stod han af og forsvandt med lange Skridt ladende Vognen bag sig; det var næsten som hans lange Skikkelse fløj hen over Jorden.

Da Jernbanen skulde anlægges, kom Jernbanekommissionen med den Indstilling, at Terrænet fra Snedsted til Koldby ikke var egnet til Jernbaneanlæg og anbefalede en vestligere Linie. Johannes Nyboe forstod, at dette vilde være til stor Skade for Koldby og betalte selv en Kommission til at undersøge Forholdene endnu en Gang, og denne Kommission kom til det modsatte Resultat, at Banen udmærket godt kunde føres over Koldby. Men det lykkedes ham dog ikke at faa Banens Retning ændret. Var dette sket, var Koldby sandsynligvis blevet Thylands største Stationsby; thi det var sikkert det ideelle Sted for Banen gennem en frugtbar Egn og langs den gamle Landevej. Landevejen blev iøvrigt i Nyboes Kromandstid anlagt i en efter Datidens Forhold moderne Form, og en af Entreprenørerne hed N. Andersen.

Fru Tølbøll, Koustrup (nu Thisted), der er Datter af Nyboe, fortæller, at N. Andersen boede i Kroens

Karlekammer og altid læste i sin Fritid — selv naar kan kom kørende med de tomme Vogne, laa han gerne og læste paa Vognbunden, men han blev ogsaa ved sin Flid og Dygtighed til noget, idet han blev den siden landskendte Politiker Etatsraad Andersen.

Jernbanens Anlæggelse var egentlig et Dødsstød for Kroen; den blev 50,000 Kr. mindre værd, da Trafiken nu gik ad Banen i Stedet for ad Landevejen. Endnu havde han dog baade Dyrskue og Markeder, og hans Maade at drive Kro paa blev næsten landskendt, og havde denne Maade været almindelig, var næppe saa mange Kroer i Thy blevet nedstemt senere. Kroen er for de Vejfarende, var hans Opfattelse. Og Folk kunde faa en Genstand, til Nød to, men saa havde det ogsaa Ende. Nogle unge Thistedboere var blevet bænkedede derude og havde faaet en Omgang. De krævede nu ind igen, men Nyboe sagde Stop, og de, der ikke kendte Husordenen, blev gnavne og lovede ham Klø. „Det er ogsaa mere skønt at prøve Kræfter med Mennesker end med Svin, saa naar I alligevel skal smides ud, maa I hellere komme ud, medens I er ædru“, svarede Nyboe, idet han lempeligt, men bestemt satte dem paa Døren.

En ganske ung Fyr kom en Dag ind og forlangte flot en Bajer, men Nybo sagde: „A skænker itt Spiritus for Børn, men do kan faa en Hvidtøl eller Limonade!“.

Nogle Murersvende arbejdede for ham og blev tørstige og sendte Bud efter en Omgang Bajere. Disse var allerede blevet udleveret, da Nyboe kom til. Han sagde: „Faar I ikke Kosten hos mig? I kan faa daglig Øl eller Vand som I ønsker det, men

Bajere bliver der ikke noget af“. Og dermed blev det.

Fru Tølbøll fortæller ogsaa, at hendes Fader gik utaalmodigt om i Skænkestuen, hvis vejfarende Bønder blev for længe derinde for at drikke, og han kunde saa til disses Forbitrelse sige: „Hestene har allerede længe været færdige til at rejse, I maa hellere ud!“.

Drak en Mand fra Omegnen en Genstand eller to og saa ikke vilde gaa hjem, kunde Nyboe sige til ham: „Gaa hellere hjem og se om din Familie sulter!“.

Han var personligt Afholdsmand. Hans Kro var et godt Madsted, og Folkene fik Gildesmad til Hverdag.

Nyboe var en af de første, som begyndte at opdyrke Hede; han købte et stort Stykke Hede i Harring, hvor han drænede og merglede Jorden og ret snart fik en udmærket Ejendom ud af det. Ogsaa i Villerslev købte og drev han en Gaard.

Da Banen blev anlagt, købte han Brogaard i Sjørring. Paa dennes Marker laa de historiske Sjørring Volde, der den Gang slet ikke var paaagtede. Han skænkede saa Voldene til Nationalmuseet, der fredede dem og gav ham et stort Sølv-drikkehorn. Nationalmuseet huskede ham ogsaa ved hans Død og sendte en stor Palmedekoration til hans Baare.

Nyboe byggede saa Sjørring Kro, og næsten samtidig købte han Jord i Hurup og Hørdum og byggede ogsaa Kroer der, saa han paa en Gang drev fire Kroer. Uden om Sjørring Volde lod han beplante, omkring Koldby Kro og i Hurup anlagde han lige-

ledes Plantager. Plantagen i Hurup skænkede han senere til Byen, og inde i Plantagen findes et Mindesmærke for Nybo.

Nyboe var efterhaanden blevet en meget holden Mand, men han var den samme jævne og ligefremme Mand som før. Hæderlig til det yderste og hjælpsom var han ogsaa.

Han var gavmild med sine Midler. Foruden tre Tønder Land Plantage til Hurup By og Sjørring Volde til Nationalmuseet gav han meget andet bort, bl. a. et Legat til værdige, trængende dygtige Konfirmander i Skyum-Hørdum Kommune og desuden et Orgel til Hørdum Kirke. Han døde den 5. Marts 1908 og blev begravet paa Hørdum Kirkegaard under meget stor Deltagelse fra hele Thy. Hans Hustru døde 26. Marts 1911. Paa deres Gravsten har Billedhuggeren Gyde-Pedersen mejslet et smukt Relief af Ægteparret. Det er navnlig godt for Fru Nyboes Vedkommende. Fru Nyboe var en meget betydelig Kvinde; hun styrede Kroen, naar Nyboe ikke var hjemme, og hun var god til at holde Orden baade i Krostuen og udenfor.

Ægteparret havde 9 Børn, hvoraf dog de fire er døde som smaa. En Datter, Elisabeth Friis Nyboe, var gift med afdøde Jens Chr. Pedersen, Gjørupgaard pr. Hørdum, en anden Datter, Nikoline, med nuværende Godsekspeditør i Ringkøbing Jens Andersen, og Sønnen Niels Korsgaard Nyboe overtog Kro og Ejendom i Koldby. De eneste nulevende Børn er Mariane, gift med Proprietær Tølbøll, Koustrup, og Ingeniør Ib Nyboe, København.

Omvandrende Helligtrekongerstjernesangere i Thy og Hanherrederne.

Af J. YDE KIRK.

HISTORIKEREN TROELS LUND mener, at det er gaaet med Helligtrekongerdags Festerne som med andre kristne Fester, at de er omplantede fra Hedenskabet og omdannede efter det kristne Behov, og at Stjernen rimeligvis ogsaa har været knyttet til samme Aarstid, som vi nu har Helligtrekonger, inden den katolske Kirke begyndte med de kirkelige Skuespil, de saakaldte Mysterier, der knyttede sig til Helligtrekongertiden. Disse tilsigtede en levende Fremstilling af de hellige Trekongers Vandring og Komme til det nyfødte Jesusbarn, og de skildres saaledes¹⁾ :

„Hovedrollerne udførtes af tre Gejstlige, klædte som Konger. Foran dem bares en Stjerne paa en Stang mod hvilken den ene af Kongerne pegede med sin Stav. Rundt om, hvor de drog syngende frem, sluttede Lægmand sig til dem med Offergaver, og tilsidst endte Toget i Kirken, hvor en større Stjerne lyste over Alteret. I Kirken modtoges de af andre Gejstlige, der ligeledes under Sang spurgte Skaren, hvad den

¹⁾ Troels Lund, Dagligt Liv i Norden, Udg. 1929, VII Bog S. 60.

søgte, og paa Svaret: den nyfødte Jesus, droges et Forhæng til Side, og en Krybbe med Himmelkongen viste sig. Ved Synet heraf knælede alle under Lovsang og ofrede deres medbragte Gaver.“

I Matth. 2,1, hvor der fortælles om de Vise af Østerland, nævnes der ikke, hvor mange, og de betegnes ikke som Konger, men som Vise af Østerland. Det er den kristne Overlevering, der har fastsat deres Antal til 3 og gjort dem til Konger. Troels Lund fortæller herom saaledes:

„De Vise fra Østerland ophøjedes paa bedste Maade. Først blev deres Tal bestemt til 3 efter de 3 Slags Gaver: Guld, Røgelse og Myrra. Saa opdagedes det, at det var Konger ved Navn Caspar, Melchior og Balthasar, og endelig, at den ene var en Neger, saa at de i Forening kunde betegne alle Jordens Folkeslag.“

Ved Reformationens Indførelse bortfaldt den kirkelige Del af denne Helligtrekonger Fest, men Optogene fortsattes fremdeles, og det blev andre end de Gejstlige, der nu fik Offergaverne; til at begynde med var det for det meste Skolepeblinger. Fra Hus til Hus, Byen rundt og ud paa Landet, vandrede Toget omkring Helligtrekongers Aften og hele Helligtrekongerdagen fra tidlig Morgen til sildig Aften. Optoget var ofte meget anseligt. Forrest bares en Stjerne paa en Stang. Stjernen kunde drejes rundt, og indeni var anbragt et Helligtrekongers Lys. De hellige tre Konger var hvidklædte. Paa Hovedet bar de høje Papirs Huer med Flitterguld, og en af dem var sværtet sort i Ansigtet for at fremstille en Neger. De ledsagedes af en „Judas“ med en Pengepung, hvori Gaverne opsamledes. Josef og Maria var ogsaa med, Maria bærende Jesusbarnet enten i en Vugge eller i en Pose paa Ryggen, og Josef klædt som en

gammel Mand med en Økse i Haanden og en mægtig Pukkel paa Ryggen. Somme Tider kunde man ogsaa i Optoget se Kong Herodes, den gamle Simeon, en Nar, en Præst og flere. Den hele Forestilling ledsagedes fra først til sidst af Sang, snart i fortællende Form, snart Vekselsang mellem de forskellige Personer. Mange af disse Sange er bevarede baade i England, Tyskland og Frankrig. Sangene er naaet til os i Skandinavien mærkede af Tidens Tand og med mange Omskrivninger og Variationer. Den ældste danske Stjernesang er trykt 1641 og begynder saaledes:

„God Aften, god Aften baade Mand og Kvind,
Husbonden med al hans Husgesind.
Gud giver eder et lykosaligt Nytaar,
Fra al Ulykke eder Gud bevaar.“

Dr. phil. Marius Kristensen har skrevet en Afhandling om „En Helligtrekongervise og Helligtrekongerdans i Danmark“, og heri gengiver han denne gamle danske Stjernesang med 31 Vers¹⁾. Den er utvivlsomt blevet mest brugt paa Øerne og i Skaane, Halland, Blekinge. Selvfølgelig har Evald Tang Kristensen ogsaa faaet optegnet en Del Eksempler paa Helligtrekongerviser. Saaledes:

„Med denne Stjerne, som vi nu her har,
ville vi kun alene erindre
den Stjerne, de Vise fra Østerland blev var,
da de søgte Jesus at finde;
og der, hvor de saa den Stjerne at staa,
var Huset, hvor Jesus var inde.“

¹⁾ Danske Studier 1925, S. 55 o. flg.

„Jeg ønsker eder alle et glædeligt Nytaar
 med Himmelens Gud i det høje,
 med Glæde og Velstand i hver en Vaar,
 gid Gud jer vil Glæde tilføje!
 Nu siger jeg Tak,
 Guds Fred og god Nat,
 og ønsker Guds Fred over eder.“¹⁾

Det fremgaar tydeligt af de mange Breve, jeg har modtaget saa at sige fra hele Landet, at denne Form for Helligtrekongervisen har været mest brugt i Jylland, ja, i Thy og Han Herrederne vistnok udelukkende. Mangfoldige Varianter findes de forskellige Steder, og dog kan man i Stroferne finde den samme Kilde, hvoraf der i Aarhundreder har været øst. Tit er vedføjet Skæmtevers som f. Eks.:

„Der hopper en Høne, der springer en Kat,
 saa ta'r vi vor Hat og siger god Nat.“

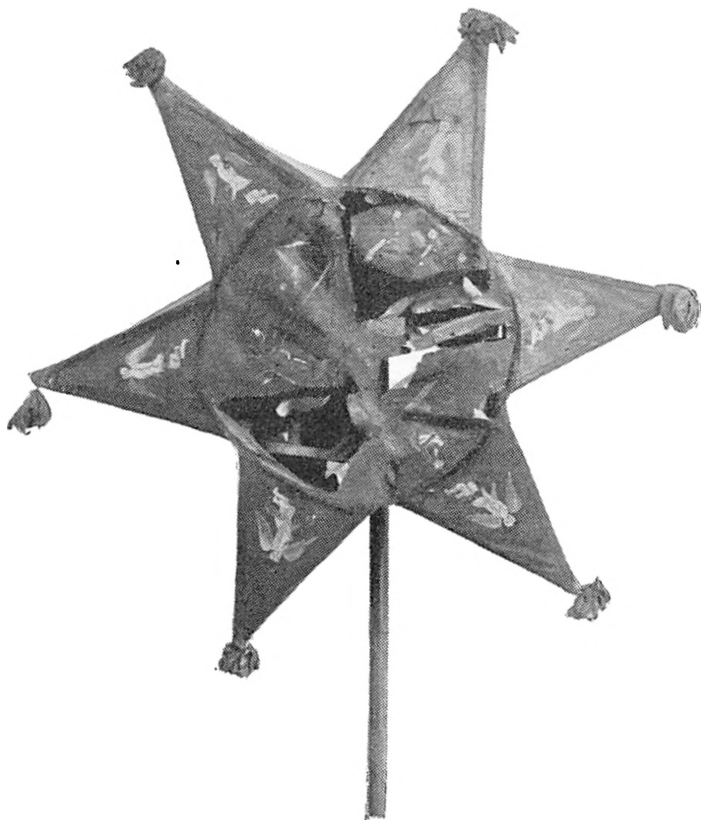
„Som haar paa en høne og fjeder paa en katt,
 saa beder eder alla redeliga gossar godnatt.“
 (Marius Kristensen: Side 63 og Side 65).

„Jeg ønsker eder alle et glædeligt Nytaar
 med alt, hvad eder kan fornøje:
 Et stumpalet Lam og et rundrøvet Faar,
 en trebenet Kat med et Øje.
 To Kyllinger smaa med ingen Haar paa
 og Vuggen paa Gulvet mon dundre.“
 (Evald Tang Kristensen, Side 146).

Foruden den særlige Stjerneviser sang Stjernevandlerne i Almindelighed ogsaa Salmer, især de to: De hellig tre Konger saa hjertensglad, og Dejlig er den Himmel blaa.

¹⁾ Jydsk Almueliv IV Afdeling S. 144.

Stjernen bares altid — som nævnt — paa en Stang. Den var anbragt paa en fra Stangen udgaaende vinkelret Akse, saaledes at den kunde drejes

Helligtrekongerstjerne i Morslands Museum i Nykøbing.

rundt. Troels Lund mener, at netop denne Runddrejning, der slet ingen kristelig Tilknytning har, tyder paa, at en saadan runddrejende Stjerne paa Stang har været i Brug ogsaa i den hedenske Tid.

Den var altid lavet med saa stort Hulrum, at der kunde anbringes Lys inden i, og den var almindeligvis pyntet med Billeder af Josef og Maria. Den kunde laves af olieret Papir, men endnu bedre af fint garvet, gennemsigtigt Skind. Paa Museet i Rønne staar en Stjerne, som er rund uden Stjerne-spids; men de allerfleste Stjerner var med Stjerne-straaler, der i yderste Spids var forsynet med Dusk. Straalernes Antal kunde være forskelligt. Det mest almindelige var fra 6—8 Straaler. I alle Beskrivelser, jeg har læst, og i de allerfleste Breve, som jeg har faaet, skildres det, hvorledes Stjernerne var overklistrede med farverige bibelske Billeder, hvilket gjorde stærkt Indtryk paa Beskueren, naar Lyset inde i Stjernen var tændt og den drejedes rundt.

De kunde ogsaa, som Tilfældet er med den her afbildede Stjerne, være rigt beslaaet med blanke Polstersøm, røde, hvide og blaa Emaljesøm. Denne Stjerne har været ombaaret af en af Stjernebærerne paa Mors, Rasmus Pedersen fra Sdr. Draaby. Saa vidt jeg kan se, ligner den i høj Grad den Stjerne, jeg saa Søren Eriksen fra Sennels gaa med.

Troels Lund har en ganske kort Omtale af Stjernebærere i Thy, og som Kilde hertil angiver han en Artikel om Julen af H. V. Lund i det danske „Morgenbladet“ 1882 Nr. 2. Naar jeg saa søger denne Kilde paa Det kgl. Bibliotek i København, saa staar der saaledes:

„I Thy var Processionen og de hellige tre Konger faldne bort, og der var kun bleven tilbage en Mand og en Kone (Josef og Maria), der gik omkring med en oplyst Papirstjerne paa en Stang og sang en saa vidt vides meget gammel Sang. Dette var de saakaldte Stjernemænd. I 1861 eller 62

blev dette imidlertid forbudt af Politimesteren i Thisted som Tiggeri, thi baade Stjernemændene og Helligtrekongernarrene var fattige Folk, der paa denne Maade søgte at faa et Par Skilling.“

I Thisted Amtsavis for 30. December 1861 findes følgende¹⁾ :

„Forbud mod „at gaa med Stjerne“.

Da jeg har erfaret, at flere Personer give sig af med den Industri, som de kalde „at gaa med Stjerne“, og dermed kun pleie deres Hang til Omflakken og Betleri, saa forbydes enhver saadan Omløben saavel i Byen som paa Landet, og hvo der gjør sig skyldig i Overtrædelsen af dette Forbud, vil blive anholdt og straffet.

Politikammeret i Thisted, d. 28de Decbr. 1861.

U. SCHOU.“

Hvor kraftigt og hvor længe dette Forbud har virket, er vel ikke godt at sige; men i hvert Fald viser min egen Erfaring fra Barndoms- og Ungdomstiden og de mange Breve, jeg nu har modtaget, at der i Aarene fra midt i Tredserne til omkring 1900 var mindst en Snes omvandrende Stjernesangere i Thy og Han Herrederne, og dem skal jeg nu kort omtale.

Tømrer Andr. Jensens Søn, Thingstrup, M. Chr. Korsholm, i mange Aar Smed i Sir ved Holstebro, nu boende i Holstebro, 80 Aar gl., fortæller om to Stjernemænd fra Thisted, der gik i Thisted og Omegn under Navnet „De faldne Krigere“. Smed Korsholms Brev har den særlige Interesse, at han kan huske og gengive et Skæmtevers, som de sang. Han gengiver det saaledes :

¹⁾ Meddelt af Togfører Svalgaard, Thisted.

„Nu vil vi jer ønske et glædeligt Nytaar
 med alt, hvad kan eder fornøje.
 Med Høns og med Ænder, med Køer og Faar
 og en Kat paa tre Ben med eet Øje.
 To Kyllinger smaa med ingen Fjedér paa,
 en Vugge paa Gulvet at lulle.“

Han skriver, at de sang Verset med Melodien:
 Saa vil vi nu sige hverandre Farvel.

De sluttede med at synge:

„Nu siger vi god Nat,
 for Gaven Tusind Tak.
 Gud lønne eder, som bor i det høje.“

Skæmteverset er næsten enslydende med det ovenfor gengivne fra Evald Tang Kristensens Bog Side 146, og det bemærkelsesværdige er, at det her godtgøres, at det er brugt i Thy. Marius Kristensen skriver i sin Afhandling, at det ikke ser ud til, at den sjællandske skæmtende Afslutning paa Helligtrekongervisen har bredt sig til Jylland. Men det maa den jo altsaa alligevel have gjort. I Brevene til mig er der da ogsaa flere Vidnesbyrd om, at Skæmteverset har været brugt i Vendsyssel og Himmerland.

Bemærkelsesværdig er ogsaa 3. Linie i det af Smed Korsholm gengivne Vers:

„Med Høns og med Ænder, med Køer og Faar.“

3. Linie i Verset, som det gengives af E. T. K., lyder saaledes:

„Et stumphalet Lam og et rundrøvet Faar.“

De Vers, jeg har faaet gengivet fra Vendsyssel og Himmerland, bruger samme mere kraftige Skæmte-linie som Udtryk for, „hvad eder kan fornøje“.

Vi Thyboer har ellers Ord for at være dygtige til at bruge Kraftudtryk, men her har vi altsaa ikke været de „villeste“.

Enkefru Trine Harbo Petersen, som er født i Nors Havreland, men nu bor i Thisted, fortæller, at hun to Gange i sit Barndomshjem har hørt Stjerne-sangerne Johs. Holst's Hustru Dorthea fra Hundborg og hendes Søn. Sønnen bar Stjernen. Det er ikke lykkedes mig at faa nærmere Oplysning om disse to.

Kr. Lykkes Enke, Sønderhaa, Datter af Møller Lars Dybdahl, Hundborg, skriver saaledes: „Jeg er født 1864. Jeg kan huske, at da jeg var en lille Pige omkring 8 Aar, saa jeg en Dag en Mand og en Kone komme gaaende. Manden havde en stor Genstand paa Ryggen. Da de standsede ved Fordøren, tog han Genstanden af Ryggen og stillede den foran sig. Det var en stor Stjerne, og nu begyndte den at køre rundt og at glimte og tindre. Saa sang de begge to en lang Salme. Vi kom allesammen ud og hørte paa dem, og Fader gav dem lidt Penge. Jeg husker endnu, at jeg var saa betaget, som om det var den virkelig Julestjerne, jeg saa.“

Den lange Salme har rimeligvis været Stjerne-visen.

I Østerildeggen var der mange Stjernemænd, og de kom langt omkring. Saaledes fortæller nuværende pens. Skovfoged O. Bang, Moselund, at Stjernemænd fra Østerild kom til hans Barndomshjem Djernæs Mølle i Vang Sogn. Mange Breve har jeg modtaget

om de Østerild Stjernevandrerere. Særlig værdifulde Oplysninger har jeg faaet fra Fru Maren Vinther, Øsløs.

Nu nævner jeg dem her allesammen. Nogle fulgtes ad to og to, andre gik alene. Søren Frederiksen, Jens Jul, Kristen Andersen, Hans Jul, Peder Eriksen, Ajs Yvl, Ajs Pusk og Anders Eriksen, Lønnerup, som var Broder til Søren Eriksen, Sennels.

Søren Frederiksen og Jens Jul fulgtes ad. Den nu 82-aarige Anders Hokser i Ginnerup, som er født i Østerild, fortæller saaledes om dem: „Søren Frederiksen var i sin Ungdom blevet bidt af en Hugorm, hvilket bevirkede, at han fik en daarlig Fod og nu gik ved to Stokke. Jens Jul maatte derfor bære Stjernen fra Sted til Sted, men naar de kom ind, tog Søren Føringen. Jens skulde staa ved venstre Side, og glemte han det, vinkede Søren ham paa Plads. De begyndte Juledag og blev ved til Fastelavn.“

Fru Mariane Kjeldsen, Aggersund, fortæller om to Stjernevandrerere derfra Eggen: Jens Jakobsen og Mads Kr. Jensen. De gennemvandrede ogsaa Vest Han Herred og kom bl. a. til Klim, Thorup og Skræm, hvor hendes Fader var Lærer. Hun fortæller, at den ene bar en Kurv til Sulevarer og Brødet, som de fik, og den anden en Pung til Skillingerne. Hændte det, at de fik en Firskilling, var Glæden stor. Det var en hel Dagløn i de Tider. Hun skriver, at hendes Mand har set dem komme hjem med Kurven fuld og Penge i Posen. Da kunde Øjnene straale paa Forældre og Søkende, naar de saa de mange gode Gaver.

August F. Schmidt fortæller i sin Bog Morsingboer i gamle Dage (1930) Side 170 følgende:

„Til Andrup kom Pi Kanstrup fra Hannæs, Mads Bæk

og Inger fra Thy. Inger havde en Tromme med Klokke paa, som hun trakterede rent forfærdelig. Det var et lystigt Par. Naar de kom, skulde der altid være Dans i Byen, og det gik med Skæmt og Løjer. Der fortaltes, at de boede i en gammel Kæmpehøj ovre i Thy, og det gjorde jo, at der var noget mystisk over Parret.“

I mange af de Thybreve, jeg har faaet, fortælles der om Mads Bæk og Inger, der boede i en Høj. Meget tyder paa, at det er de to, der sigtes til i det danske „Morgenbladet“, hvor der jo som nævnt fortælles, at i Thy gik en Mand og en Kone (Josef og Marie) omkring med Stjernen. Denne Antagelse støtter jeg især til Oplysninger, skriftlige og mundtlige, som jeg har modtaget fra Skræddermester og Manufakturhandler C. K. Hammer, Rødovre. Han er født og opvokset i Hillerslev Havreland og har lært Skrædderiet i Thisted.

Thybrevene fortæller ogsaa om Mads Bæk og Inger som et lystigt Par. Især skildres Mads Bæk som en Spilopmager og lystig Fyr, der kyssede sin Kone, ogsaa under Sangen, og som kunde faa sin Mund til at sige alt, dog ingen Uhøviskheder eller Uhøfligheder. Han vilde blot mere Folk med sin Snak og sine Kunster, og det kunde han.

Søren P. Visby Bunch, Aarup, fortæller bl. a. følgende om ham:

Engang var han kommet paa Tørvearbejde i en Mose. Han tilbød da sine Medarbejdere, at han vilde bisse som en Ko over Stok og Sten og Tørvegrave, hvis de vilde give ham en Mark. De slog til. Mads var en god Svømmer og satte til stor Morskab gennem en Tørvegrav, men saa bittede han ud i de nyæltede Tørv, og her blev han ved at hoppe og springe, til de maatte love ham to Mark for at holde

op. Tre Mark ekstra tjent; det var vel nok et godt Tillæg til Daglønnen.

De var næsten altid paa Vandring, mens de boede i Højen, enten med Stjernen eller med Violinen og Trommen. De kunde begge spille Violin, og da Mads gerne vilde danse med Madammen i Huset, maatte Inger saa haandtere Violinen imens.

Lærer Anton Kristensen, Koldby, forhen Harring Skole, fortæller, at de havde gravet sig ind i Ravns-høj ved Landevejen i Stagstrup. Men herfra flyttede de til Thisted, hvor de spillede og sang til Dans i de smaa Restauranter. For hver Dans gik Tallerkenen rundt til Indsamling.

Til sidst maa jeg oplyse lidt om Søren Eriksen, Sennels, der er den eneste af Stjernevandrerne, jeg personlig husker, og som jo er den egentlige Aarsag til, at jeg er kommet til at fremdrage disse Minder. Mange Brevskrivere har ogsaa fortalt om ham, og her maa jeg særlig nævne Fru Karen Bangsgaard, „Rank“, Jyllandsallé, Thisted, fhv. Slagtermester Emanuel Pedersen, Thingstrup, og Proprietær Sloth Odgaard, Nørre Ullerupgaard, der har gjort sig den Ulejlighed to Gange at tage til Sennels og granske Kirkebøgerne, saa jeg gennem Hr. Odgaard har Søren Eriksens Data derfra.

Inden jeg skriver om Søren Eriksen, vil jeg dog komme med en Oplysning, foranlediget ved et af Brevene fra Fru Bangsgaard. Hun skriver: „Kunde det ikke tænkes, at Kommunen har hjulpet fattige Folk til saadan en Stjerne, for at de kunde tjene en Skilling derved?“ Jo, det kunde sikkert godt tænkes. Togfører Svalgaard har meddelt mig, at der efter et Møde i Thisted Fattigkommission d. 14. Decbr.

1841 i Forhandlingsprotokollen staar: „Erik Thorn-dahls Enke mødte og forlangte en Stjerne. Afslaaet! Forlangte derefter en Rok. Forstanderne lovede at skaffe hende en saadan.“

Søren Eriksen er født i Østerild d. 1. Novbr. 1821. Hans Forældre var Erik Smed, Østerild, og Hustru Ane Marie Gregersdatter. Den 17. Juli 1851 blev han gift med Else Margrethe, der er født 1. Marts 1824. Han døde i Sennels 28. Januar 1903 og ligger begravet der. Han betegnes i Kirkebogen som Indsidder. Hans Enke Else overlevede ham i 13½ Aar og døde 26. Maj 1916 hos Sønnen Husmand Erik Sørensen, Sønderhaa, 92 Aar gammel. Ogsaa hun ligger begravet i Sennels. I flere Aar havde Søren Høsttjeneste paa Momtoft og Else paa Ullerupgaard, og der fortælles muntre Historier fra den Tid. De havde mange Børn, og et Par af dem var altid med, naar Søren gik med Stjernen. Deres smukke Barnestemmer bidrog meget til den Højtidsstemning, der kunde være, naar Søren drejede Stjernen, og Sangen tonede i Stuen, hvor de stod. Denne var jo dengang gerne lav og lille. At Søren Eriksen ogsaa har sunget Stjernevisen, fremgaar af de Oplysninger, Hr. Hammer har givet mig; men af Brevene fremgaar det, at han især har sunget mange Salmer: Lover Herren, han er nær, De hellig tre Konger saa hjertensglad, Da Døden slog Herodes ned og Dejlig er den Himmel blaa. Saa vil vi nu sige hverandre Farvel. Men Søren Eriksen var ogsaa selv Forfatter og Komponist. Han sluttede gerne med følgende Vers, som han sikkert selv havde sat sammen og sat Melodi til:

„Hav Tak i Tusind Fold,
for hvad I mig har givet..
Det lindrede min Trang,
min' Kaar des bedre bliver.“

Min Søster, Enkefru Johanne Sørensen, kunde huske Verset og Melodien og sang det for Barber og Organist Harald Nielsen, Hørdum, som nedskrev Melodien paa Noder. Den lyder saaledes:

*Hav Tak i Tusind Fold for hvad I mig har givet Det
lindrede min Trang min Kaar des bedre bliver.*

Hensigten hermed er ikke at søge i Kunstværdien, men i den Kulturværdi, det har at bevare gamle Skikke og Sæder i Mindet.

Maa jeg til Slutning bringe alle, der har skrevet til mig og ydet mig Bistand, min varmeste Tak. Foruden de i Afhandlingen nævnte ogsaa Apoteker Olufsen, Nykøbing, Postmester Klitgaard, Hjørring, samt Dagspressen, der velvilligst har optaget mine Henvendelser.

Oluf Langgaard og Amtmanden

Et Blad af den thistedske Besættelseshistorie.

Ved HENR. LAURSEN.

1698 den 26. Februar afsagde Højesteret Dom i „den sag angaaende det formeente thistedske besættelsis och troldoms verch“, og samme Dag udsendtes en kongelig Skrivelse, som befalede, at „altd hvis udi lands tings och andre ting bøger eller raadstue protocoller endten paa landet eller i kiøbstederne kand vere indført den formeente besættelsis sag angaaende eller och got folch til prejudice paa deris gode nafven och røgte, skal uden videre ophold derudi saaledis udslettis, at det ey kand vere læsseligt.“ I Thisted Bys og Hillerslev-Hundborg Herreders Tingbøger findes da ogsaa en Del Blade oversmurt med Blæk og gjort ulæselige. Men anderledes med Hassing-Refs Herreders Tingbog. Amtmanden, Jørgen Skeel Due, har ikke forsømt at sende den kongelige Skrivelse ogsaa hertil, der var nemlig her indført et Tingsvidne, som han var personlig interesseret i at faa udslettet, da det nok kunde være ham selv til Præjudice paa hans gode Navn og Rygte. Skrivelsen er ogsaa den 17. Marts indført i Tingbogen, men hvad Grunden nu end kan være, kongelig Majestæts Befaling er ikke efterkommet, Tingsvidnet er urørt.

Det drejer sig om Oluf Langgaard af Thisted og hans Datter, den niaarige Kirsten Olufsdatter Langgaard. Hun var den første, som efter Maren Spillemands kom under Mag. Oluf Bjørns Behandling og i Begyndelsen af Aaret 1696 blev erklæret for at være besat. Men snart kom der flere til¹⁾. I Juni kom Biskop Bircherod til Hillerslev Præstegaard for at undersøge Sagen, og derefter blev Maren Spillemands ført til Aalborg. Da det var lykkedes at faa hende til at „gaa til Bekendelse“, skulde ogsaa Kirsten Langgaard sendes til Aalborg, men Faderen søgte paa alle Maader at forhindre det, og da han maatte frygte, at hun vilde blive ført bort med Magt, sendte han hende bort fra Byen og nægtede at give Oplysning om, hvor hun opholdt sig. Da de kongl. Kommissarier Etatsraad Otto Skeel og Kancelliraad Jespersen, som skulde granske og inkvirere i Besættelsessagen og derefter indgive deres Relation om den hele Handel til Kongen, i Begyndelsen af August mødtes med Amtmanden og Biskoppen i Voer Præstegaard for at træffe Anstalt til de besattes Bortsendelse fra Thisted, havde de ogsaa „ladet Oluf Langgaard, en trodsig og stivsindet Kompan, udfordre til sig fra Thisted og læste hannem Texten for“, uden at det dog gjorde nogen Virkning. Samtidig lod Amtmanden ved Thisted Byting føre et Tingsvidne for at faa bevisliggjort Oluf Langgaards Trods og Opsætsighed mod Øvrigheden. Oluf Langgaards Svar var Tingsvidnet ved Hassing-Refs Ting.

1696 13. August. Jens Christensen Rodsted af

¹⁾ Om hele Besættelseshistorien se Aarb. 1924 S. 58 ff.

Thisted²⁾ paa Oluf Pedersen Langgaard af Thisted hanss vegne hafde stefnit Velborne HEr Cancellie Raad och amptmand Jørgen Skeel Due til Sønderskov udi Thisted bispegaard, och Emmiche Erichsen Kongl: Mayst: byefoget i Thisted, her til tinget i dag til vindis paahøer och beskrivelse angaaende ofverlast Oluf Langgaard i hans eget huss søndagen d: 26 Julij skal vere forøfvvet; saa och for deris sandhed at vinde och til spørgsmaall at svare Christen Laursen skomager i Thisted, Laurs Jensen byefoget, Jens Bunde och Peder Christensen under bierget, alle i Thisted.

Knud Pedersen Riber af Thisted³⁾ paa velborne HEr amptmands vegne var møt och protesterede och formodet, at saa som forleden løfverdag sidst afvigte och mandag forskrevne 4re mend deris vinde med fleere til Thisted byeting deris vinde hafver aflagt, saa bør samme vinder alle lovligen til vindis paahøer at indkaldis, førend nogen vinder udi denne sag contra hans velborne hossbonde vorder udsted⁴⁾, och skulde tings vindet, som til Thisted byeting er ført, vel blefven producerit, om iche Rettens betienter, som det skulde gifve beskrefven, hafver verit i forhindring ved de Kongl: deputerede Commissarier udi Thisted at gifve Relation om de formeente besatte och for troldom beskyldte personer, formeener derfor ingen vinder vorder udsted, førend de som tilforn i sagen hafver vundet, lovlig vorder stefnit.

Jens Rodsted her til svarede, at som med stefne-

2) Amtsforvalterens Fuldmægtig.

3) Amtmandens Fuldmægtig.

4) *vinde*: vidne; Vidne; Vidnesbyrd; Tingsvidne.

maalet bevises, de mentionerede personer, som Monsr: Riber formeener her til borde stefnis, ochsaa er indstefnit for deris vinde at aflegge; at de iche er møt, maaskee hand ved bedre aarsag til end hand, och om de endskiønt imidlertid och siden de hafde gifvet lovlig kald och varsel, efter Sr: Knud Ribers foregifvende vinde til Thisted byeting skal hafve aflagt, saa har dog Monsr: Riber det iche endnu beviist, vil derfor formode, hanss gjorde protestation iche kand hindre, mand joe efter lovlig afhiemlede och indførte stefnemaal maa faa vinderne sted til forhør, och om skiønt Monsr: Riber nu hafde det paa-beraabende vinde at fremvise, saa formodes, det dog iche skulde kunde hindre, disse vinder at høre, eftersom de gandske indted strider imod de forrige.

Knud Riber refereridt sig til sit forrige indførte och paastaaer, at forskrefne 4re mend, Jens vert i Thisted och Christen Pedersen kudsk i biissgaard blef indstefned i denne sag, som angaaer och hafver sin oprindelse af Oluf Langgaards opsetsighed imod ofrigheden, som samme tings vinde vitløftig udviser och Jens Rodsted tillige med Oluf Langgaard self verit ofververindis, som hand iche self skal kunde negte eller fragaae, at hand joe vindispersonerne pro et contra examinerede, och ydermeere producere Knud Riber de Kongl: deputerede deris sedel, hvilchen hand begierede herudi maatte indføres, af dato 13 Augusti under Velborne Otte Skeel och HER vice stiftamptmand Jespersens hender, som var skrefvet paa slet papier.

Jens Rodsted protesterede, eftersom den foreviste begiering om vindisbyrdernis hvile befindis paa slet papier, som er imod hanss Mayst: allernaadigst ud-

gangne forordning, at ingen Documenter eller Memorialler, undtagen i Kongl: Mayst: sager, paa ustemp-let papier maa udi Retten accepteris.

Knud Riber begierte endnu den af de Kongl: de-puterede Commisariar HEr Etads Raad Otte Skeel och Cancellie Raad Jespersen, hvis forretninger efter Kongl: allernaadigste befaling hafver verit at inqvi-rere udi Thisted om de formeente besatte och for-troldom beskyldte personer och sandhed derefter ud-lede, huor for deris udgifne sedel nochsom udi Retten bøer accepteris och indføris, heldst fordi de virke-ligen udi hanss Mayst: afarj staaer och betiener, och begierer Rettens kiendelse deri.

Dommeren kiendte saaledis: at som fornemmis af indførte kald och varsel, Velbyrd: HEr Cancellie Raad och amptmand, saa och byefogden Emmiche Erichsen i Thisted er lovlig indstefnit til vindis paa-høer angaaende deris forøfvede ofverlast mod Oluf Langgaard i hanss huss d: 26 Julij sidst afviget, och Monsr: Riber paastaaer vinde forleden løfverdag til Thisted byeting at vere ført, som hand formeener skulde hindre denne vinde, mens som bemeldte vinde ey i Retten produceris, som skee burde, om der efter skulde kiendis, til med HEr Rodsted paa Oluf Lang-gaards vegne beretter, indted mod hvis som ført er at vil føre, och som Monsr: Riber ellers i Retten fremviser en sedel paa slet papier af HEr Etads Raad Otte Skeel och Cancellie Raad Jespersen ud-gifvet, Jeg med vindernis Examen skulde hvile, da som ingen sær Kongl: befaling for mig fremvises, Oluf Langgaard at vere forbuden vinder til sagens oplysning at maae føre, torde Jeg iche understaae mig imod loven och lovlig gifven kald och varsel at

negte hannem sine vinder, men tillader vindet saa vit den fornefnede ofverlast angaaer, om nogen er skeed, at føris i tings vinde.

Och fremkom *Jens Nielsen Fortoft*, boende i Fortoft i Thisted sogn, som vandt med æd och opragte fingere efter loven, at søndagen d: 26 Julij paa Eftermidagen var hand i Oluf Langgaards huus udi Thisted, och straxen der efter kom ochsaa Emmiche Erichsen af Thisted der ind och bad god dag, och Oluf Langgaard stoed op imod ham, da sagde Emmiche Erichsen til ham, Jeg skal sige Eder en god dag fra HER amptmand, om hand vilde komme til ham, da sagde Oluf Langgaard, her ligger mit svar, Emmiche Erichsen sagde, Vil i iche komme til ham i mit huuss, hand sagde atter igien, her ligger mit svar. Emmiche Erichsen fliede bye svennen Peder Skipper sin kiep och drog sin degen⁵⁾ ud, och da tog Oluf Langgaard fat paa ham, efter at Emmiche Erichsen vilde hafve støt til ham med degnen, och fich ham fat om lifvet med den eene haand och i fested paa degnen med den anden haand och holdte ham, at hand kunde ingen steds komme. Och dermed gich hand⁶⁾ ud och saae indted meere af deris handel.

Anders Christensen af Hundborrig fremkom og vandt efter loven, at forbemeldte omvundene tid kom Jens Rodsted til ham i Thisted ved Oluf Langgaards huus imod aften, och hand gich ind til Oluf Langgaards, och Anders Christensen gich bag efter, dog Jens Rodsted iche begierede hand skulde gaae der

⁵⁾ Kaarde.

⁶⁾ nemlig Vidnet.

ind, och da hand kom ind udi Oluf Langgaards huus, efter at Oluf Langgaard hafde raabt ud af vinduet, at folch skulde komme ind och redde hanss lif, da saae hand, at Emmiche Erichsen stoed med en dragen koer⁵) imod hanss lif, och truet ham, och amptmanden stod paa den ene side af hannem og sagde til Oluf Langgaard, hvad vil du giøre, din best og din hund, da sagde Oluf Langgaard, Jeg skiuder mig til Kongens lov och ret, amptmanden svarede, Jeg agter hverchen lof eller ret. Och amptmanden stoed med en liden fich⁷) i hanss haand och slog til Oluf Langgaard med hanss haand udi nese och mund, at blodet rand ned paa hanss kleder til mit paa hanss bug, och blodet kom paa det papier og skrift, som amptmanden stoed med i handen, hvilchet var Oluf Langgaards svar, som amptmanden giemte i hanss lumme. Da raabte amptmanden paa bye svennen, at hand skulde gaae hen och tage Jeren och sette paa Oluf Langgaard, och bye svennen svarede, her har Jeg Jernet, da svarede amptmanden igien, da hand vilde gaae ad døren, slut mig ham med Jeren, det er min befalling.

Och nu tilspurde Knud Riber Anders Christensen, om hand var til Oluf Langgaards, da amptmanden kom der ind, och om hand iche hørde, at amptmanden tilholdte Oluf Langgaard at efterlefve øfrigheds befalling og komme need til Aalborg med hanss baren Kirsten Olufsdatter, svarede hand ney, hand hørde det iche, och om det passerit, saa var det skeed, før hand kom der ind.

Jens Rodsted tilspurde ham, om Oluf Langgaard

⁷) Lomme, Pung.

gaf nogen aarsag til slig ofverlast endten med usømmelig ord eller i andre maader; der paa bad hand sig Gud til hielp, at hand gjorde iche, det hand hørde meedens hand var der inde.

Jens Nielsen tienendis Niels viseterer i Thisted vandt, at forommeldte dag, som er omvunden, kom hand af marchen och hafde fløt hanss hossbondis heste, och kom til Oluf Langgaards huuss, huor en stoer deel folch stoed for døren, och Jens Rodsted kom gangendis och sagde, Er her nogen af i got folch, som hafver hiemme her i byen, saa kommer her ind med mig och seer hvad her passerer. Och da hand kom der ind, stoed Oluf Langgaard mit paa gulfvet i stuen, och amptmanden stoed ved den ene side paa hannem och Emmiche Erichsen paa den anden side af ham, och Oluf Langgaard var blodig baade i nese och mund saa vel som ochsaa paa hanss kleder, och der var toe dripper blod paa amptmandens halssklede, och Oluf Langgaard stod med noget papier, som var sammen lagt og var blodig, och hand lagde det paa bordet, och amptmanden tog det, och Oluf Langgaard sagde, det er mit svar, da sagde amptmanden, En hunsfot er det, och Emmiche Erichsen stod for Oluf Langgaard med hanss dragen degen, och amptmanden slog til Oluf Langgaard med hanss nefve i hanss nesse och mund, och Oluf Langgaard sagde, Lov och ret skal skille oss ad, da sagde amptmanden, hand passte iche om lov og ret, din hund, din best, du skal faae en ulyche, hvilchet Emmiche Erichsen tillige med amptmanden sagde, nemlig at hand skulde faae en ulyche, och Emmiche Erichsen hafde sin dragendis degen for ved Oluf Langgaards brøst, och amptmanden tog om degnen

och bad hand skulde stiche den i skeeden, och amptmanden sagde til Peder Skipper, set den best fast i Jeren, och nogle gange repeterit det, da sagde Peder Skipper byesvennen, fallile, Jeg kan indted holde ham, och amptmanden befalede Christen Kudsk, gaae du hen och set ham fast i Jeren, och amptmanden sagde til Oluf Langgaard, nu skal ieg tage din datter och binde hinder i bast och bond och føre hinder til Aalborgig och sette dig i boldt och Jeren, saa gich amptmanden af døren och i det samme sagde til Emmiche Erichsen, HEr byefoget, gjør som i vil forsvare.

Knud Riber til spurde Jens Nielsen, om hand iche hørde, at amptmanden sagde til Oluf Langgaard, at hand skulde lade hanss baren komme til Aalborgig efter de høye deputeredis order, svarede, hand hørde det iche, och iche hand vidste mere her om at vinde.

Reinholdt Røder af Thisted vandt, at for ommeldte tid var hand inde til Niels visiters, och Oluf Langgaards pige kom gredendis der ind och bad, at de for Guds skyld vilde komme need och redde hanss lif, och da hand kom der need, stoed Emmiche Erichsen paa gulfvet med hanss dragende koer i hanss haand och sagde til Oluf Langgaard, Din tølper och uforstandige bøffel, huor mange bud skall vi hafve efter dig, da svarede Oluf Langgaard, Jeg vil strax komme, naar min Concept blifver ferdig och mit svar. Och amptmanden sagde til ham, Din flegel, huor lenge skal mand bie efter dig, och støtte ham i hanss nese, at blodet gich ud, och amptmanden gich ud af døren och raabte, HEr byefoget, sticher Eders koer ind, och amptmanden gich af døren och raabte uden for døren, HEr byefoget, gjør hvad ret er. Och

ellerss hørde hand iche, at Oluf Langgaard gaf amptmanden nogen aarsag til nogen klamerie i nogen maader.

Boy Pedersen tienendis Johanne Hørsted i Thisted vandt, at forbemeldte omvundene tid kom hand need i gaden och saae, at der var en stoer deel folch ved Oluf Langgaards dør, saa gich hand der ind, och amptmanden sagde og raabte, Slutten ham i Jeren, den best, da sagde Oluf Langgaard, HEr amptmand, vi hafver lov och ret, den vil Jeg referer mig til, da sagde amptmanden, Det siger Jeg nej til, din best, och sagde, HEr byefoget, gjør som i bøer at giøre och slutten ham i Jeren. Och iche hand vidste meere her om at vinde.

Jens Rodsted tilspurde samptlige vinderne, om der ingen af dem var til stede, da Oluf Langgaards svar blev oplest, och hørde hvad amptmanden der om hafde⁸⁾, sampt om ingen af dem er videndis, at der blev sat vagt om Oluf Langgaards hus om natten. Svarede samptligen, at det var dem saa vel som heele byen bevidst, at der stoed vagt heele natten igiennem til om morgenen klochen var 8te, hvilchet byefogden hafde befallet. Huor efter Jens Rodsted var tings vinde begierendis.

10. *September* har Tingskriveren indført i Tingbogen: Knud Pedersen Riber paa amptmandens vegne advarede mig Søren Villadsen, at Jeg en gang inden i dag 8te dage skulde indfinde mig hos Velborne HEr amptmand med Kongl: Mayst: tingbog hannem at fore vise, saa som hand begierer at hafve nogen underretning af den.

⁸⁾ ytrede.

Oluf Langgaard maatte tilsidst opgive sin Modstand. Biskop Bircherod skriver i sin Dagbog under 9. December: Om Aftenen ankom omsider til Aalborg Oluf Langgaard af Thisted tilligemed sin Datter Kirsten Langgaard, efter at han en Tid lang havde holdt hende nu paa Morsø nu andensteds forstucken — og 20. December: Nu gik, Gud ske Lov, Barnet Kirsten Langgaard foruden nogen Tvang eller haard Medfart godvilligen til Bekendelse, at hun aldrig enten havde været besat eller havde troet sig at være besat, men var til sit Bedrageri forført og instigeret.

Imidlertid var der i November nedsat en Kommission, som skulde kende og dømme i Besættelsessagen. Dommen, der blev afsagt 14. Maj 1697, var navnlig for Oluf Langgaards Vedkommende urimelig haard, han blev dømt til at have sin Boslod og Midler forbrudt og desuden straffes med Jern paa Bremerholm hans Livstid. Men ved Højesteret fik han Oprejsning. Højesteretsdommen lyder, saa vidt angaar de Personer, vi her har med at gøre:

Kommissariernes haarde og ugrundede Dom bør ej at komme Oluf Langgaard til Præjudice paa hans Person og Boslod i nogen Maade, men han alene for sin Uvillighed med sit Barns Nedførelse til Aalborg efter Øvrighedens Begæring at betale Kongens Faldsmaal efter Loven, som for trende Gange bedrager sig 40 Rixdaler og en halv. Og som hans Midler og Formue er bleven hannem fravendt og auktionerede, førend endelig Dom udi Sagen til Højesteret var gangen, eller han selv kunde have Tid at faa Kommissariernes Dom beskrevet til videre Appel, da bør samme auktionerede Midlers Værd hannem af Asses-

sor Rosenvinge, som dennem ved Byfogden i Thisted haver ladet auktionere, igen restitueres, saaledes som Oluf Langgaard ved højeste Saligheds Ed kan dennem æstimere.

Barnet Kirsten Langgaard bør herefter, under godt og forsvarligt Tilsyn samt kristelig Optugtelse, forblive hos hendes Moster, Maren Lauritzdatter paa Overgaard, og af den hende tilfaldne Mødrenearv underholdes, og ikke tilstedes uden kongelig egen allernaadigste Tilladelse at være under hendes Faders, Oluf Langgaards Opsyn og Varetægt.

Amtmanden Jørgen Scheel Due, som udi den begærte Forfølgning over de formente og paaraabte Troldkvinder samt udi den Handel mod Oluf Langgaard i Thisted ikke forholdt sig saa lovlig, som hans Embede udfordrede, bør betale til Vor Frelsers Kirke et halvt Hundrede Rixdaler.

Fund af en Panserhandske fra 14. Aarh. ved gammel Ørum Slotsbanke.

Af Læge E. TOFT, Vestervig.

UNDER ARBEJDET ved Anlæggelse af den nye Bro over Hvidbjerg Aa og de dermed foretagne Reguleringer af Vej og Aaløb fandtes af Arbejdsholdet i Decbr. 1937 blandt andet en Panserhandske. Den blev fundet i Engen — ca. 1 m nede i Moselaget — paa Sydvestsiden af den nuværende (Jan. 38) Vej fra Vestervig til Morup Mølle, omtrent ved den nu opførte nye store Bro, paa Sydvestsiden af og 2—3 m fra det gamle Aaløb, som halvt omkredser den gamle Slotsbanke.

Jernhandsken bestaar af en rund, timeglasformet ret vid Krave, et Rygstykke med hvælvede Knoer og et særligt Tommelstykke. Indvendig fandtes Rester af en Skindhandske. Paa den indvendige Side af Rygstykket, langs Kanten under de hvælvede Knoer, findes en ca. 1½ cm bred paanittet Plade, hvortil de leddelte Fingerbeskyttelsesplader for 2—3—4—5 Finger har været heftet. Den er paa udv. Side forsynet med en Krans af talrige forgyldte Pyntehoveder lidt ovenfor Underkanten.

Arbejderne overlod mig Handsken, som nu er indlemmet i Samlingen paa Thisted Museum. Handsken blev sendt over til Tøjhusmuseet, som velvilligst

konserverede den og reparerede Tommelfingeren. Efter Meddelelse fra Nationalmuseet er det en stor Sjældenhed. I Danmark er ikke tidligere fundet noget lignende; ude i Europa findes forskellige tilsvarende Stykker, men kun faa.

Panserhandske fra Ørum.

Vort Kendskab til Panserhandsker skyldes i højeste Grad Dr. Poul Nørlunds og Dr. Bengt Thodemanns Afhandling i *acta archæol.* Vol. II (København 1931) om Panserhandsker fra Slaget ved Visby 1361. Her blev ved store Udgravninger fundet en Del Panserhandsker — og de er for en Gangs Skyld daterede. De kan ikke være af senere Datum.

Man ser gennem Afhandlingen Udviklingen af Dækning af Haanden under Kamp. Allertidligst har Haanden vel været dækket under en Tøj- eller Skindhandske. Derpaa forlænges Panserskjortens Ærmer til Fingerroden, Haand og Fingre dækket med Læder eller Tøj, Tommelen dog forsynet med Panserfletværk; andet Steds kendes Former, hvor Ringpanserærmet fortsætter sig i en „Vante“ eller Lomme, dog med særskilt Tommel. Denne Handske gaar over i Nævehandsken, Vante lavet af Plader, eller Fingerhandsker; senere kommer der Jernplader — smaa Skæl til store Plader — fastnittede enten udvendig paa Handsken eller under Handskeovertrækket, som da igen maa have været foret. Handsken blev snøret sammen om Haandleddet med et lille Jernspænde.

Senere kommer Manchetter til; Rygstykket bliver større, Tommelen altid isoleret, Krave og Ryg aldrig i et Stykke. Først i 14. Aarh. er Handsken og Ærmet paa Rustningen i Regelen i et Stykke, løse Handsker en Undtagelse.

Man kender ogsaa fra ca. 1290 Stridshandsker — lavede i Paris — bestaaende af en Stof- eller Læderhandske forsynet med talrige smaa Plader, „Skæl“ af Fiskeben paasyede eller paanittede.

Paa Nationalmuseet i København findes Brudstykker af Handsker fra Borringholm i Jylland, hvor Jernbelægningen har siddet indvendig i Handsken — altsaa ikke „blank“.

Ørum-Handsken tilhører vist Tiden omkr. Aar 1300. Sidste Halvdel af 14. Aarh. er Typen paa Handsker omtrent som Gl. Ørum-Handsken: een fast Plade, dannende en Trag med Kraven, Pladen bøjet om

Haanden, ikke tætsluttende, dog dækkende begge Sider af Haanden, synlig fæstet til den underliggende Tøj- eller Læderhandske — altsaa en Modsætning til Visby-Handsken, hvor Rygstykket, Tommelplade og Manchet aldrig er fast forbunden med hverandre. Disse Visby-Handske er Mellemformer fra Handske med smaa Jernskæl fra Begyndelsen af Aarhundredet til den stive Jernplademanchet.

I Roskilde Domkirke findes en Sarkofag over Hertug Kristoffer, som selv deltog i Visby-Slaget. Hans Handske ligner ganske den fra Gl. Ørum: bestaar af 3 Dele: den korte Rygplade med hvælvede Knoer, et særligt leddelt Tommelfingerstykke og en stor rund timeglasformet Krave, temmelig vid ved Randen, men Jernet udenpaa den bløde Handske. Harnisk blev først brugt under et Overtræk. Saa kommer Handske, Knæplader, Skulderplader o. l. som det første, der er brugt blankt — som Overgang til den blanke Beskyttelsesplade-Rustning. Senere kommer „Leddene“ og den umiddelbare Sammenitning af Pladerne, som giver Pladeharnisket fra 15.—16. Aarh. sit Særpræg.

NIELS HANSEN

A TTER har Historisk Samfund mistet et af sine Bestyrelsesmedlemmer, idet cand. theol. & mag. *Niels Hansen* døde den 30. Maj.

Han var en meget kundskabsrig og historisk kyndig Mand, der har udgivet flere historiske Arbejder, og han blev, da han kom til Thy, ogsaa interesseret i Lokalhistorien. Paa sin Fod gennemvandrede han Egnen og gjorde sig bekendt med dens Fortidsminder, talte med Befolkningen og vandt et ind-

gaaende Kendskab baade til den og til Landsdelens Fortid og Nutid. Hans sidste Arbejde, som han sluttede faa Dage, forinden han blev syg, var saaledes at udarbejde den Oversigt over Aarbøgernes Indhold, som findes i denne Aarbog. Overalt, hvor man kendte og skattede „Kandidaten“, vil han blive savnet; han var en særpræget og ejendommelig Skikkelse, der overalt vandt sig Venner, ikke mindst inden for Historisk Samfund.

Niels Christian Hansen var født i Aalborg 15. September 1866, Søn af Dyrlæge H. P. Hansen og Hustru Anna, f. Westh, cand. theol. 1889, Præst i Naur og Sir 1891—1897, cand. mag. 1898. Fra 1897 Lærer ved private Skoler og Kursus i Kbh.; fra 1909 Adjunkt ved St. Andreas Kollegiet i København, hvorfra han 1920 blev Lærer ved Thisted Realskole. Hans Hustru Agnes, Datter af Justitsraad F. Eriksen, var f. 1870 og døde 1936.

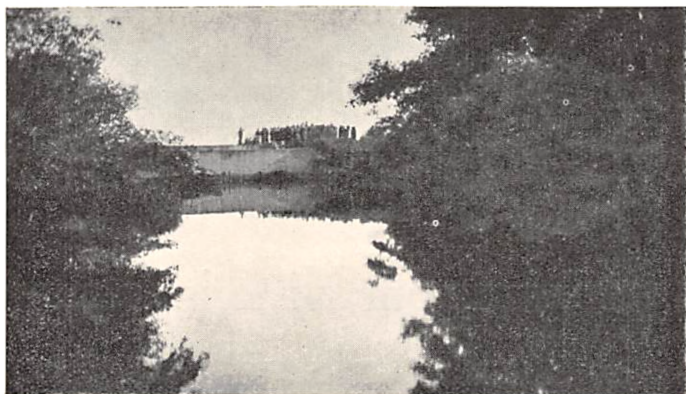
Møllen ved Bygholms Vejle. Fot. Chr. Jørgensen

Beretning om Historisk Samfunds Virksomhed.

VED GENERALFORSAMLINGEN den 31. Maj paa Museet i Thisted indledede Formanden, Sygehuslæge *Toft* med nogle smukke Mindeord over afdøde cand. theol. & mag. Niels Hansen og aflagde dernæst en kort Beretning om Virksomheden, ligesom Redaktør *Lustrup* aflagde det i indeværende Aar bog trykte Regnskab. Medlemstallet viste en glædelig Fremgang, og man vedtog paa Forslag af Aarbogens Redaktør at udvide denne, saa den kom til at omfatte 10 Ark. Til Medlem af Bestyrelsen i Stedet for cand. Hansen valgtes Togfører A. C. Svalgaard, Thisted. Revisorerne, Bibliotekar Grønkjær og Fotograf Gram, genvalgte.

Som videre Fortsættelse af Samarbejdet med Turistforeningen vedtoges en Udflugt til Hannæs og Bygholms Vejle, og den fandt Sted Søndag 21. Aug.

Turen vandt god Tilslutning, og en lang Række Biler førte Deltagerne til Vesløs. Her fortalte Lærer *Sodborg* om Voldstedet Helledis og gav en Oversigt

Deltagerne samlede ved den store Sluse. Fot. Chr. Jørgensen

over Vesløsgaards Ejerhistorie. I Vesløs Kro var Kaffebordene dækkede, og enkelte Talere havde Ordet; men det gode Vejr lokkede, og snart var Bilerne læssede og Turen gik til Øsløs, hvor man fra Kirkebakken af Lærer *Jacobsen* blev orienteret i den pragtfulde Udsigt over Løgstør Bredning, ligesom han gav en lille Oversigt over Johan Skjoldborgs Hjemegn. Efter et Besøg paa Kirkegaarden (hvor Skjoldborgs Minde over sine Forældre og Hernhutergravene vakte Opmærksomhed) og i Kirken kørtes til Bygholms Vejle og blev her modtaget af Inspektør *Welling-Nielsen*, som med største Velvillie havde

aabnet Deltagerne Adgang til de ellers lukkede Herligheder, ligesom han sammen med Lærer Sodborg fortalte om Vejlerne, deres Historie og deres Udnyttelse.

Nu kom det mest spændende ved hele denne Tur, nemlig Kørselen ad den 6 km lange Dæmning; det var en stor Oplevelse for alle Turens Deltagere, og det maa oprigtig haabes, at Vejforholdene bliver ordnede saaledes, at mange kan faa Lejlighed til at nyde denne Køretur mellem Fjord og Vejle, især da der nu fra Dæmningens Endepunkt mod Øst er en fortrinlig Vej til Klim. Ad denne Vej og gennem V. Thorup Plantage gik Turen til Bulbjerg; rigtig nok er der nogle slemme middelalderlige Vejstykker i Nærheden af Bulbjerg, men de flinke Chauffører klarede Vanskelighederne. Paa Hotellet spistes medbragt Aftensmad, og efter et kortere Ophold for at nyde Udsigten og gaa en Strandtur gik Turen hjemad.

Aarbøgenes Indhold

fra 1906 til 1937.

Ved NIELS HANSEN.

Stednavnenes Stavemaade er den af Stednavneudvalget fastslaaede, der ogsaa er anvendt i sidste Udgave af Traps Kongeriget Danmark. Ordningen er, som man vil se, herredsvis, og indenfor hvert Herred er Sognene anført alfabetisk. Det første Tal (Kursiv) angiver Aargang, det sidste Sidel.

I. Thy og Vester Han Herred.

- Stednavne i Tisted Amt 21—270, 22—391, 23—493.
Thya illustranda, overs. paa Dansk 28—339.
Limfjorden 29—514.
Skov i Thy 37—343.
Flyvesandet 20—145.
Havebruget i Amtet 28—423, 29—461.
Krejlerliv paa Limfjorden 20—165.
Træplantning 09—3.
Havboerne 09—100.
Thybanens Indvielse 1883 33—384.
Skibsfart og Skudehandel 10—85, 15—58.
Studehandel i Thy 21—231.
Byggeskik i gamle Bønderbygninger 25—75.
Østersfiskeriet i Limfjorden 26—166, 27—243.
Naturfredningsloven af 1937 37—388.
Genforeningsmindesmærker i Amtet 25—19.
Helligkilder i Thy og Vester Han Herred 25—64.
Hernnhutismen paa Hannæs 06—6.
Slavekriegen 1848 i Vester Han Herred 11—112, 12—90.

- Amtmand Faye 09—89, 25—105, 37—338.
 Biskop Brorsons Visitatsindberetning fra 1739—1763 20—114,
 21—205, 22—307.
 Gamle Skikke paa Hannæs 09—49.
 Gildeskikke i Midt-Thy ca. 1850 18—18, 19—38, 20—105.
 Heksetroen i Thy 17—63, 19—3.
 Sagn fra Thy 14—93, 15—54.
 Folkesagn fra Thy og Mors 35—33, 36—156.
 Gamle Kirkebøger fra Hannæs 35—85, 36—263, 37—362.
 Sagn og Tro om Sten 26—196.
 Natmænd og Rakkere 30—20.
 Himmelbrevene 34—453.
 Oddesund-Deligencen 37—382.
 Kyndelmisseaften i Thy 35—82.
 Adelige og Selvejrbønder i Hannæs 1537—1660 36—241.
 Agerbrug i Amtet 1683 27—227.
 Kvægpest i Thy 1748—1749 33—390.
 Træet paa Tis Eng 31—196.
 Sognefogeder i 1774 33—430.
 Ang. Hennings' Rejse i Thy 1779 17—43.
 En Thylands Rejse 1844 27—299.
 Rejseoplevelser i Thy 1864 29—498.
 Tisted Amt i 1864 14—70, 18—3.

II. Tisted Købstad.

- Aarbogen 1924: Af Tisted Købstads Historie. (P. L. Hald).
 Byens Historie 18—33.
 Naar blev Tisted Købstad 37—308.
 Byens Signet 11—3.
 Fra det gamle Tisted 15—62.
 Tisted Bispegaard 13—63.
 Kronborg 13—67.
 Middelalderlige Ligsten i Kirken 09—85.
 En Ligsten i Kirken 21—254.
 Præster og Degne ca. 1750 21—205.
 Kæmnerbog fra 1768—1850 06—42.
 Ildebrand 1818 19—89.

- Brev 1821 fra Historikeren Engeltoft 21—247.
 Slavekrigen 1848 11—104, 12—104.
 Overfald i Kirken 1698 36—272.
 Borgemester Enevold Berregaard 31—189.
 Postmester Redsted 26—115.
 Etatsraad Hansens Byraadsminster 27—280.
 J. P. Jacobsen 14—3.
 Frøken Zangenbergs Beretning 10—37.
 Hans Ditlev Bendixsen 12—80.
 Anthon Larsens Minder fra ca. 1860 21—258.
 Kolds Hus 33—427.
 Redaktør M. Aaberg 34—435.
 Historisk Samfund 06—3, 34—518.
 Museet 15—90, 17—96, 18—78, 19—96, 37—324.

III. Vester Han Herred.

- Arup.* Bygholm og Vestløs Vejler 09—63, 26—179. — Gamle Degne 14—21. — Præsterne 15—3, 16—44. — Kirken 23—475. — Bonden Christen Jørgensen 25—35. — Mikkel Badstue, Amtoft, 28—400. — Søren Konge 28—404.
- Gøttrup.* Gamle Degne 14—33. — Kirken 23—463. — Skoleholder Peder Frandsen 30—16.
- Hjortdal.* Gamle Degne 14—41. — Heksen Johanne 17—90. — Præster og Degne 1712—1762 20—117. — Kirken 23—460.
- Kettrup.* Gamle Degne 14—33. — Præster og Degne ca. 1750 20—121. — Kirken 15—77, 23—461. — Slaget paa St. Jørgensbjerg 1441 13—60. — Herregaarden V. Kjeldgaard 08—61. — Herregaarden Aagaard 30—66, 31—115, 32—227, 35—97.
- Klim.* Fra Sognets Omraade 31—181, 32—247. — Snastringet 09—60. — Kirken 23—464. — Præster og Degne ca. 1750 20—123. — Pastor Langgaard og Hernnhuterne 06—9. — Just Jensen 33—371.
- Kollerup.* Kirken 23—455. — Gamle Degne 14—36. — Præster og Degne ca. 1750 20—119. — Strid om Skel 08—73.
- Lild.* Kirken 23—470. — Gamle Degne 14—26. — Jens Severin Mortensen 23—487. — Bulbjergfesterne 26—204.

- Tømmerby.* Kirken 12—37, 23—467. — Gamle Degne 14—26.
— Præster og Degne ca. 1750 20—125. — Stensætningen ved Højstrup 06—31, 08—37. — Spøgeri i Mellem-Mølle 21—251. — Fattigforsørgelse 27—320. — Gammel Jens 28—407. — Landsbyspillemand 32—307, 34—488.
- Vester Torup.* Kirken 23—465. — Stranding 1725 37—328. — Bogsamling i 1792 14—108.
- Vestl.* Præsterne 15—3, 16—44. — Gamle Degne 14—21. — Helledis Voldsted 11—47. — Vesløgsgaard 11—5. — Lærer Johannes Holm 06—36.
- Vust.* Kirken 23—466. — Jens Haven 14—97. — Bolette Jakobsen 37—393.
- Østl.* Kirken 23—471. — Præsterne 15—3, 16—44. — Præster og Degne ca. 1750 20—127. — Gamle Degne 14—21. — Udskiftning af Jorder 1786 13—3. — Marked 30—27. — Fattigpleje 10—27, 19—81. — Udsigten fra Skaarup Høj 08—79. — Grandebrev 12—68. — Niels Bro 27—308. — Erik Tømmermand 28—497.

IV. Hillerslev Herred.

- Hansted.* Gamle Degne 13—41.
- Hillerslev.* Kirken 12—12, 13—45. — Hillerslevhus 31—208. — Præster og Degne ca. 1750 20—135. — Gamle Degne 12—31. — Lærer Parmo Petersen 23—440. — Minder fra Kjelstrup 32—320, 33—331.
- Hjaremaal.* Kirken 12—19. — Præster og Degne ca. 1750 20—130. — Gamle Degne 13—39. — Heks 19—21.
- Hunstrup.* Kirken 12—15, 19—93. — Præster og Degne ca. 1750 20—131. — Gamle Degne 13—33. — Kølbygaards Historie 17—3, 19—97. — Fru Anne Søb til Kølbygaard 10—109. — Gammel Fæsteprotokol 31—165.
- Kaastrup.* Kirken 12—13, 13—46, 19—94. — Gamle Degne 12—31.
- Nors.* Kirken 12—5, 21—296. — Præster og Degne ca. 1750 20—137. — Gamle Degne 12—21. — Fjenden i 1864 30—10. — St. Eline Stenen 31—211.
- Ræver.* Præster og Degne ca. 1750 20—139. — Gamle Degne 13—41. — Niels Juels Barndom i Nørtorp 09—15. — Hellig Kilde Kapel 30—29.

Sennels. Kirken 12—13. — Præster og Degne ca. 1750 20—133 — Gamle Degne 12—28. — Klage til Frederik IV 15—74.

Tved. Kirken 12—6. — Gamle Degne 12—21.

Vester Vanned. Kirken 12—6. — Gamle Degne 11—93. — Vejr og Vind i Klitmøller 32—264.

Vigso. Kirken 12—4. — Gamle Degne 13—41. — Lars Blegg Hesseldahl 22—316, 23—417.

Østerild. Kirken 12—18. — Gamle Degne 13—33. — Anders Møller fra Tovsig 20—174.

Øster Vanned. Kirken 12—11. — Præster og Degne ca. 1750 20—142. — Gamle Degne 11—93. — Vigs Gods 20—183.

V. Hundborg Herred.

Hundborg. Kirken 25—12. — Præster og Degne ca. 1750 21—212. — Gamle Degne 10—59. — Heks 19—11.

Jannerup. Kirken 25—16, 35—127. — Gamle Degne 10—59.

Kallerup. Sognets Historie 30—51. — Kirken 25—9. — Gamle Degne 09—19. — Herregaarden Todbøl 08—43.

Nørhaa. Kirken 25—17. — Præster og Degne ca. 1750 21—215. — Gamle Degne 10—69.

Sjærrind. Kirken 19—95, 25—4. — „Bispegraven“ 06—31. — Voldstedet 06—31, 21—287. — Søen 08—24. — Præster og Degne ca. 1750 21—213. — Gamle Degne 09—36, 10—57. — Baareprøve 1621 19—27. — Taksation af Ladegaard 35—128.

Skinncrup. Kirken 25—4. — Præster og Degne ca. 1750 21—207. — Gamle Degne 12—26. — Troms Kirkegaard 31—213.

Skjoldborg. Kirken 25—7. — Præsterne fra 1537 til 1921 33—414, 34—460. — Præster og Degne ca. 1750 21—210. — Gamle Degne 09—19, 10—57. — Præsten Ole Kamp 14—55. — Præsten Frederik Langebek 12—59. — Historikeren Jakob Langebek 10—3. — Legatet og Hospitalet af 1740 08—54, 35—26. — Fattigvæsenet 08—10. — Gaardene Nordentoft 19—73. — Jeppe Hansen Smith 12—53. — Lærer Sortfelt 36—274. — Aagaardsslægten 35—65.

Tilsted. Kirken 25—3. — Gamle Degne 10—81. — Gamle Minder 20—187.

- Torsted.* Kirken 25—6. — Gamle Degne 09—36.
Vang. Kirken 25—10. — Præster og Degne ca. 1750 21—208.
 — Gamle Degne 10—74. — Adelige Ejere af Nystrup
 37—312.

VI. Hassing Herred.

- Bested.* Kirken 29—455. — Præster og Degne ca. 1750 21—
 228.
Grurup. Troldkvinden Sirena 26—209, 27—255.
Harring. Kirken 28—413. — Præster og Degne ca. 1750 21—
 217. — Gamle Degne 15—37. — Udskiftning af Harring
 og Koldby Byer 23—476. — Gaarden Rosholm 27—290,
 28—380.
Hassing. Kirken 29—451. — Gamle Degne 15—48. — Præ-
 ster og Degne ca. 1750 21—222.
Hvidbjerg vesten Aa. Kirken 29—457. — Præster og Degne
 ca. 1750 21—229. — Gamle Degne 18—53. — Hekse
 17—87.
Hørdum. Kirken 28—420. — Gamle Degne 15—44.
Hørsted. Kirken 28—413. — Gamle Degne 15—50.
Lodbjerg. Kirken 29—460. — Gamle Degne 18—53. — Sog-
 nets Fortid 36—139.
Skyum. Kirken 28—416. — Præster og Degne ca. 1750 21—
 220. — Gamle Degne 15—44. — Troldmand 19—14.
Snedsted. Kirken 28—410. — Præster og Degne ca. 1750 21
 —219. — Præster fra 1537—1888 19—51. — Gamle
 Degne 15—42. — Hekse 19—3. — Synsforretning over
 Præstegaarden 20—181.
Stagstrup. Kirken 28—415. — Gamle Degne 15—37 — Hekse
 17—70.
Sønderhaa. Kirken 28—411. — Præster og Degne ca. 1750
 21—224. — Gamle Degne 15—50. — Fund i Høj ved
 Jestrup 08—7.
Villerslev. Kirken 29—453. — Gamle Degne 15—48. — Børne-
 hjemmet 16—111.
Visby. Kirken 29—454. — Præster og Degne ca. 1750 21—
 226. — Gamle Degne 18—45.
Ørum. Kirken 29—459. — Gamle Degne 18—53. — Anders
 Skolemester 16—39. — Slottet 16—3.

VII. Revs Herred.

- Agger.* Kirken 31—149. — Præsterne indtil 1571 36—216. — Gamle Degne 18—57. — Slaget ved Nabe 1657 37—372. — Ulykker for 100 Aar siden 26—165.
- Boddum.* Kirken 31—151. — Præster og Degne ca. 1750 22—309. — Gamle Degne 18—66.
- Gettrup.* Kirken 31—154. — Gamle Degne 18—68. — Hjelpens Bjerg 15—34, 30—96. — Kræn Foged 35—111.
- Helligsø.* Kirken 31—154. — Præster og Degne ca. 1750 22—310. — Gamle Degne 18—68.
- Heltborg.* Kirken 31—150, 32—327. — Gamle Degne 18—45. — Aftægtskontrakt 34—514.
- Hurup* 11—52. — Troldmanden fra Revs 17—73.
- Hvidbjerg* (Thyholm). Kirken 29—536, 31—154. — Præster og Degne ca. 1750 22—311. — Gamle Degne 18—70. — Lærer Parmo Petersen 22—371. — Jens Glob 33—345. — Gravgaard 37—303.
- Jegindø.* Kirken 31—164. — Gamle Degne 18—75.
- Lyngs.* Gamle Degne 18—70.
- Odbj.* Kirken 31—163. — Gamle Degne 18—73. — Hekse 19—16.
- Søndbjerg.* Kirken 31—162. — Præster og Degne ca. 1750 22—313. — Gamle Degne 18—73. — Gaarde 33—379, 35—72. — Udskiftning 34—484. — Folkeviser 30—3.
- Vestervig.* Kirken 21—295, 22—338. — Liden Kirstens Grav 13—72. — Præster fra 1552—1691, 36—221. — Præster og Degne ca. 1750 22—307. — Provst Svend fra Vester-
vig Kloster 35—3. — Amtsprovst Bendix 37—283. — Gamle Degne 18—57. — Lærer Johannes Nielsen 32—301. — St. Thøger 09—41, 34—437. — St. Thøgers Kilde 25—69. — Peder Nielsen Møllerup 11—69. — Joachim Irgens 29—523. — Udløb fra Flade Sø i 17. Aarh. 16—116. — Byvedtægt fra 1813 36—260.
- Ydbj.* Kirken 31—153, 34—512. — Gamle Degne 18—66. — Den fredede Hede 16—98. — Heksekomplot 17—78. — Etatsraad Niels Andersen 34—497. — Laurids Borberg til Dover Østergaard 36—182.
-

Gamle Talemaader, Sejer og Vendinger fra Hillerslev Sogn.

Samlede af ANDERS OVERGAARD.

„Saa næe Hamborre“, saa e Mand, han vælt li søjen Thisti.

De æ laang Lat aa bleg.

De æ kraank, men de æ da edele (saa Niels Gris, han oed e Vaskeseeb).

De æ en Bølønk aa en Katjammer, vi ka ett slaa en Lus ihjel mæ en Hammer.

Dæ æ Uler i Muser aa Bremser i Bikuber.

Doven Dreng folæse se heller end ky tow Gaang.

Di vænne Hu te Haal lissom e Svin.

Han æ et saante i fuer, som ajer æ i baag.

Li i de bette krom Staa'n.

Han gik imell Bark aa Tre.

Aaa e Aask aa i e Ild.

Han æ et saante aa ta Haarer mæ.

Hvis et de va den Mav aa føll, saa ku man si Røv fogyll.

Fælles Skaa æ trøstle.

„Dæ ska nue te de væst“, saa e Dreng, han sku lær aa løs.

De gor et saante te som i Hemmerig, te hver fo en Flæeskpajko aa ren mæ.

Dæ vaanke sjællen Stig te Stoddere, uden de har væt søel om i Aask.

De æ en Bølønk aa si en staaende Skredder aa en sejen Kokkekuen aa en græden Bejler.

Engen Ting æ guè fu Øvn, naa di skaa ett.

„Vaa mæ“, saa e Dreng, han sku ha Hogg.

Naa Løgstør Stoddere aa Haanstea Kjøllinge komme op aa drikke hinajen Skol te, fo vi snaa Ræn.

Bestyrelse.

Sygehuslæge *E. Toft*, Vestervig, Formand.
 Redaktør *J. J. Lustrup*, Thisted, Kasserer.
 Viceinspektør *P. L. Hald*, Thisted, Redaktør af Aarbogen.
 Kunstdrejer *C. K. Bunch*, Thisted.
 Lærer *N. Sodborg*, Vesløvs.
 Lærer *T. Balle*, Thorsted.
 Togfører *A. C. Svalgaard*, Thisted.

Revisorer.

Bibliotekar *N. Grønkjær*, Thisted.
 Fotograf *L. H. Gram*, Thisted.

Repræsentanter.

Pastor *Thorlacius. Ussing*, Fjerritslev. Statsplantør *Wit-trog*, Hjortdal. Friskolelærer *J. Rolighed*, Klim. Lærer *J. C. Jacobsen*, Øsløvs. Lærer *Tranberg*, Tømmerby. Statsplantør *Krogh*, Tovsig. Mejeribestyrer *H. Vogensen*, Nors. Statsplantør *Nielsen*, Tved. Gdr. *Anders Overgaard*, Hillerslev. Sognefoged *Chr. Hundal Kloster*, Sennels. Overklitfoged *Rasmussen*, V. Vandet. Sognefoged *Otto Foget*, Tingstrup. Pens. Lærer *A. C. Jensen*, Thisted. Skræderm. *Th. Thomsen*, Sjørring. Lærer *Vestergaard*, Sundby. Gdr. *Niels Kløjgaard*, Stagstrup. Lærer *M. Brunsborg*, Snedsted. Pens. Lærer *Christensen*, Koldby. Læge *Lützh. Christensen*, Koldby. Bygmester *Chr. Jensen*, Hassing. Pastor *Wolf*, Visby. Gdr. *P. Westergaard*, Ullerup, Heltborg. Smedemester *H. Kjær*, Ydby. Lærer *M. Jensen*, Helligsø. Lærer *J. Grusgaard*, Hvidbjerg. Amsraadsmedlem *A. Gadegaard*, Odbygaard. Gdr. *Chr. Gadegaard*, Søndbjerg. Sogneraadsformand, Gdr. *Chr. Boesen*, Aas. Smedemester *N. Kanstrup*, Hundborg. Lærer *N. C. Bundgaard*, Ørum. Lærer *Hagbart Kierkegaard*, Agger. Amsraadsmedlem *P. Eriksen*, Søvang, Bedsted.

Historisk Samfunds Regnskabs- oversigt for 1937.

INDTÆGT.

1. Kassebeholdning fra forr. Aar	Kr. 204 36
2. Statstilskud	„ 155 00
3. Thisted Amdsraad for 1937—38	„ 200 00
4. Solgte Aarbøger	„ 65 00
5. Medlemsbidrag (554 Medl.)	„ 1641 00
6. Andre Indtægter	„ 8 00

Ialt... Kr. 2273 36

UDGIFT.

1. Aarbogen, Trykning og Indbinding	Kr. 877 00
2. Klicheer og Girokort	„ 73 10
3. Honorar for Bidrag til Aarbogen	„ 248 25
4. Tilskud til Museet	„ 500 00
5. Dansk historisk Fællesforening	„ 30 00
6. Andre Udgifter (Porto, Kundgør., Udflugt m. v.)	„ 271 85
7. Kassebeholdning	„ 273 16

Ialt... Kr. 2273 36

Ovenstaaende Regnskab er gennemgaaet og intet fundet at bemærke. Kassebeholdningen forevist.

Thisted, d. 12. Marts 1938.

N. GRØNKJÆR.

L. H. GRAM.

Medlemsfortegnelse for Historisk Samfund.

Thisted.

Amtsfuldmægtig A. J. Andersen.	Tandlæge F. Dybech.
Overretssagf. Dybdahl Andersen.	Amtmand H. Egedorf.
Lærer A. F. Antonsen.	Depotbestyrer Chr. J. Elbrønd.
Slagteridirektør Arentsen.	Driftsbestyrer Erichsen.
Delikatessehdl. Edv. Agerholm.	Overlæge G. Espersen.
Slagterm. C. Agerholm.	Arkitekt J. Foged.
Automobilhdl. A. P. Andersen.	Amtslæge Folke.
Pens. Overpostbud Chr. Andersen.	Lærer A. C. Frederiksen.
Handelsgartner V. Andersen.	Repræsentant J. Frostholt.
Kunstdrejer C. K. Bunch.	Barberm. N. C. Falkenberg.
Viceinspektør A. Bangsgaard.	Fotograf L. H. Gram.
Boghandler C. E. Balleby.	Bibliotekar N. Grønkjær.
Konsul Ludv. C. O. Bendixen.	Dir. Glistrup.
Barberm. G. Behr.	Viceinspektør P. L. Hald.
Urmager E. Bendixen.	Lærerinde Frk. J. Garnæs Hansen.
Biblioteket for Thisted By og Amt.	Biblioteksass. Frk. Westh Hansen.
Sagfører S. Bjerregaard.	Lærer Vagn Hansen.
Mægler S. Bjerre.	Bankdir. H. J. Hartz.
Direktør A. Bornerup.	Tømmerhdl. M. Hedegaard.
Revisor A. Brandt.	Guldsmed Henningsen.
Politimester E. Brix.	Politibetjent H. Hald.
Redaktør C. Brunsgaard.	Pens. Postmester Holm.
Vicegeneralpostdir. Carstensen.	Grosserer Chr. S. Hove.
Boghandler C. Christensen.	Dir. Rich. Hove.
Boghandler N. Christensen.	Snedkerm. L. S. Hvass.
Installatør Bjerre Christensen.	Amtsforvalter E. Hvid.
Tandtekniker Parmo Christensen.	Slagteridir. R. Høyer.
Købm. C. Fr. Christiansen.	Toldforvalter J. R. Jans.
Postmester Dohn.	Margarinefabr. Gerh. Jensen.
Gdr. Jeppe Dahl.	Bogtrykker Abildg. Jacobsen.
Branddirektør A. Dolleris.	Bankdirektør Wm. Jensen.

- Vognmand J. A. Jensen.
 Billedhugger Carl Jensen.
 Billedhugger Sanderh. Jensen.
 Murerm. Andr. Jensen.
 Lokomotivfører Rich. Jensen.
 Bogholder Chr. Jensen.
 Snedkerm. Poul Jensen.
 Fru Farvehdl. Chr. Jensen.
 Elektricitetsværksbest. H. Jensen.
 Manufakturhdl. Peter Jensen.
 Pens. Lærer A. C. Jensen.
 Redaktør Kjeld Jensen.
 Bogholder Laur. Jensen.
 Isenkræmmer Otto Jensen.
 Hotelvært E. Jespersen.
 Gartner V. Jespersen.
 Glarmester J. Chr. Johansen.
 Pens. Havnefoged A. Jørgensen.
 Lærer Mar. Jørgensen.
 Nattevagt H. O. Jørgensen.
 Klasselotterikollektor L. Kamp.
 Kusk L. C. Kappel.
 Skoleraadsssekretær K. Karner.
 Apoteker Kierulff.
 Tømrmester P. Kjellerup.
 Støbegodsforhdl. Aage V. Kjær.
 Enkefru Carl C. Kjær.
 Enkefru Brugsforeningsbestyrer
 V. Kristensen.
 Sparekassedir. Ravn Klausen.
 Slagtermester J. Kloster.
 Partikulier Anders Kjærgaard.
 Konditor K. Krabbe.
 Tømrmerm. Kr. Knudsen, Møllevej.
 Købmand S. Krogh Nielsen.
 Lærerinde Frk. Kappel.
 Købmand H. Langgaard.
 Landsretssagfører E. Larsen.
 Skoleinspektør A. Larsen.
 Lagerforvalter C. Lundholt.
- Redaktør J. J. Lustrup.
 Urmager I. Lyhne.
 Lærebiblioteket V. Borgerskole.
 do. Ø. Borgerskole.
 Maskinmester E. Mortensen.
 Hotelejer Chr. Madsen.
 Dir. A. Mikkelsen.
 Ekviperingshdl. N. G. Mikkelsen.
 Redaktionssekr. Tage Mortensen.
 Grosserer P. Møller.
 Lærer S. Madsen.
 Ejendomsmægler Petrus Møller.
 Bankassistent K. Mose.
 Organist Aksel Munk.
 Godsekspeditor C. Nielsen.
 Tandlæge N. Nielsen.
 Købmand N. P. Nielsen.
 Bankbogholder C. Nørgaard.
 Lærer Chr. Nørgaard.
 Kommunebogholder Chr. Nielsen.
 Isenkræmmer Alfr. Nielsen.
 Lærer Høegh Nielsen.
 Dir. N. C. M. Nielsen.
 Repræsentant R. Noes, Torp.
 Sognepræst S. Nyegaard.
 Enkefru Dir. A. Ottesen.
 Frk. Marie Olesen.
 Apoteker Just Olesen.
 Lærer Riis Olesen.
 Tømrmester J. Poulsen.
 Biografejer G. Pors.
 Enkefru Købmand P. O. Poulsen.
 Hotelejer P. Poulsen.
 Sagfører Yde-Poulsen.
 Skotøjshdl. S. Poulsen.
 Dir. Kaj Petersen.
 Hotelvært R. Petersen.
 Typograf Henry Pedersen.
 Cigarhdl. Andr. N. Pedersen.
 Landsretssagfører J. Rasmussen.

Forretningsfører R. Rasmussen.	Amtsfuldmægtig E. Skaalum.
Kaptajn Rask.	Lærer Spanggaard.
Realskolens Bibliotek.	Tømmerhandler M. Sørensen.
Banemester Ryge.	Tandlæge A. Sørensen.
Læge P. Schmitz.	Træhandler Ibsen Sørensen.
Fotograf A. Scharling.	Pens. Lærer Sunesen.
Skræderm. H. Selmer.	Brændselshdl. Jens Sørensen.
Købmand Arne Smith.	Sparekassedir., Konsul Thomsen.
Forretningsfører E. Skovsgaard.	Landsretssagfører N. Terkildsen.
Grosserer N. L. Spangberg.	Dyrlæge L. Toft.
Konsul P. Sund.	Købmand Kaj Toft.
Togfører A. C. Svalgaard.	Skomager Wilh. Topp.
Grosserer C. Søndergaard.	Stationsforstander E. Thomsen.
Landinspektør Smed Søndergaard.	Forretningsfører J. Ulriksen.
Manufakturhdl. Chr. Søndergaard.	Læge K. Westh.
Amtsvejinspekt. Biering-Sørensen.	Læge Jac. Yde.
Guldsmed K. Sørensen.	Grosserer S. Zacho.
Isenkræmmer Chr. Sørensen.	Malermester H. P. Østerbye.
Afholdsvært P. Silkeborg.	

Paa Landet i Thy.

Gdr. Aksel Andersen, Sennels.	Opsynsm. M. P. Boddum, Bedsted.
Dyrlæge A. Andersen, Bedsted.	Prop. Alfr. Boesen, Todbøl.
Lærer A. N. Andersen, Hunstrup.	Lærer M. J. Brunsborg, Snedsted.
Lærer N. Hove Andersen, Skyum.	Lærer N. C. Bundgaard, Ørum.
Gdr. Chr. Andersen, Toppenbjerg.	Lærer A. Christensen, Koldby.
Sognef. E. Andersen, Randrup.	Lærerinde Frk. Christensen, Ting-
Journalist Kr. Andersen, Hurup.	strup.
Gdr. A. Chr. Andersen, Boddum.	Sygehuslæge Lützhøft Christensen,
Direktør N. Bach, Vestervig.	Koldby.
Gdr. Søren Bangsgaard, Hørdum.	Gdr. H. N. Christensen, Dover.
Lærer Thorstein Balle, Thorsted.	Strandf. Chr. Christensen, Agger.
Lærer V. Bangsgaard, Stagstrup.	Amtsprovst E. Dahl, Hurup.
Frk. Bendixen, Vestervig.	Lærer C. Dam, Flarup, Ydby.
N. P. Bendixen, Vestervig.	Købmand Dam, Ydby.
Sognepræst V. Berg, Hillerslev.	Gdr. Jens Dideriksen, Ydby.
Gdr. Chr. Boesen, Aas.	Læge Drost, Ydby.
Lærer C. Boesen, Skjoldborg.	Lærer Eriksen, Dover.
Gdr. Chr. Bredahl, Snedsted.	Amtsraadsmedlem P. Eriksen, Sø-
Cyklehdl. Bj. Brogaard, Vestervig.	vang.
Forpagter A. Bruun, Gl. Raastrup.	Uddeler E. Chr. Eriksen, Nors.

- Folketingsm. V. Fibiger, Øland.
 Lærer E. Foged, Boddum.
 Fhv. Folketingsm. Kr. Fuglsang,
 Hurup.
 Dommer A. Fugl, Vestervig.
 Dommerfuldm., cand. jur. Fun-
 ding, Vestervig.
 Lærer Frandsen, Faartoft.
 Landsretssagfører P. Federspiel,
 Lyngby, Bedsted.
 Sognefoged Otto Foget, Tingstrup.
 Manufakturh. Frederiksen, Hvid-
 bjerg.
 Amsraadsmedlem A. Gadegaard,
 Odby.
 Gdr. Chr. Gadegaard, Søndbjerg.
 Landstingsmand N. Gisselbæk,
 Vestervig.
 Sparekassedir. Gramstrup Ander-
 sen, Vestervig.
 Lærer J. Grusgaard, Hvidbjerg.
 Lærer Gram, Holmgaard, Ydby.
 Gdr. Jens Gravesen, Sundby.
 Læge H. Græsbøll, Nors.
 Gdr. J. Poulsen Grud, Jegindø.
 Gdr. Chr. Hammer, Tingstrup.
 Købmand Chr. Hancke, Hurup.
 Bygmester J. Hansen, Hundborg.
 Gdr. And. Harbo, Vorning.
 Gdr. Ville Harkjær, Snedsted.
 Lærer V. K. Henriksen, Ø. Vandet.
 Skovfogedaspirant N. Iversen
 Henriksen, Ø. Vandet.
 Provst N. Hjortsvang, Sjørring.
 Sparekassedir. N. Hoelgaard,
 Hvidbjerg.
 Førstelærer A. C. Hoppe, Barslev.
 Gdr. Povl Hornstrup, Hørdum.
 Gdr. Chr. Hornstrup, Kallerup.
 Købm. J. K. Hundahl, Vestervig.
 Uddeler Højbjerg, Hvidbjerg.
 Skolebestyrer Hansen, Hvidbjerg.
 Lærer Hove, Barslev.
 Lærer Holm, Nr. Hvidbjerg.
 Gdr. J. Hilligsøe, Ørum.
 Propr. A. Th. Ifversen, Lyngholm.
 Bankdir. Jakobsen, Hvidbjerg.
 Pastor Nørsmål. Jensen, Søndbjerg.
 Skovrider C. F. Jensen, Hurup.
 Pastor Fibiger Jensen, Vestervig.
 Vejmand Fr. Jensen, Villerslev.
 Driftsbestyrer Jensen, Bedsted.
 Lærer M. Jensen, Helligsø.
 Fhv. Amsraadsmedlem J. P. Jen-
 sen, Grurup.
 Mejeribest. Sv. Jensen, Sundby.
 Konsul Jepsen, Vestervig.
 Dommer H. K. A. Jensen, Vester-
 vig.
 Bmd. Jens Chr. Jensen, Landbo-
 lyst, Hundborg.
 Lærer Johansen, Vestervig.
 Apoteker Jørgensen, Vestervig.
 Gdr. Kr. Josefsen, Ydby.
 Kroejer Jessen, Morup Mølle.
 Kontorist Jenny Jensen, Vestervig.
 Aksel Jensen, Styvel.
 Drejer Jensen, Hurup.
 Gdr. J. Jensby, Hillerslev.
 Gdr. Niels Jensen, Tovsig.
 Amsraadsmedl. Ant. Jensen,
 Hansted.
 Bygmester Chr. Jensen, Hassing.
 Bmd. J. Chr. Jensen, Vestervang,
 Hørdum.
 Smed Niels Kanstrup, Hundborg.
 Dyr læge A. Kappel, Nors.
 Landstingsm. Korsgaard, Tøttrup.
 Lærer Kierkegaard, Agger.
 Gdr. Niels Kløjgaard, Stagstrup.

- Gdr. Chr. Knudsen, Brandholm,
Hurup.
- Tømrerm. N. Kobbersmed, Uglev.
- Gdr. N. Marthinus Kristensen,
Skjoldborg.
- Vognm. S. K. Kristensen, Hurup.
- Mejeribest. Kristiansen, Hurup.
- Orgelfabr. Kristensen, Snedsted.
- Sygehuslæge Kruckow, Hvidbjerg.
- Gdr. Jens Kvejborg, Sundby.
- Smedem. H. Kjær, Ydby.
- Politimester C. P. Koefoed, Hurup.
- Plantør Krogh, Tovsig.
- Gdr. Jens Kirk, Tousgaard.
- Lærer Krejberg, Ginnerup.
- Poul Knudsen, Søndergaard, Ydby.
- Sogneraadsm. H. Kierkegaard,
Faartoft.
- Sognefoged Chr. Hundahl Kloster,
Sennels.
- Sognefoged Carl Knakkegaard,
Skyum.
- Gdr. Edv. Klemmensen, Jestrup,
Lyngs.
- Købm. N. Aas Larsen, Sjørring.
- Lærerinde Frk. Larsen, Egebjerg,
Hvidbjerg.
- Lærer Chr. Larsen, Hørdum.
- Pastor emer. H. Laursen, Vester-
vig.
- Gdr. Mar. Laursen, Ø. Vandet.
- Gdr. L. Lauritsen, Stenshøjgaard,
Hvidbjerg.
- Fhv. Gdr. P. Leegaard, Bedsted.
- Propr. H. Lützhøft, Tandrup.
- Boghandler Hj. Lyngbæk, Hurup.
- Lyngs Folkebogsamling.
- Sagfører Lind, Hurup.
- Gdr. Niels Lykke, Svankjær.
- Møller L. Lauritsen, Morup Mølle.
- Tømrer L. Larsen, Sjørring.
- Stationsforst. Laursen, Østerild.
- Plantør Larsen, Lodbjerg.
- Seminarist Aage Led, Adbøl.
- Lærer Madsen, Smerup, Hvid-
bjerg.
- Søforpagter Madsen, Agger.
- Strandvagtm. Madsen, Agger.
- Statsplantør Madsen, Bedsted.
- A. Chr. Mikkelsen, Stagstrup.
- Cirkusejer Fru Miehe Pfänner,
Ydby.
- Lærer Madsen, Sennels.
- Lærer Myrup, Tingstrup.
- Plantør Nielsen, Tved.
- Elektriker K. Nielsen, Uglev.
- Maltgører Joh. Nielsen, Snedsted.
- Gdr. Vald. Nielsen, Trankjær.
- Gdr. Andr. Nielsen, Skibstedg.,
Ydby.
- Lærer J. C. Nørbjerg, Gærup.
- Ungkarl E. Nielsen, Ydby.
- Mejeribestyrer N. C. Nielsen,
Snedsted.
- Lærer Kr. Nielsen, Gettrup.
- Købmand J. J. Nystrup, Ydby.
- Gdr. O. Olsen, Hellerød.
- Propr. A. Overgaard, Hindsels.
- Gdr. P. Overgaard, Nr. Knuds-
gaard.
- Købmand P. C. Olesen, Vestervig.
- Lærer Overgaard, Næstrup.
- Gdr. And. Overgaard, Hillerslev.
- Gdr. J. Sloth Odgaard, Nr. Ulle-
rupgaard.
- Propr. V. Oddershede, Sdr. Ulle-
rupgaard.
- Mejeribest. Overgaard, Villerslev.
- Gdr. P. Overgaard, Skyum.
- Magnus Odgaard, Gravgaard,
Hvidbjerg.
- Gdr. Jak. Odgaard, Hvidbjerg.

Lærer Oddershede, Hov.
 Lærer Chr. Pedersen, Skinnerup.
 Gdr., pens. Lærer Pedersen, Malle.
 Sognef. Henr. Pedersen, Tilsted.
 Postbud Jørg. Pedersen, Ydby.
 Cand. pharm. Pedersen, Vestervig.
 Gdr. Dorf Pedersen, Ydby.
 Anders Pedersen, Heltborg.
 Gdr. P. Pedersen, Refs.
 Lærer Th. Højbjerg Pedersen,
 Faartoft.
 Tømrer Thorv. Pedersen, Hund-
 borg.
 Gdr. And. Poulsen, Refsager,
 Thisted.
 Vejass. Pedersen, Morup Mølle.
 Lærer Pedersen, Elsted.
 Lærer Petersen, Kløv.
 Gdr. Jens Rask, Sjørring.
 Overklitfoged Rasmussen, Søholt.
 Gdr. Chr. Riis, Helleris.
 Gdr. Niels Riis, Hvidbjerg.
 Postkører J. Smed Ringgaard,
 Skyum.
 Gdr. J. Rask, Ll. Djernæs, Vang.
 Tømrerm. Poul Raaby, Hvidbjerg.
 Gdr. Niels Ringgaard, Stagstrup.
 Konsulent A. K. Roelsgaard,
 Hurup.
 Sogneraadformand N. Schelle,
 Vestervig.
 Forstander Sandal, Aas.
 Gdr. J. Skadholm, Skjoldborg.
 Fabrikant N. Schjødt, Hvidbjerg.
 Murermester P. Sloth, Hvidbjerg.
 Sparekassedir. N. Sloths Enke,
 Hvidbjerg.
 Sognepræst Skytte, Vandet.
 N. N. Stensgaard, Hurup.
 N. Sindbjerg, Kallerup, Hvidbjerg.
 Gdr. Chr. Svanborg, Malle.

Lærer Svenstrup, Tved.
 Gdr. Jens Søe, Boddum.
 Hakon Sodborg, Bubbøl, Hurup.
 Fhv. Amsraadsmedl. Laur. Søn-
 dergaard, Madsted.
 Bankkass. Sv. Sunesen, Hvidbjerg.
 Landm. N. C. Smed, Hjardemaal
 Klit.
 Lærer P. C. Sørensen, Aarup.
 Lærer M. Sørensen, Tovsig.
 Propr. L. Sørensen, Vestervig.
 Vognm. N. Søndergaard, Hansted.
 Mejeribest. Sørensen, Vestervig.
 Dyr læge Steffensen, Hvidbjerg.
 Propr. Sørensen, Irup.
 Hvidbjerg Sognebogsamling.
 Hotelejer Søndergaard, Sjørring.
 Læge E. Toft, Vestervig.
 Skræderm. Th. Thomsen, Sjørring.
 Købm. Conrad Thomsen, Hvid-
 bjerg.
 Gdr. P. Mikkelsen Tousgaard,
 Hillerslev.
 Thorsted Sognebibliotek.
 Direktør Ussing, Vestervig.
 Mejeribest. H. Vogensen, Nors.
 Gdr. Albert Westergaard, Ting-
 strup.
 Gdr. J. Vestergaard, Diggaard,
 Nors.
 Gdr. P. Vestergaard, Ullerup,
 Hurup.
 Lærer K. J. Vestergaard, Sundby.
 Uddeler Kr. Kirk Vilsbøl,
 V. Vandet.
 Pastor Wolf, Visby.
 Gdr. Jens Winther, Nørhaa.
 Lærer P. Yde, Tilsted.
 Gdr. And. Yde, Koldby.
 Sogneraadformand J. Yde, Ydes-
 minde, Hundborg.

Lærer Ægidius, V. Vandet.
Gdr. J. Kr. Østergaard, Hundborg.
Frk. Anna Østergaard, Handrup.

Gartner Martin Østergaard,
Hundborg.

I V. Han Herred.

Stationsforst. Andersen, Vesløs.
Arup Sognebogsamling.
Lærer J. L. Andersen, Klim.
O. Svenningsen Bach, Arup.
Skomager Bertelsen, Vesløs.
Sagfører M. Boel, Fjerritslev.
Prop. Jac. Bach, Selbjerggaard.
Sogneraadformand, Købmand J.
C. Bolwig, Fjerritslev.
Plantør Broeng, V. Thorup.
Fhv. Amsraadsmedlem. L. Christensen, Vesløs.
Sogneraadformand, Prop. Chr. Dreyer, Aagaard.
Dyrlæge Dissing, Klim.
Pastor Damgaard, Kærup.
Lærer Fromholt, Kærup.
Førstelærer Gaardbo, Fjerritslev.
Dommer, Dr. jur. P. Gædeken, Fjerritslev.
Dyrlæge Gade, Vesløs.
Købmand Hestbech, Tømmerby.
Fisker Josef Hov, Øsløs.
Gdr. N. Møller Holm, Gisholm, Vust.
Lærer J. C. Jacobsen, Øsløs.
Friskolelærerinde Frk. Jacobsen, Øsløs.
Lærerinde Jenny Jensen, Vesløs.
Lærer Brix Jensen, Tømmerby.
Apoteker A. Jerslev, Fjerritslev.
Gdr. Jens Koldsgaard, Øsløs.
Gdr. V. Koldkjær, Oddersbøl, Frøstrup.
Bagermester L. Kjær, Klim.
Musiker Lindstrøm, Fjerritslev.

Pens. Lærer Lorentzen, Skerpinggaard, Kettrup.
Lærer Lynge, Lild.
Sparekassedir. N. Madsens Enke, Klim Odde.
Rentier Chr. Mortensen, Vesløs.
Chr. Mortensen, Amtoft.
Amsraadsmedlem J. Mølbæk, Ullerup, Thorup.
Opsynsm. N. Chr. Nielsen, Vust.
Lærer N. Chr. Nielsen, Thorup.
Sognepræst Madsbøll Nielsen, Thorup.
Baneformand J. F. Pedersen, Tømmerby.
Gdr. P. Nic. Pedersen, Tømmerby.
Boghdl. Frk. Rendtorff, Fjerritslev.
Friskolelærer J. Rolighed, Klim.
Smedem. C. P. Rødbro, Fjerritslev.
Læge Saabye, Tømmerby.
Lærer N. Sodborg, Vesløs.
Lærer K. Sunesen, Arup.
Uddeler Stentoft, Frøstrup.
Apoteker Tornøe, Frøstrup.
Hmd. A. Thomsen, Øsløs.
Lærer Tranberg, Tømmerby.
Pastor Thorlacius Ussing, Fjerritslev.
Vesløs Sognebogsamling.
Tømmer Frands Winther, Øsløs.
Plantør Vittrog, Svinkløv.
Sagf. N. Villumsen, Fjerritslev.
Manufakturhdl. Østergaard, Frøstrup.

I det øvrige Land.

- Aalborg Haandv.f.s Bibliotek.
 Sygepl. Nina Aggerholm, Nykb. M.
 Fru Kapt. Aggerholm, Hellerup.
 Overretssagf. S. Andersen, Kbhv.
 Dir. M. Andersen, København.
 Grosserer Poul Bagger, Kbhvn.
 Postekspedient Balsby, Grindsted.
 Fabrikant, Konsul Carl Bendixsen,
 København.
 Biblioteket for Vejle By og Amt.
 Inkassator Vald. Bjerregaard,
 København.
 Snedker Poul Borre, Havdrup.
 J. S. Bruse, Gentofte.
 Dir. V. Berg, København.
 Brovst Sognebibliotek.
 Ekspeditionssekretær Chr. P. Christensen, København.
 P. Røn Christensen, Charlottenlund.
 Overdyrlæge Vilh. Christensen, Nykøbing F.
 Pastor emer. A. Christensen, Vedbæk.
 Mejeribest. Christiansen, Erslev.
 Cand. jur. Har. Christensen, København.
 Guldsmed Cortsen, Nykøbing M.
 Lærer J. Damsgaard, Aarhus.
 Det sønderjydske Landsarkiv.
 Statistisk Departement.
 Det kgl. Bibliotek.
 Lærer M. Enggaard, Hinge.
 Folkebiblioteket, Nykøbing M.
 Lærerinde Frk. Marie Frøkjær, Brønderslev.
 Overpostassistent J. T. Frederiksen, Skagen.
- Pastor Fledelius, Hedensted.
 Dyrlæge A. Gadegaard, Viborg.
 Læge N. P. Gravesen, Kongerslev.
 Statskonsulent Hansen, Lyngby.
 Dommer V. Hansen, Lemvig.
 Postmester Hove, Lyngby.
 Snedkerm. Joh. Hald, København.
 Postassistent Anna Hald, Aarhus.
 Skoleinspektør N. I. Hundahl, Svendborg.
 Lærer S. Imer, Tagmark, Manna.
 Overassistent Ewart Jensen, Kbh.
 Overretssagfører Billeskov Jansen, København.
 Lærer J. Jensen, Frederikshavn.
 Stud. mag. Verner Jakobsen, Herning.
 Stiftamtmand Haugen-Johansen, København.
 Skolebestyrerinde, cand. mag. Marie Kaspersen, København.
 Lærer H. Kjeldtoft, Jerup.
 Entreprenør G. Kjær, Aarhus.
 Johs. Klitgaard, Lyngby.
 Pens. Lærer J. Yde Kirk, Roskilde.
 Lærer Jørg. Kold, Bredho, Tistrup.
 Lærer J. Krogh Kristensen, Hvilshøj, Brønderslev.
 Lærer J. Kortsen, Realskolen i Skjærbæk.
 Lærer Povl Kristensen, Aarhus.
 Landsarkivet i Viborg.
 do. i Odense.
 Landsarkivet for Sjælland.
 Professor S. P. Lundby, Kbhvn.
 Dir. Johs. Ludvigsen, Gentofte.
 Valgmenighedspræst Lykke, Odder.

Lærerhøjskolen, København.
 Pens. Postmester C. P. Madsen,
 Skanderborg.
 Pastor Sv. Melbye, Birkerød.
 Kapt. P. K. Mortensen, Kbhvn.
 Apoteker Marschall, Hornsyld.
 Morslands hist. Museum, Erslev.
 Dir. K. Mygind, København.
 Skolekonsulent K. Toftdahl-Møller,
 Esbjerg.
 Pastor emer. A. M. Møller, Viborg.
 Nordjydsk Landsbibliotek,
 Aalborg.
 Lærer Nyboe, Bispebjerg.
 Revisor And. Nielsen, København.
 Inspektør C. Neergaard, Kbhvn.
 Mejeribestyrer Overgaard, Høj-
 mark, Lem.
 Dyr læge M. K. Olesen, Bøvling-
 bjerg.

Pastor M. Odgaard, Tersløse,
 Dianalund.
 Grosserer P. Chr. Pedersen, Her-
 mosagaard, Glostrup.
 Ingeniør Aage Rafn, Aalborg.
 Rigsarkivet, København.
 Læge Roelsgaard, Vejle.
 Kgl. Translatør Rud. Skinhøj,
 Charlottenlund.
 Statsbiblioteket, Aarhus.
 Købmand H. C. Søb, København.
 Part. Søndergaard, Hasseris.
 Lærerinde Elisabeth Sortfeldt,
 Ugilt, Lørslev.
 Svendborg Bibliotek.
 Kunstmaler N. Termansen, Hille-
 rød.
 Pastor Chr. Tolsgaard, Varde.
 Læge Th. Thomsen, Vils.

Indmeldte gennem andre historiske Samfund.

Assistent A. Andersen (Rednings-
 væsenet), København.
 Redaktør Carl Behrens, Kbhvn.
 Centralbiblioteket, Odense.
 Centralbiblioteket i Holstebro.
 Sognepræst Aage Dahl, Horsens.
 Esbjerg Bibliotek.
 Dansk Folkemuseum, København.
 Cand. pharm. S. Hald, Randers.
 Godsejer Ingemann, Egebjerg-
 gaard, Kappendrup.
 Lærerinde Marie Jacobsen, Aar-
 hus.
 Enkepastorinde Elisabeth Jensen,
 Hillerød.
 Cementvarefabrikant Kabell, Hil-
 lerød.
 Lærer Kjeldgaard, Kjellerup.

Postmester C. Klitgaard, Hjør-
 ring.
 Lærer A. M. S. Myrhøj, Kalund-
 borg.
 Viceskoleinspektør Friis Petersen,
 København.
 Lærer Rørsig, Hallund, Brønders-
 lev.
 Skoleinspektør Johs. N. Røjel,
 København N.
 Arkivar Seesten, Odense.
 Boghandler Poul Skadhauge, Kø-
 benhavn.
 Lærer Chr. Søndergaard, Flade,
 Mors.
 Viborg Centralbibliotek.
 Grosserer Ludv. Worm, Gentofte.

Historisk Samfund for Thy og Han Herred.

Medlemskontingentet er 3 Kr.

Nye Medlemmer kunne ved Henvendelse til Redaktør Lustrup eller Viceinspektør Hald erholde tidligere udgivne Aarbøger til nedsat Pris; dog er Aarbøgerne 1906—1912, 1917—1922 og 1935 udsolgte, og adskillige af de øvrige foreligger kun i faa Eksp. Aarvog 1924 „Af Thisted Købstads Historie“ kan faas til nedsat Pris 2 Kr.

»Fortid og Nutid«.

Dette Tidsskrift udgives af „Dansk historisk Fællesforening“. Medlemmerne af vort Samfund erholder det for halv Pris, 2,50, og det anbefales til alle.

»Fra Nationalmuseets Arbejdsmark«.

Dette rigt illustrerede Aarsskrift, hvori Nationalmuseets Mænd fortæller om nye Fund, Udgravninger og Erhvervelser, kan tilbydes Medlemmerne til 2 Kr. pr. Bind (Bogladepris 3 Kr.). Henvendelse til Aarbogens Redaktion.

Bestyrelsen for Museet for Thy og Vester Han Herred.

Kunstdrejer C. Bunch, Thisted, Formand. Viceinspektør P. L. Hald, Museumsbestyrer. Arkitekt J. Foged, Thisted. Lærer J. C. Jacobsen, Øsløs. Redaktør Lustrup, Thisted, Kasserer. Lærer V. K. Henriksen, Ø. Vandet. Sygehuslæge Toft, Vestervig.

Tilføjelse til Medlemslisten:

Læge J. Yde, Thisted.
Pastor Bækgaard, Nors.